

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

БУГАЄЦЬ Альона Сергіївна

УДК 341.96:347.77/78:004.8

ДИСЕРТАЦІЯ

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Спеціальність 081 – Право

Галузь знань 08 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ А. С. Бугаєць

Науковий керівник – Ульянова Галина Олексіївна
доктор юридичних наук, професор

Одеса – 2026

АНОТАЦІЯ

Бугаєць А. С. Право інтелектуальної власності в епоху штучного інтелекту: міжнародно-правове регулювання.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право (галузь знань 08 – Право) – Національний університет «Одеська юридична академія», МОН України, Одеса, 2026.

Дисертаційне дослідження присвячене дослідженню особливостей міжнародно-правового регулювання права інтелектуальної власності в епоху штучного інтелекту.

Проведене дослідження дозволило встановити, що міжнародно-правове регулювання права інтелектуальної власності пройшло тривалий еволюційний шлях від формування базових стандартів охорони результатів творчої діяльності до створення складної багаторівневої системи міжнародних норм, у межах якої ключову роль відіграють положення Паризької та Бернської конвенцій, Угода ТРІПС і стандарти ТРІПС+.

З урахуванням впливу технологічних змін запропоновано авторський підхід до періодизації розвитку міжнародно-правового регулювання права інтелектуальної власності, який охоплює технологічний, цифровий (програмно-інформаційний) та алгоритмічний етапи, кожен із яких характеризується зміною об'єктів правової охорони, суб'єктного складу та механізмів правового регулювання.

Встановлено, що сучасна система міжнародного регулювання інтелектуальної власності характеризується високим рівнем комплексності та міжгалузевої взаємодії, оскільки функціонує на перетині міжнародного торговельного права, права прав людини, права охорони здоров'я, конкурентного, інформаційного та цифрового права.

Водночас поширення стандартів ТРІПС+ суттєво впливає на регуляторну автономію держав та звужує можливості самостійного формування національної політики у сфері інтелектуальної власності,

особливо для країн, що розвиваються. За таких умов одним із ключових завдань міжнародно-правового регулювання залишається забезпечення справедливого балансу між приватними інтересами правовласників та публічними інтересами суспільства.

Застосування систем ІІІ у процесах створення, використання та поширення результатів інтелектуальної діяльності актуалізує питання авторства, належності прав, визначення суб'єкта відповідальності, прозорості алгоритмічних рішень та забезпечення ефективного судового захисту. Це зумовлює необхідність перегляду традиційних моделей правового регулювання та формування нової міжнародно-правової парадигми, заснованої на принципах людиноцентричності, прозорості, підзвітності та ефективної оскаржуваності автоматизованих рішень.

Доведено, що ризики використання ІІІ доцільно розглядати як систему взаємопов'язаних структурних і функціональних ризиків. До структурних належать ризики, пов'язані з особливостями функціонування систем ІІІ, зокрема непрозорістю алгоритмів, помилками проєктування та кіберзагрозами, тоді як функціональні ризики проявляються у процесі практичного використання таких систем у формі алгоритмічної дискримінації, неправомірного спостереження, обмеження можливостей оскарження автоматизованих рішень та виникнення прогалин юридичної відповідальності.

Встановлено, що ефективне врегулювання таких ризиків потребує комплексного міждисциплінарного підходу, який поєднує правові, технологічні, організаційні та етичні механізми управління. Подальший розвиток міжнародного права інтелектуальної власності має відбуватися шляхом інтеграції норм права інтелектуальної власності, міжнародного права прав людини та регулювання цифрових технологій. Формування міжнародно-правових підходів до використання ІІІ має ґрунтуватися на забезпеченні збалансованого поєднання інтересів інноваційного розвитку, ефективної охорони прав інтелектуальної власності та належного захисту основоположних прав і свобод людини в умовах цифрової трансформації

суспільства. ІІІ стає частиною всіх сфер людської діяльності. Нова науково-технічна революція змінює відносини людей одне з одним та зі світом, і цей зсув викликає необхідність в новій оцінці філософських, наукових і практичних реалій. Зокрема, перед юридичною наукою постає глобальне завдання створення нового глобального правового режиму регулювання ІІІ та розвитку відповідних національно-правових режимів. Підкреслено, що в цьому процесі наука права повинна відмовитися від консерватизму та діяти швидко, адже в зворотному випадку вона ризикує виявитися застарілою та неефективною.

Вказано, що право володіє достатнім досвідом реагування на науково-технічні революції, в тому числі в питаннях права інтелектуальної власності. Проведено дослідження історичного розвитку права інтелектуальної власності, доведено, що його еволюція пов'язана саме за науково-технічними революціями. Розглянуто приклади революційних суспільних змін, викликаних появою писемності, появою книгодруку, промисловою революцією. Простежено їх вплив на національне та міжнародне право, окреслюються напрацювання, що можуть бути використані при правовому реагуванні на виклики, які породжені появою ІІІ. Охарактеризовано поточний стан міжнародно-правового регулювання інтелектуальної власності, виявляються можливості застосування цього регулювання до питань ІІІ.

Підкреслено, що, незважаючи на революційність змін, породжених ІІІ, базові правові принципи, які застосовуються до регулювання прав інтелектуальної власності в нову епоху, залишаються незмінними. Ці принципи походять з права прав людини. Наголошено, що будь-які спроби врегулювати застосування ІІІ повинні виходити з гуманістичних та людиноцентричних засад. Вказано на необхідність прикласти ці засади до ІІІ. Досліджено породжені ІІІ ризики для прав людини, в тому числі структурні ризики, які походять із властивостей самого ІІІ (наприклад, зрозумілість процесів ІІІ, «проблема чорної скрині» тощо) та функціональні ризики, які впливають на практичну реалізацію прав людини (наприклад, проблеми

захисту персональних даних, права на приватне життя, права на свободу думки, прав власності тощо).

Аналіз міжнародно-правових актів та сучасних міжнародних ініціатив свідчить, що універсальні міжнародні договори зберігають своє фундаментальне значення як нормативна основа регулювання відносин, пов'язаних із застосуванням ШІ, однак не забезпечують повною мірою врегулювання нових суспільних відносин, що виникають у зв'язку з розвитком відповідних технологій.

Встановлено, що ефективне міжнародно-правове регулювання ШІ повинно будуватися на людиноцентричній та міжгалузевій моделі, у межах якої охорона прав людини, забезпечення міжнародного миру і безпеки, кібербезпеки, захист персональних даних та охорона прав інтелектуальної власності розглядаються як взаємопов'язані елементи єдиної системи управління технологіями ШІ. Це обумовлює необхідність розвитку міжнародного договірної регулювання та широкого використання актів «м'якого права», спрямованих на формування принципів прозорості, контролю та відповідального використання технологій ШІ, а також уніфікованих міжнародних стандартів, здатних забезпечити баланс між технологічним розвитком, інноваційною діяльністю, охороною результатів інтелектуальної діяльності та захистом основоположних прав і свобод людини.

Доведено, що чинне міжнародне та національне законодавство пов'язує виникнення авторського права з діяльністю людського інтелекту. Водночас розвиток генеративних моделей ШІ демонструє їх здатність створювати нові результати інтелектуальної діяльності, які за своїми зовнішніми ознаками можуть відповідати критеріям творчості та оригінальності. Це актуалізує необхідність подальшого осмислення правової природи таких результатів та визначення їх місця у системі права інтелектуальної власності.

Проведений аналіз свідчить про поступове формування нового підходу до оцінки творчої діяльності, відповідно до якого результат створення об'єкта

інтелектуальної власності дедалі частіше розглядається як продукт взаємодії людини та системи ІІІ. Практика судових органів різних країн демонструє поступовий відхід від абсолютного заперечення ролі ІІІ у творчому процесі та визнання можливості існування складних моделей спільної діяльності людини і машини. Це дає підстави розглядати концепцію співавторства автора та ІІІ як один із перспективних напрямів наукової дискусії та подальшого розвитку міжнародно-правового регулювання права інтелектуальної власності.

В Європейському Союзі на сучасному етапі сформовано найбільш розвинуту систему правового регулювання прав інтелектуальної власності у сфері використання технологій ІІІ, яка базується на комплексному застосуванні міжнародних договорів, директив, регламентів, актів «м'якого права» та судової практики. Її розвиток відображає поступовий перехід від регулювання традиційного авторського права до врегулювання використання об'єктів інтелектуальної власності в умовах функціонування генеративного ІІІ.

Встановлено, що ухвалення Акта Європейського Союзу про ІІІ започаткувало новий етап розвитку правового регулювання, заснований на ризик-орієнтованому підході, принципах прозорості, підзвітності та поваги до авторського права. Запровадження вимог щодо дотримання політики поваги до авторського права, прозорості моделей ІІІ та розкриття інформації про використані для навчання матеріали створює передумови для більш ефективного захисту прав правовласників і розвитку ліцензійних механізмів використання результатів творчої діяльності. Аналіз актів Європейського Союзу, практики їх імплементації та перших судових звернень щодо застосування Акта про ІІІ свідчить про формування структурно цілісної моделі правового регулювання, яка поєднує норми авторського права, регулювання ІІІ, етичні принципи та механізми судового контролю. Така модель ґрунтується на збереженні антропоцентричної концепції авторства, за якої результати діяльності генеративного ІІІ можуть отримувати правову охорону лише через діяльність людини, тоді як сам ІІІ не є самостійним суб'єктом права інтелектуальної власності.

Доведено, що підхід Ради Європи до регулювання ІІІ, попри відсутність у Рамковій конвенції спеціалізованих норм у сфері інтелектуальної власності, формує важливу нормативну основу для подальшого розвитку національних і регіональних підходів до охорони прав інтелектуальної власності у зв'язку з використанням систем ІІІ. Закріплені в Конвенції принципи прозорості, підзвітності, нагляду та управління ризиками створюють передумови для формування механізмів ідентифікації контенту, створеного за допомогою систем ІІІ, що має значення для визначення авторства, правоволодіння, обсягу прав, а також для процесуального захисту прав інтелектуальної власності, зокрема у частині доказування та встановлення відповідальних суб'єктів.

Встановлено, що вдосконалення законодавства України у сфері ІІІ та прав інтелектуальної власності має здійснюватися з урахуванням конституційних засад, міжнародних зобов'язань держави та процесів європейської інтеграції. У зв'язку з цим доцільним є ухвалення рамкового акта щодо використання ІІІ, який би закріплював базові принципи регулювання відповідно до ризик-орієнтованого підходу, сумісного з правом Європейського Союзу, та виходив із цивільно-правової природи ІІІ як об'єкта правовідносин.

Запроваджена Законом України «Про авторське право і суміжні права» категорія неоригінальних об'єктів, створених комп'ютерною програмою, має бути доповнена механізмами доказування та ідентифікації такого контенту. Доцільним є передбачення нормативних вимог щодо збереження технічної інформації про створення контенту із застосуванням ІІІ, зокрема метаданих та маркування, що сприятиме ефективному доступу до правосуддя та реалізації права на судовий захист.

Ключові слова: право інтелектуальної власності, штучний інтелект, принципи, міжнародне право, право ЄС, право Ради Європи, авторське право, міжнародно-правове регулювання штучного інтелекту, право інтелектуальної власності штучного інтелекту, історія права інтелектуальної власності, авторське право в епоху штучного інтелекту.

SUMMARY

Buhaiets A. S. Intellectual Property Rights in the Time of Artificial Intelligence: International Legal Regulation – Qualifying scientific work on manuscript rights. Dissertation for the Doctor of Philosophy degree in the specialty 081 – Law National University «Odesa Law Academy», Odesa, 2026.

The dissertation research is devoted to the study of the peculiarities of the international legal regulation of intellectual property law in the era of artificial intelligence.

The conducted research has established that the international legal regulation of intellectual property law has undergone a long evolutionary development, progressing from the formation of basic standards for the protection of the results of creative activity to the establishment of a complex multi-level system of international legal norms, within which the provisions of the Paris Convention, the Berne Convention, the TRIPS Agreement, and TRIPS-plus standards play a fundamental role.

Taking into account the impact of technological change, the study proposes an original approach to the periodization of the development of the international legal regulation of intellectual property law, encompassing the technological, digital (software-information), and algorithmic stages, each of which is characterized by transformations in the objects of legal protection, the composition of legal subjects, and the mechanisms of legal regulation.

It has been established that the contemporary system of international intellectual property regulation is characterized by a high degree of complexity and interdisciplinary interaction, as it operates at the intersection of international trade law, international human rights law, international health law, competition law, information law, and digital law.

At the same time, the proliferation of TRIPS-plus standards significantly affects the regulatory autonomy of States and narrows their ability to independently formulate national intellectual property policies, particularly in developing countries. Under such circumstances, one of the principal objectives of international

legal regulation remains the maintenance of a fair balance between the private interests of right holders and the public interests of society.

The application of artificial intelligence systems in the creation, use, and dissemination of the results of intellectual activity raises issues concerning authorship, ownership of rights, the identification of the liable entity, the transparency of algorithmic decision-making, and the provision of effective judicial protection. This necessitates the reconsideration of traditional models of legal regulation and the development of a new international legal paradigm based on the principles of human-centeredness, transparency, accountability, and the effective review of automated decisions.

The analysis conducted in this research demonstrates that the risks associated with the use of artificial intelligence constitute a system of interconnected structural and functional risks. Structural risks include those arising from the inherent characteristics of AI systems, particularly the opacity of algorithms, design errors, and cybersecurity threats, whereas functional risks manifest themselves during the practical use of such systems in the form of algorithmic discrimination, unlawful surveillance, restrictions on the possibility of challenging automated decisions, and the emergence of gaps in legal liability.

It has been established that the effective regulation of such risks requires a comprehensive interdisciplinary approach combining legal, technological, organizational, and ethical governance mechanisms. The further development of international intellectual property law should proceed through the integration of intellectual property law, international human rights law, and the regulation of digital technologies. The formation of international legal approaches to the use of artificial intelligence should be based on ensuring a balanced combination of the interests of innovative development, the effective protection of intellectual property rights, and the proper safeguarding of fundamental human rights and freedoms within the context of the digital transformation of society.

Artificial intelligence is becoming an integral component of all spheres of human activity. The new scientific and technological revolution is transforming the

relationships between individuals and the world around them, and this shift necessitates a new assessment of philosophical, scientific, and practical realities. In particular, legal scholarship faces the global task of creating a new global legal framework for the regulation of artificial intelligence and the development of corresponding national legal regimes. It is emphasized that, in this process, legal science must abandon excessive conservatism and respond promptly to technological developments; otherwise, it risks becoming outdated and ineffective.

It is noted that the law possesses sufficient experience in responding to scientific and technological revolutions, including those affecting intellectual property law. A study of the historical development of intellectual property law has been conducted, demonstrating that its evolution has been closely associated with successive scientific and technological revolutions. Examples of revolutionary societal transformations brought about by the emergence of writing, the invention of printing, and the Industrial Revolution have been examined. Their impact on national and international law has been traced, and legal developments capable of serving as a basis for responding to the challenges generated by artificial intelligence have been identified. The current state of the international legal regulation of intellectual property has been characterized, and the possibilities for applying the existing regulatory framework to AI-related issues have been analysed.

It is emphasized that, notwithstanding the revolutionary nature of the changes brought about by artificial intelligence, the fundamental legal principles governing the regulation of intellectual property rights in the new era remain unchanged. These principles originate from international human rights law. It is stressed that any attempts to regulate the use of AI should be based on humanistic and human-centred principles and that these principles must be extended to the governance of artificial intelligence. The study examines AI-related risks to human rights, including structural risks arising from the inherent characteristics of AI systems (such as the explainability of AI processes and the “black box” problem) and functional risks affecting the practical implementation of human rights (including the protection of

personal data, the right to privacy, freedom of thought, property rights, and related rights).

The analysis of international legal instruments and contemporary international initiatives demonstrates that universal international treaties retain their fundamental significance as the normative basis for regulating relations involving the use of artificial intelligence. However, they do not fully address the new social relations emerging as a consequence of the development of these technologies.

It has been established that effective international legal regulation of artificial intelligence should be based on a human-centred and interdisciplinary model within which the protection of human rights, the maintenance of international peace and security, cybersecurity, personal data protection, and the protection of intellectual property rights are regarded as interconnected elements of a unified AI governance system. This necessitates the further development of international treaty regulation and the broad application of soft law instruments aimed at establishing the principles of transparency, oversight, and responsible use of AI technologies, as well as the development of harmonized international standards capable of ensuring an appropriate balance between technological development, innovation, the protection of the results of intellectual activity, and the safeguarding of fundamental human rights and freedoms.

Current international and national legislation links the emergence of copyright to the exercise of human intellectual activity. At the same time, the development of generative AI models demonstrates their ability to produce new results of intellectual activity which, by their external characteristics, may satisfy the criteria of creativity and originality. This necessitates further consideration of the legal nature of such outputs and the determination of their place within the system of intellectual property law.

The analysis conducted in this study reveals the gradual emergence of a new approach to the assessment of creative activity, according to which the creation of an intellectual property object is increasingly regarded as the product of interaction between a human being and an AI system. The practice of judicial authorities in

various jurisdictions demonstrates a gradual departure from the absolute denial of the role of artificial intelligence in the creative process and recognizes the possibility of complex models of collaborative human-machine creativity. This provides grounds for considering the concept of co-authorship between a human author and artificial intelligence as one of the promising directions for scholarly discussion and for the further development of the international legal regulation of intellectual property law.

At the present stage, the European Union has established the most advanced system of legal regulation of intellectual property rights in the field of artificial intelligence technologies, based on the comprehensive application of international treaties, directives, regulations, soft law instruments, and judicial practice. Its development reflects a gradual transition from the regulation of traditional copyright towards the regulation of the use of intellectual property objects in the context of generative artificial intelligence.

The adoption of the European Union Artificial Intelligence Act has marked the beginning of a new stage in the development of legal regulation, founded on a risk-based approach and the principles of transparency, accountability, and respect for copyright. The introduction of requirements concerning compliance with copyright policies, the transparency of AI models, and the disclosure of information regarding materials used for training purposes creates the preconditions for more effective protection of right holders and for the development of licensing mechanisms governing the use of the results of creative activity. The analysis of European Union legal acts, their implementation practice, and the first judicial proceedings concerning the application of the AI Act demonstrates the emergence of a structurally coherent model of legal regulation combining copyright law, AI regulation, ethical principles, and mechanisms of judicial oversight. This model is based on preserving the anthropocentric concept of authorship, according to which the outputs generated by artificial intelligence may enjoy legal protection only through human creative activity, whereas AI itself is not recognized as an independent subject of intellectual property law.

The Council of Europe's approach to AI regulation, despite the absence of specialized intellectual property provisions in the Framework Convention, provides an important normative basis for the further development of national and regional approaches to the protection of intellectual property rights in connection with the use of AI systems. The principles of transparency, accountability, oversight, and risk management enshrined in the Convention create the preconditions for developing mechanisms for identifying AI-generated content, which is essential for determining authorship, ownership, and the scope of rights, as well as for the procedural protection of intellectual property rights, particularly with regard to evidentiary issues and the identification of liable entities.

The improvement of Ukrainian legislation in the field of artificial intelligence and intellectual property rights should be carried out with due regard to constitutional principles, the State's international obligations, and the processes of European integration. In this regard, it is advisable to adopt a framework legislative act on the use of artificial intelligence that would establish the fundamental principles of regulation in accordance with a risk-based approach compatible with European Union law and proceed from the civil-law nature of AI as an object of legal relations.

The category of non-original objects generated by a computer program, introduced by the Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights", should be supplemented by mechanisms for proving and identifying such content. It is advisable to establish statutory requirements regarding the preservation of technical information relating to AI-assisted content creation, including metadata and labeling, which would facilitate effective access to justice and the realization of the right to judicial protection.

Keywords: intellectual property law, artificial intelligence, legal principles, international law, European Union law, Council of Europe law, copyright, international legal regulation of artificial intelligence, intellectual property law of artificial intelligence, history of intellectual property law, copyright in the era of artificial intelligence.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові публікації, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Бугаєць А.С. До питання про визначення авторського права в епоху штучного інтелекту. *Актуальні проблеми правознавства*. 2026. № 4. С. 80-85. DOI: <https://doi.org/10.35774/app2025.04.080>
2. Бугаєць А.С. Рамкова конвенція Ради Європи зі штучного інтелекту: попередній аналіз. *Право і суспільство*. 2025. № 5, т. 2. С. 653-658. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.2.84>
3. Бугаєць А.С. Історичні аспекти становлення та розвитку права інтелектуальної власності в період до XX століття. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 4. С. 417-420. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-4/99>
4. Бугаєць А.С. Право інтелектуальної власності на твори, створені штучним інтелектом: перспективи міжнародно-правового та національного регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. С. 39-43. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.2.6>

Наукові публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають наукові результати дисертації:

5. Бугаєць А.С. Сучасні тенденції міжнародно-правового регулювання інтелектуальної власності. *Права людини в період збройних конфліктів : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (31 жовтня 2025 р.). м. Одеса, 2025. С. 191-193. URL: <https://hdl.handle.net/11300/31703>*
6. Бугаєць А.С. Розвиток штучного інтелекту та право інтелектуальної власності в нових реаліях. *Європейські орієнтири України: нові виміри у воєнний час : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (16 травня 2025р.). м. Одеса, 2025. С.233-235. URL: <https://hdl.handle.net/11300/30596>*

7. Бугаєць А.С. Право інтелектуальної власності на продукт, створений з використанням штучного інтелекту та міжнародне право: постановка проблеми. *Права людини в період збройних конфліктів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 75-річчю прийняття Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року та Міжнародному дню прав людини (м. Одеса, 1 листоп. 2024 р.). Одеса, 2024. С. 434-439. URL: <https://hdl.handle.net/11300/28712>

8. Бугаєць А.С. Регулювання прав на об'єкти інтелектуальної власності засобами міжнародного права. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 26 квіт. 2024 р.). Одеса, 2024. С. 673-675. URL: <https://hdl.handle.net/11300/28928>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	13
1.1. Становлення та розвиток міжнародно-правового регулювання права інтелектуальної власності в умовах розвитку технологій штучного інтелекту.....	13
1.2. Сучасний стан міжнародно-правового регулювання права інтелектуальної власності в умовах розвитку технологій штучного інтелекту	30
1.3. Вплив штучного інтелекту на права інтелектуальної власності в світлі права прав людини	48
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК УМОВА ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	80
2.1. Передумови становлення міжнародно-правового	80
регулювання штучного інтелекту.....	80
2.2. Використання штучного інтелекту при створенні, генеруванні об'єктів у сфері права інтелектуальної власності.....	97
РОЗДІЛ 3. РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	115
3.1. Правове регулювання прав інтелектуальної власності	115
та штучного інтелекту в праві Європейського Союзу	115
3.2. Правове регулювання прав інтелектуальної	132
власності та штучного інтелекту в праві Ради Європи	132
3.3. Імплементация міжнародно-правових стандартів охорони прав інтелектуальної власності та використання штучного інтелекту в Україні	150
ВИСНОВКИ	162
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	167
ДОДАТКИ.....	212

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АСО	-	Автономні системи озброєнь
ВВП	-	Валовий внутрішній продукт
ВОІВ	-	Всесвітня організація інтелектуальної власності
ГАТТ	-	Генеральна угода з тарифів та торгівлі
ЄС	-	Європейський Союз
ЄКПЛ	-	Європейська конвенція з прав людини
ЄСПЛ	-	Європейський суд з прав людини
КМРЄ	-	Комітет Міністрів Ради Європи
КМУ	-	Кабінет Міністрів України
МГП	-	Міжнародне гуманітарне право
МПГПП	-	Міжнародний пакт про громадянські і політичні права
ОБСЄ	-	Організація з безпеки та співробітництва в Європі
ОЕСР	-	Організація економічного співробітництва та розвитку
ООН	-	Організація Об'єднаних Націй
РЄ	-	Рада Європи
СОТ	-	Світова організація торгівлі
ТРІПС	-	Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності
ХЄСОП	-	Хартія Європейського Союзу про основоположні права
ЦКУ	-	Цивільний кодекс України
ЦСР	-	Цілі сталого розвитку
ШІ	-	Штучний інтелект
АСТА	-	Торговельна угода проти контрафакту
ASEAN	-	Асоціація держав Південно-Східної Азії
CAI	-	Комітет Ради Європи із штучного інтелекту
CDSM	-	Директива про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку
COHAI	-	Комітет Ради Європи ad hoc із штучного інтелекту
GDPR	-	Загальний регламент ЄС про захист даних
NAFTA	-	Північноамериканська асоціація вільної торгівлі
TDM	-	Інтелектуальний аналіз тексту і даних

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Штучний інтелект (далі – ШІ) належить до технологій, розвиток яких зумовлює масштабні зміни у різних сферах суспільного життя та актуалізує потребу в переосмисленні традиційних підходів до правового регулювання. Від автономних транспортних засобів і віртуальних помічників до охорони здоров'я та робототехніки, від наукового прогнозування до поля бою – ШІ здійснив революцію в різних галузях і має потенціал для їхньої подальшої трансформації. Враховуючи, що технології ШІ продовжують розвиватися, стають все більш затребуваними, а їхній розвиток отримує все більше інвестицій, актуального значення набуває розроблення ефективних механізмів правового регулювання відносин у сфері ШІ.

Одним із ключових викликів інтеграції ШІ у всі сфери суспільного життя є питання забезпечення прав інтелектуальної власності. Виступаючи результатом інтелектуальної діяльності, ШІ стає самостійним генератором об'єктів, які за своїми ознаками є майже тотожними результатам творчої діяльності, створених авторами, винахідниками. Створення об'єктів творцями з використанням технологій ШІ, а також генерування об'єктів ШІ самостійно потребують різних правових режимів охорони. Однак через постійне удосконалення ШІ технологій ознаки згенерованих об'єктів стають все менш виразними, що обумовлює важливість розмежування способів використання ШІ для створення чи генерування різних об'єктів. Особливо це помітно у зв'язку з появою так званого генеративного ШІ та нейронних мереж, які засновані на алгоритмах машинного навчання, подібних до тих, що використовуються людським мозком, зокрема у вигляді розпізнавання зображень, розпізнавання мови та обробки мови.

Оскільки моделі ШІ стають все більш досконалими та використовуються у різних сферах суспільного життя і виробництва, впливаючи на результати інтелектуальної, творчої діяльності, потреба в розробці та впровадженні нових режимів регулюванні прав інтелектуальної власності набуває актуальності. Це

зумовлює необхідність поглибленого аналізу правових засад регулювання ІІІ у взаємозв'язку з правами інтелектуальної власності в міжнародному праві, регіональних та національних правових системах.

Системний підхід до визначення сучасного стану міжнародно-правового регулювання відносин у сфері права інтелектуальної власності та визначення подальших перспективних напрямів його удосконалення передбачає необхідність дослідження за такими напрямками. По-перше, загальні норми міжнародного права та прав людини, що закладають основоположні засади і принципи правового регулювання у сфері інтелектуальної власності на основі гуманізму. Щодо штучного інтелекту, саме гуманізм та людиноцентричність повинні бути основою будь-якого його регулювання, яке повинне уникати штучних аналогій між алгоритмічним «мисленням» програми та творчим людським мисленням. По-друге, міжнародно-правове та національно-правове регулювання права інтелектуальної власності. По-третє, напрацювання м'якого права у сфері права і етики ІІІ, врахування яких дозволить актуалізувати два перших напрями та адаптувати їх до потреб регулювання права інтелектуальної власності в епоху штучного інтелекту.

Правове регулювання ІІІ наразі стрімко розвивається. Починають формуватись регіональні системи регулювання ІІІ зокрема в рамках Європейського Союзу та Ради Європи. Незмінний курс України на інтеграцію в ЄС актуалізує важливість гармонізації законодавства у сфері права інтелектуальної власності та штучного інтелекту у відповідності з правовим регулюванням та кращими практиками відповідних міжнародно-правових режимів. Існує нагальна потреба в розробці нового та доопрацюванні наявного законодавства, що зумовлюють актуальність тематики дисертаційного дослідження.

Проблематика правового регулювання штучного інтелекту в цілому, і зокрема прав інтелектуальної власності у зв'язку із розвитком штучного інтелекту в останні роки привернула значну увагу дослідників. Серед наукових досліджень у сфері права інтелектуальної власності слід відзначити праці

вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема: Б. А. Аблаєва, Н. О. Білоусова, О. М. Боярчука, О. В. Васильєва, О. О. Ізбаша, О. О. Кохановської, О. Д. Святоцького, О. П. Світлічного. Проблематика розвитку штучного інтелекту, досліджувалась в працях: Т. О. Авдєєв, О. М. Бахтін, С. Р. Асірян, Л. В. Гудзь, О. М. Дорошенко, С. Н. Кравчук, Я. О. Тицька, І. В. Кульбабська, А. І. Марущак, Л. І. Галупова, Р. Г. Мєлікова, С. О. Поляруш-Сафроненко, О. Е. Радутного, Г. Спіни, Л. Н. Тарасенко.

Окремо слід відзначити праці дослідників, що в своїх працях висвітлили питання впливу штучного інтелекту та права інтелектуальної власності, таких як: Є. О. Харитонов., О. І. Харитонova, Г. О. Ульянова, Г. О. Андрощук, М. В. Барановська, Д. М. Белов, Ю. М. Бисага, С. Блейр, Т. Бонд, І. І. Голубенко, В. В. Заборовський, Л. І. Работягова, І. Є. Якубівський. Особливо варто виділити новітні монографічні дослідження Є. А. Тимошенко, яка розглянула загальні питання правового забезпечення застосування ШІ в праві України, О. В. Павлюка, який розглянув питання охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності, створені за допомогою штучного інтелекту з точки зору цивільного права та О. Костенка, О. Харитонової, Є. Харитонova, які дослідили правові питання, пов'язані із динамікою цифрової трансформації України, зосереджуючи увагу на взаємозв'язку між штучним інтелектом, метавсесвітом та захистом прав людини загалом, і прав особистості зокрема в Україні та в світі.

Разом з тим, незважаючи на значний науковий доробок у сфері права інтелектуальної власності, розробку питань, пов'язаних зі штучним інтелектом, а також появу окремих досліджень і перших монографічних праць відносно окремих аспектів права інтелектуальної власності щодо об'єктів, створених за допомогою ШІ, питання міжнародно-правового регулювання права інтелектуальної власності в умовах розвитку штучного інтелекту досі не отримали комплексного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертаційне дослідження виконано в рамках наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та

соціальне життя України у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» на 2021-2025 рр. (державний реєстраційний номер 0122U000266).

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі міжнародно-правового регулювання створення, використання та охорони результатів інтелектуальної, творчої діяльності в умовах розвитку штучного інтелекту.

Предметом дослідження є міжнародно-правові норми, принципи, механізми та політики регулювання прав інтелектуальної власності в умовах розвитку технологій штучного інтелекту.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розроблення цілісної теоретико-правової концепції міжнародно-правового регулювання прав інтелектуальної власності в умовах розвитку технологій штучного інтелекту, а також визначення напрямків подальшого удосконалення міжнародного та національного правового регулювання у зазначеній сфері.

Для досягнення мети поставлено такі *завдання*:

визначити генезу становлення та розвитку міжнародно-правового регулювання прав інтелектуальної власності в контексті цифрової трансформації та розвитку технологій штучного інтелекту;

визначити сучасний стан міжнародно-правового регулювання відносин у сфері права інтелектуальної власності;

розкрити вплив штучного інтелекту на право інтелектуальної власності в світлі права прав людини;

визначити передумови становлення міжнародно-правового регулювання штучного інтелекту;

розкрити законодавчі та доктринальні підходи до визначення штучного інтелекту під час створення та генерування об'єктів у сфері права інтелектуальної власності;

визначити стан та основні напрями регулювання відносин у сфері права інтелектуальної власності в умовах розвитку штучного інтелекту в праві Європейського Союзу;

розкрити правове регулювання прав інтелектуальної власності в умовах розвитку штучного інтелекту в праві Ради Європи;

визначити основні напрями розвитку законодавства України у сфері права інтелектуальної власності та штучного інтелекту.

Методи дослідження. Мета роботи, її завдання, об'єкт та предмет зумовили обрання певного методичного інструментарію дослідження. Методологічну основу дисертації складає система загальнонаукових та спеціальних підходів і методів пізнання. Методологічно дослідження ґрунтується на поєднанні загально-наукових методів дослідження, зокрема аналізу та синтезу, історичного методу, що дозволило надати комплексний погляд на правову проблематику, пов'язану з впливом штучного інтелекту на міжнародно-правове регулювання права інтелектуальної власності. В дослідженні було застосовано наступні методи.

Діалектичний метод застосовувався для аналізу феноменів правової реальності в їхньому нерозривному поєднанні (підрозділи 1.1, 1.3, 2.1, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3). Застосування історичного методу дозволило простежити розвиток права інтелектуальної власності в національному та міжнародному (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3). Формально-логічний метод був застосований для аналізу філософських уявлень про штучний інтелект, окреслення та виокремлення підходів, що можуть бути використані для пояснення правової природи ШІ (підрозділи 1.1, 1.3, 2.1, 2.2, 3.1). Застосування структурно-функціонального методу дозволило методологічно побудувати категоріальний апарат дисертаційного дослідження, а саме скласти уявлення про застосовність традиційних методів, норм та принципів права інтелектуальної власності в епоху штучного інтелекту (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3). Значну роль в роботі відіграв герменевтичний метод, за допомогою якого досліджувалася сутність таких понять як «інтелект», «штучний інтелект», «автор» та інших засадничих категорій дослідження. Методи герменевтики також були застосовані під час аналізу нормативно-правових актів та практики міжнародних судів з метою з'ясування змісту конкретних норм права (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 2.3).

Емпіричну базу дослідження склали міжнародні договори, законодавство зарубіжних країн, практика міжнародних та національних судів, акти м'якого права, що були підготовлені міжнародними організаціями, доповіді неурядових організацій.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що ця робота є першим у вітчизняній науці комплексним монографічним дослідженням права інтелектуальної власності в епоху штучного інтелекту. Це дозволило автору сформулювати за результатами дослідження низку наукових положень, висновків та пропозицій, а саме:

уперше:

обґрунтовано, що сучасне міжнародно-правове регулювання права інтелектуальної власності трансформується із системи спеціалізованих міжнародних договорів у комплексний міждгалузовий міжнародно-правовий режим, який функціонує на перетині міжнародного торговельного права, міжнародного права прав людини, інформаційного права, що зумовлено розвитком технологій штучного інтелекту та цифрових платформ;

запропоновано авторський під до міжнародно-правового регулювання права інтелектуальної власності в умовах розвитку штучного інтелекту, в складі трьох елементів: загальних принципів міжнародного права та права прав людини, поточних міжнародних договірних та звичаєвих норм і практики, що в сукупності формують міжнародно-правовий режим права інтелектуальної власності, та напрацювань філософсько-правової та етичної думки, що виражені в актах м'якого права стосовно поняття, права та етики штучного інтелекту;

запропоновано людиноцентричний підхід до розвитку міжнародно-правового регулювання прав інтелектуальної власності, відповідно до якого баланс між правом інтелектуальної власності як майновим правом та його соціальною функцією має визначатися з урахуванням впливу технологій штучного інтелекту, цифрового середовища та міжнародних стандартів захисту прав людини;

удосконалено:

періодизацію розвитку міжнародно-правового регулювання права інтелектуальної власності та запропоновано авторський підхід, який ґрунтується на критерії зміни технологічних передумов створення та використання результатів інтелектуальної діяльності та включає: технологічний етап (від виникнення перших привілеїв до середини XX століття), орієнтований на охорону традиційних об'єктів творчої діяльності (друкарство; технологічне виробництво); цифровий (програмно-інформаційний) етап (кінець XX – XXI століття), пов'язаний із розробкою та започаткуванням міжнародно-правової охорони комп'ютерних програм, програмного забезпечення та інших цифрових об'єктів права інтелектуальної власності; алгоритмічний етап (XXI століття від появи перших положень про штучний інтелект до сьогодення), зумовлений розвитком технологій штучного інтелекту, який характеризується формуванням нових підходів до визначення суб'єктів, об'єктів та механізмів міжнародно-правової охорони результатів інтелектуальної діяльності;

наукові підходи до визначення сучасної структури міжнародно-правового регулювання інтелектуальної власності шляхом обґрунтування взаємозалежності системи Паризької та Бернської конвенцій, Угоди ТРІПС, режиму ТРІПС+ та міжнародного права прав людини як взаємодоповнюючих елементів єдиного механізму охорони результатів інтелектуальної діяльності;

концепцію регулювання штучного інтелекту та доведено, що розвиток штучного інтелекту не створює автономної сфери правового регулювання, а виступає фактором інтеграції міжнародного права прав людини, міжнародного права інтелектуальної власності, міжнародного гуманітарного права та актів «м'якого права» у єдиний міжнародно-правовий режим регулювання технологій штучного інтелекту;

дістали подальшого розвитку:

теоретичний доробок філософської та філософсько-правової науки щодо визначення штучного інтелекту та етико-правових аспектів буття та розвитку штучного інтелекту, в тому числі відносно визначення таких понять як «автор»,

«авторство», «співавторство» та «авторське право» з урахуванням розвитку штучного інтелекту;

положення щодо особливостей розвитку права Європейського Союзу у сфері регулювання штучного інтелекту та права інтелектуальної власності шляхом обґрунтування висновку про формування самостійного регіонального правового режиму регулювання штучного інтелекту, який розвинувся від актів «м'якого права» та рекомендаційних документів до системи обов'язкових нормативно-правових актів, центральне місце серед яких займає Акт ЄС про штучний інтелект, що забезпечує комплексне регулювання використання технологій ШІ та охорони прав інтелектуальної власності.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані:

у науково-дослідній роботі – для подальшої розробки теоретичних засад міжнародно-правового регулювання прав інтелектуальної власності в умовах розвитку штучного інтелекту;

у правозастосовній діяльності – для удосконалення механізмів використання штучного інтелекту, охорони та захисту прав інтелектуальної власності та визначення правового режиму об'єктів, згенерованих чи створених з використанням штучного інтелекту;

у сфері правотворчості – для підготовки проєктів нормативно-правових актів, вдосконалення законодавства у сфері права інтелектуальної власності та штучного інтелекту, імплементації міжнародних і європейських стандартів у національне законодавство;

у навчальному процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Міжнародне право», «Міжнародне право прав людини», «Право інтелектуальної власності», «Штучний інтелект в професійній діяльності юриста», «Віртуальна (цифрова) особа», а також для підготовки підручників, навчальних та навчально-методичних посібників із зазначених дисциплін.

Апробація результатів дослідження. Окремі положення, висновки дисертаційного дослідження доповідалися й обговорювалися на засіданнях

кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції Національного університету «Одеська юридична академія». Результати дослідження оприлюднено у матеріалах доповідей на науково-практичних заходах: Міжнародній науково-практичній конференції «Права людини в період збройних конфліктів» (м. Одеса, 31 жовтня 2025 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири України: нові виміри у воєнний час» (м. Одеса, 16 травня 2025 р.); Міжнародній науково-практичній конференції 75-річчю прийняття Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року та Міжнародному дню прав людини «Права людини в період збройних конфліктів» (м. Одеса, 1 листопада 2024 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів» (Одеса, 26 квітня 2024 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження відображено у 8 публікаціях, у тому числі 4 статтях, опублікованих у наукових періодичних виданнях, перелік яких затверджених МОН України, 4 тезах доповідей на науково – практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, змісту, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дослідження становить 219 сторінок, із яких 166 сторінок – основного тексту. Список використаних джерел складається із 383 найменування.

РОЗДІЛ 1.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

1.1. Становлення та розвиток міжнародно-правового регулювання права інтелектуальної власності в умовах розвитку технологій штучного інтелекту

Дослідження штучного інтелекту в аспекті права інтелектуальної власності неможливе без вивчення самого поняття інтелектуальної власності. О.І. Харитонова слушно зазначає, що «протягом всієї історії людства традиційним об'єктом економічного обігу були матеріальні речі – об'єкти природи та результати матеріального виробництва. І хоча результати творчої діяльності відомі не одне тисячоліття, вони не були об'єктом ринкових відносин, оскільки реалізація таких результатів, попри їх велике значення для розвитку людства, здійснювалася вельми повільно» [189]. С. Селл та К. Мей розмірковують над історією права інтелектуальної власності як над змаганням між двома легітимними способами володіння знаннями. З одного боку, йдеться про впевненість в тому, що індивід повинен отримувати зиск від своїх інтелектуальних зусиль, а з іншого боку – переконання в тому, що результати таких зусиль можуть бути настільки значущими, що ними повинне володіти суспільство в цілому [347, с. 468]. Виходячи з цього, історію права інтелектуальної власності можна розглядати як процес пошуку балансу між монополією та приватними правами, що обмежували доступ суспільства до результатів інтелектуальної діяльності та вільним обігом інформації (що, безумовно, впливало на права автора).

Розвиток того, що в майбутньому стане правом інтелектуальної власності можна простежити з давніх часів, коли подібні права були спрямовані на захист таємниць та символів. В давніх цивілізаціях, зокрема в

Давньому Єгипті, Давній Греції та Давньому Римі були відсутні будь-які інституції, що захищали б те, що зараз можна було б назвати правом інтелектуальної власності, хоча існували певні передумови до його формування. В давні часи можна простежити формування того, що в майбутньому стане патентним правом. Наприклад, в давньогрецькому місті Сибарис кухар, що вигадав нову страву, отримував право готувати та подавати її протягом року, після чого право припинялося, і її міг готувати будь-яких охочий [55]. Водночас, як слушно зауважує М.В. Котенко, в Давньому Римі було розроблене вчення про власність, що, зокрема, зачіпало безтілесні речі, такі як право власника літературного твору укладати договори про його видання [82, с. 6].

В цей же період з'являється прообраз того, що в майбутньому стало торговельними марками. Так, вже в другому тисячолітті до нашої ери в давній Греції ремісники позначали свою продукцію групами символів. Так само в Давньому Римі виробники певної продукції позначали знаками свої вироби. Серед багатих родин Давнього Риму була поширеною практика позначення майна спеціальними знаками [287, с. 3].

Певний розвиток деяких категорій права інтелектуальної власності спостерігався в період Середньовіччя. Це було пов'язане з необхідністю захисту технологічних рішень, що викликало потребу в захисті таких розробок з метою збереження монополії на них як правителями, так і ремісниками, що зробили відповідне відкриття, що дозволяло їм отримувати більші прибутки. Це призвело до появи патентів які містили опис привілеїв, що гарантувались винахіднику [51, с. 28].

Патентний привілей пов'язував винагороду з конкретним предметом чи технологією. Тож розвиток системи таких привілеїв був безпосередньо пов'язаний зі становленням технологій та торгівлі та був спрямований на заохочення винахідництва через фінансові стимули. Водночас, патентне право ще не було достатньо відділене від права на відкриття, і могло стосуватися, наприклад, розробки корисних копалин, які вважалися таким самим

відкриттям, як і технологічна новація. Наприклад, в XIV-XV століттях Венеціанська республіка була зацікавлена в бурінні нових колодязів, і уряд надав відповідні привілеї деяким ремісникам. Так, в 1460 році певний Яків де Вальперга отримав привілей на винайдений ним водяний насос, що забороняв кому-небудь копіювати цей насос протягом життя винахідника. Водночас, патент зобов'язував надавати можливість скористатися винаходом всім, хто був здатний виплатити певну суму [284, с.38].

В тій же Венеції в 1474 році був розроблений перший відомий в історії патентний кодекс, що включав в себе положення щодо обов'язкового ліцензування. Відповідно до нього, винаходи, що виявлялися практично застосовними, отримували захист терміном на десять років. Це дозволило Венеції залучати до співпраці інженерів та стимулювати технічний прогрес [5, с. 36].

З особливою актуальністю питання захисту права інтелектуальної власності постало з винайденням книгодруку в XV столітті. Оскільки друкарі виробляли книжки на продаж, вони були зацікавлені в захисті від їхнього несанкціонованого копіювання, адже це впливало на попит і ціни на друковані книжки. Наявні механізми захисту через гільдії виявилися недостатніми для запобігання такому несанкціонованому копіюванню. Поширення технології книгодруку на регіональному та міжнародному рівні загрожувало монополії друкарів. Перша спроба захистити їх засобами права була зроблена у Венеції, коли в 1493 році уряд дарував певному Даніеле Барбаро десятирічне право публікації книжок. Однак, в 1517 році Сенат республіки ухвалив закон, що закріпив принцип загальної власності на зміст друкованих книжок, завдяки чому друкарі отримали вільне право друкувати будь-які нові книжки. Цей закон також зберігав виключно за Сенатом право гарантувати привілеї на друкування книжок [300].

В 1544 та 1545 роках ці правила були знову переглянуті, і уряд Венеції видав закон, що забороняв друк будь-яких робіт, якщо не було отримано письмової згоди від автора чи його безпосередніх нащадків. Це, однак, не

зняло проблему протиправного копіювання. В 1549 році новий закон організував всіх венеційських друкарів та книготорговців в гільдію, якій було надано повний перелік робіт, що захищаються авторським правом та дозвіл на їх друк [299]. Таким чином, автори виявилися залежними від гільдій в публікації своїх робіт, адже формальне визнання авторських прав відбувалося через гільдії. Отже і право інтелектуальної власності виявилось пов'язаним не з особистими немайновими правами автора, а з майновими правами гільдій. Тож правовласниками виявлялися не автори, а гільдії, що володіли правом копіювання та продажу.

Ухвалення подібних законів знаменувало собою нову еру, що можна назвати ерою патентного права. Венеціанський досвід швидко поширювався на інші землі. Зокрема, у XVI столітті патентне право виникає у Франції та Англії. Так, в 1566 році спеціальним королівським ордонансом Франція врегулювала відносини, що були пов'язані з книгодруком. Виникнення ідеї інтелектуальної власності як окремої категорії, що є відмінною від економічного права володіння, пов'язують із розвитком ідей природного права в працях французьких філософів часів просвітництва. Відповідно до цієї теорії, право творця на результат своєї творчої праці було невід'ємним природним правом, що випливає з самої сутності творчої діяльності та існує незалежно від визнання державною владою. Це призвело до врегулювання відповідних правовідносин Законом про літературну та художню власність 1793 року [83, с. 53].

Ще більш активно право інтелектуальної власності розвивалося в Англії. Його зачатки спостерігаються ще в XIV столітті, коли англійський король, з метою заохочення імпорту нових товарів з-за кордону надавав королівські захисні листи, наприклад, на технології прядіння вовни чи видобутку солі. Можна помітити, що ці права були продиктовані меркантилістськими міркуваннями захисту та розвитку власної економіки. Ця рання форма патентів заохочувала міграцію ремісників, що приносили з собою нові практики промислового виробництва [273, с. 100]

До початку XVII століття монопольні патенти видавалися державою в особі монарха та розглядалися як індивідуальні пожалування. Не існувало формалізованої правової процедури, і такі пожалування залежали від політичної влади та особистих стосунків творця з цією владою. Про формування таких формальних правових зв'язків можна говорити з ухваленням в 1623 році Статуту про монополії, який став першим документом, що встановив охорону винаходів та відмежував їх від інших об'єктів, що не належать до винахідництва, а також визначив чотирнадцятирічний термін виключного використання таких винаходів винахідником, заборонивши іншим суб'єктам користуватися з такого винаходу [33, с. 133]. Прикметною рисою Статуту було гарантування монополії лише в разі, якщо цей винахід був новим. Англії, що призначалося для стимулювання внутрішньодержавного науково-технічного прогресу шляхом залучення іноземних інженерів та підприємців в Англію. Ще однією прикметною рисою Статуту стало гарантування монополії державою, тобто саме держава стала джерелом патентного права, яке не розглядалося як природне право індивіда [356].

Ще один важливий крок був зроблений з ухваленням так званого Статуту королеви Анни (Закону про заохочення навчання шляхом передачі копій надрукованих книг авторам чи набувачам таких копій протягом встановленого часу), що був ухвалений в 1710 році та встановив термін авторського права в 21 рік. Статути 1623 та 1710 років, а також поява судів, спрямованих на розв'язання спорів щодо авторського права, стали основою для формування та розвитку права інтелектуальної власності в Сполученому Королівстві [26].

Таким чином, Велика Британія стала першою в Європі державою, що визнавала монополію патентних прав на винахід в цілому, а не на підставі індивідуального звернення винахідника. В цьому можна побачити відображення промислового розвитку, що передбачав закріплення прав автора спеціальними положеннями закону. Водночас, слід враховувати, що патенти видавалися, переважно, не з метою захисту патентних прав, а з міркувань

оподаткування. Так, король міг видавати патенти або для підтримки придворних, що мали фінансові складнощі так, аби вони могли отримувати зиск від монопольного становища, або для винагороди своїм фаворитів. Це призвело до появи численних монополій, що ґрунтувалися, фактично, не на патентному праві, а на милості монарха. В цей період важко провести різницю між монополією на винахід та монополією на будь-який інший вигідний промисловий товар, наприклад, сіль чи прянощі [248, с. 419].

Дещо по іншому шляху відбувався розвиток авторського права на друковану продукцію. Тут йшлося про монополію на поширення певної інформації. Початком процесу можна вважати 1469 рік, коли німецький майстер Йоганес Шпейер отримав від уряду Венеції привілей на друк творів Цицерона та Плінія [234]. В Англії при дворі королеви Марії Тюдор королівська компанія отримала право припиняти друк будь-яких літературних творів, що не підпадали під ліцензію чи суперечили вимогам цензури. Таким чином, авторське право починалося як монополія, що надавалася для регулювання підприємницької діяльності в галузі друкарської справи шляхом надання королівських привілеїв на зайняття такими видами діяльності [245]. При цьому, індивідуальні права автора визнавалися не в повному обсязі. Скоріше йшлося про підтримку монополій, що були пов'язані з певними авторами доки нарешті ці відносини не були враховані Статутом королеви Анни 1709 року.

Статут став зразком для британських колоній в Північній Америці, які ухвалили аналогічні положення протягом XVII століття, що стало передумовою розвитку патентного права США, що схвалили федеральний закон про патенти в 1790 році. Вже відповідно до Конституції США 1787 року, Конгресові належить право «сприяти розвитку науки і корисних мистецтв, забезпечуючи на певний час авторам і винахідникам виняткове право на їхні твори і винаходи» [240].

Період кінця XVIII та XIX століть характеризувався поступовим розширенням патентної системи і одночасною появою руху проти патентів,

що виник в Німеччині та ряді інших європейських країн під впливом руху за вільну торгівлю та проти монополій. Йому протистояли представники промисловості, що були зацікавлені в посиленні патентного захисту. Внаслідок цієї боротьби, патентна система ставала все більш поширеною у відповідності до розвитку світової торгівлі та конкуренції промислових товарів. Держави приймали власне патентне законодавство для захисту своєї промисловості в умовах наростаючої потреби у співробітництві [310, с. 2-3].

Паралельно з авторським правом розвивалося право на торговельні марки. Так, на початку 13 століття з'являються перші водяні знаки, що було пов'язано зі стрімким розвитком паперової продукції та викликану цим потребою у позначенні таких паперів, що було важливим, наприклад, в діяльності гільдій. Останні використовували різні позначення для виділення своєї продукції на ринку. Статути деяких гільдій вимагали обов'язкового позначення своєї продукції (наприклад, гільдії ювелірів). На захист цих прав вводилися суворі закони. Так, едикт імператора Карла V 1544 року встановлював покарання у вигляді відсічення руки, а французький королівський едикт 1564 року – смертну кару за підробку продукції гільдій. Спеціальні закони про захист торговельних марок ухвалювалися у Франції в 1857 році, Великій Британії в 1883 році, Німеччині в 1884 році [142, с. 28].

Термін «право інтелектуальної власності» почав активно застосовуватися в другій половині XIX століття після публікації трактату А. Ніона «Цивільні права авторів, художників та винахідників», що був опублікований в 1846 році [91, с. 118]. Таким чином, період з Середньовіччя до другої половини XIX століття став часом розвитку поняття інтелектуальної власності в Європі та пов'язаних з нею прав. Варто наголосити, що до кінця XIX століття захист інтелектуальної власності, зокрема патенти, авторські права, права на торговельні марки та інше залишалося питанням внутрішнього законодавства держав. Кожна держава створювала власне законодавство, але цей захист не поширювався поза національні кордони.

Разом з тим, питання інтелектуальної власності ставали все більш актуальними у зв'язку з розвитком міжнародної торгівлі та поширенням літературних і художніх творів новими засобами. Ряд авторів художніх творів, наприклад Чарльз Діккенс, активно виступали проти неконтрольованого поширення своїх творів за кордоном, що мало помітний вплив на громадську думку [290, с. 1158]. Як наслідок, між окремими державами почали укладатися угоди щодо захисту авторських прав, що вказувало на зростаючу потребу в створенні універсального правового регулювання. Так, у Франції та США були ухвалені нові форми захисту прав інтелектуальної власності. При цьому, ця власність розглядалася як нагорода за інтелектуальну працю та невід'ємне право індивідів, пов'язане із створеними ними інноваціями [315, с. 63].

Яскравим прикладом проблеми, що була породжена невідповідністю між законодавствами щодо інтелектуальної власності різних держав стало проведення в Австро-Угорщині міжнародної виставки нових винаходів. Ряд винахідників виступив проти участі у ній через побоювання, що їхні винаходи можуть бути викрадені. Це спонукало Австро-Угорщину скликати першу міжнародну конференцію для обговорення міжнародного режиму промислової власності та патентного права. Підготовчий комітет поставив перед делегатами ряд питань щодо міжнародного визнання прав винахідників, меж цих прав, чи можуть такі обмеження бути територіальними, тривалості патентів та створення міжнародних угод щодо прав інтелектуальної власності.

Відповіді на ці питання сформували основу для двох резолюцій. Перша з них утверджувала принцип, згідно із яким захист винаходів «повинен гарантуватися правом всіх цивілізованих націй». В обґрунтування резолюції було перелічено сім причин, серед яких:

- відчуття серед цивілізованих націй необхідності правового захисту інтелектуальної діяльності;
- захист має надаватися за умови повного опису та публікації винаходу, що є практичними та ефективними засобами представлення широкому загалу нових технічних методів без втрати часу та в надійний спосіб;

- захист винаходу надає можливість відшкодувати працю винахідника та в такий спосіб сприяти компетентним особам присвячувати свій час та зусилля впровадженню та практичному застосуванню нових корисних технічних методів та покращень, та залучати капітали з-за кордону, які не могли б бути залучені за відсутності патентного захисту;

- обов'язкове повне оприлюднення запатентованого винаходу забезпечує доступ до технічних знань, що дає змогу уникнути дублювання дослідницької та винахідницької діяльності, та дозволяє скоротити витрати часу та ресурсів;

- завдяки захисту винаходів, секрет виробництва, що є одним з найбільших противників промислового прогресу, втратила б свій сенс;

- державам, що не мають патентної системи, була б нанесена шкода через те, що талановиті особи мігрували б в країни, де їхня праця захищалася;

- практика свідчить, що значно доцільнішим для патентовласника є зосередження зусиль на оперативному впровадженні винаходу та його комерціалізації.

Друга резолюція містила набір принципів, на яких має ґрунтуватися ефективне та корисне патентне право. Зокрема, йшлося про принцип, відповідно до якого лише винахідник чи його законний представник має право на патент, і що у видачі патенту не може бути відмовлено іноземцю [373]. Для забезпечення реалізації резолюцій, що були ухвалені під час Конференції, був створений постійний виконавчий комітет.

Однак, попри всі досягнення Віденської конференції, питання регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності залишилося у сфері внутрішньої компетенції держав. При цьому, очевидною була потреба в їх інтернаціоналізації, чому сприяв технічний прогрес, поява нових способів аудіозапису, телеграфного зв'язку, і зрештою взаємопов'язаного глобального інтелектуального простору.

Вперше про міжнародно-правове регулювання питання прав інтелектуальної власності можна говорити з ухваленням Паризької конвенції

про охорону промислової власності 1883 року [127], сторонами якої на даний момент є 180 держав, що дозволяє говорити про її універсальний характер. Конвенція містить чотири основних блоки положень. По-перше, вона встановлює матеріальне право, що гарантує однакове ставлення до патентів в усіх державах-членах. По-друге, вона встановлює пріоритетне право винахідника на винахід. По-третє, вона визначає ряд загальних правил в сфері матеріального права, що встановлюють права та обов'язки фізичних та юридичних осіб та вимоги до держав ухвалити законодавство на виконання таких вимог. Нарешті, вона встановлює порядок імплементації Конвенції.

В основі Паризької конвенції лежав принцип національного поводження, що вимагав від держав ставитися до винахідника чи автора однаково, незалежно від його національності чи громадянства. Другий принцип полягав в захисті правовласника від подальшого недозволеного копіювання. Держави зберегли свободу ухвалення власного законодавства, однак були зобов'язані без дискримінації поширювати його на правовласників з інших держав. Ця система дозволяла встановлювати різний обсяг та тривалість захисту прав інтелектуальної власності [65, с. 111].

Наступним кроком стало ухвалення в 1886 році Бернської конвенції про охорону літературних та художніх творів, а в 1971 році її доповнив Паризький акт [12]. Цей міжнародний документ встановив міжнародно-правовий захист об'єктів літературної, художньої та наукової творчості. В її преамбулі зазначається, що ухвалення Конвенції надихало спільне бажання захистити права авторів на їхні літературні та художні твори настільки ефективно, наскільки це можливо. Стаття 1 Конвенції проголошує створення Союзу «для охорони прав авторів на їх літературні і художні твори». Стаття 3 Конвенції визначає правовий режим захисту авторського права. Зокрема, захист, що гарантується конвенцією, поширюється на авторів, що є громадянами держав-учасниць Союзу, авторів, що не громадянами держав учасниць Союзу щодо їхніх робіт опублікованих вперше. Наводиться визначення роботи опублікованої вперше та робіт, що були випущені одночасно. Визначаються

ясні критерії правового захисту прав авторів (творців). Одним з найважливіших принципів, що лежить в основі Бернської конвенції, є принцип незалежного захисту, відповідно до якого права іноземного автора з держави-члена Союзу захищаються в інших державах-членах незалежно від того, чи захищаються вони в країні автора [141, с. 82].

В 1896 році в Парижі відбулась конференція з перегляду Бернської конвенції. Під час неї було більш точно визначені такі поняття як «публікація» та «копія». Подальший перегляд відбувся під час Берлінської конференції 1908 року [210]. О.О. Ізбаш виділяє такі нововведення берлінського тексту:

1. Відмову від формальностей у визнанні авторського права навіть за умови їхнього існування в країні першої публікації;

2. Точніше визначення охоронюваних об'єктів та поширення охорони на твори хореографії, кінематографії та фотографії. Слідуючи досягненням технічного прогресу, новий акт визначив правила адаптування музичних творів та їх відтворення спеціальними апаратами, а також умови їхнього відтворення в державах;

3. Були визначені та розширені права на переклад, що визнавалося чинним без обмежень протягом всього періоду чинності захисту оригінального твору.

4. Визначено правило щодо охорони авторського права терміном на 50 років з дня смерті автора. Однак, оновлений текст допускав відмінності в термінах охорони авторського права за законодавством конкретної країни, якщо цей термін не перевищував встановленого в країні походження твору.

5. Було надано більш конкретне визначення понять літературних та художніх творів, що повинно було знайти відображення в національних законодавствах.

6. Встановлювалось право автора на публічне відтворення робіт засобами кінематографу [58, с. 83].

Вищенаведене сприяло підвищенню рівня охорони авторських прав за Бернською конвенцією, включаючи, зокрема, усні літературні твори.

Відбулося визнання деяких прав автора, що повинні бути збережені за ним при передачі майнових прав, в тому числі, щодо видання, публікації та постановки. Було запроваджено принцип неподільності твору при визначенні термінів захисту авторського права для робіт, що були створені у співавторстві. Ці положення Конвенції мали зворотну силу, що дало змогу поширити цей захист на тексти, які були створені до її ухвалення [58, с. 84].

В ХХ столітті спостерігався активний розвиток військових та мирних досліджень, що змінило ставлення до дослідницької роботи та винахідництва саме по собі. Окремі винахідники, для яких створювалися положення щодо захисту патентним правом, поступово втрачали своє значення. Винахідництво вимагало все більших ресурсів та цілих колективів, що стали головними рушіями технологій в розвинутих країнах. Подібні тенденції спостерігалися і в світі мистецтва, що вимагав від митців ставати все більш професійними. Це спонукало становлення другого покоління міжнародно-правового регулювання захисту інтелектуальної власності.

Так, в 1952 році була ухвалена Всесвітня конвенція про авторське право [32]. Статтями IV-V цієї Конвенції було встановлено режим національного правового захисту, відповідно до якого строк правового захисту визначається правом держави, в якій виникає авторське право. Серед інших важливих міжнародних договорів слід виділити Міжнародну конвенцію про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення 1961 року (Римська конвенція) [111], Конвенцію про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм 1971 року [70], Конвенція про розповсюдження несучих програми сигналів, що передаються через супутники (Брюсельська конвенція) 1974 року [74].

Ряд міжнародних договорів був спрямований на захист патентного права, серед яких можна виділити Гаазьку угоду про міжнародну реєстрацію промислових зразків 1925 року [286], Локарнську угоду про заснування Міжнародної класифікації промислових зразків 1968 року [95], Договір про патентну кооперацію 1970 року [47].

Подібний розвиток проходили засоби індивідуалізації товарів та послуг. Щодо них були укладені Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків 1891 року [311], Ніццька угода про міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків 1957 року [120], Віденська угода про заснування Міжнародної класифікації зображувальних елементів знаків 1973 року [28], Договір про закони щодо товарних знаків 1994 року [46].

Важливим кроком з розвитку системи захисту інтелектуальної власності на міжнародному рівні стало створення в 1967 році Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ). Організація була створена на підставі Конвенції, що була підписана в Стокгольмі в 1967 році [241] в якості спеціалізованого органу Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН), і на даний момент її сторонами є 193 держави. ВОІВ виконує адміністративні функції щодо міжнародних договорів в сфері захисту інтелектуальної власності. За активної участі держав-учасниць, ВОІВ веде діяльність з гармонізації національних законодавств і розробки глобальної політики та процедур захисту інтелектуальної власності. Вона надає послуги міжнародним акторам в набутті прав промислової власності, здійснює технічну та організаційну підтримку, вирішує спори щодо інтелектуальної власності з загальною метою забезпечення співробітництва держав та адміністрування багатосторонніх договорів, що регулюють правові та адміністративні аспекти інтелектуальної власності.

Суттєвим кроком вперед в розвитку міжнародних торговельних відносин, пов'язаних з авторським правом, стала Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (далі – ТРІПС) 1994 року [175]. Угода стала базовим договором, що мав на меті врегулювати комерційні аспекти інтелектуальної діяльності. Угодою покриваються практично всі аспекти інтелектуальної власності та пов'язані права, в тому числі, торговельні марки, географічні назви, патенти та інше. ТРІПС встановлює базові міжнародні стандарти комерційного використання прав інтелектуальної власності.

Описані вище правові інструменти стали підставою для створення всесвітньої міжнародно-правової системи захисту прав інтелектуальної власності.

Глобальний підхід, що знайшов своє відображення в ТРІПС, створив новий гнучкий підхід до захисту інтелектуальної власності. Це проявилось, зокрема, в появі нової системи вирішення спорів (статті 63-64 Угоди), яка перенесла спори щодо інтелектуальної власності в публічну площину міждержавних відносин. Угода просуває універсальний захист прав інтелектуальної власності, встановлюючи зобов'язання щодо обсягу, предмету та тривалості захисту інтелектуальної власності. Від держав вимагається розширити патентний захист практично на всі сфери технологій [125, с. 42].

Що стосується авторського права, відповідно до ТРІПС держави набули зобов'язання привести своє законодавство у відповідність до Бернської конвенції (зі змінами, внесеними в 1971 році). Такі додаткові зобов'язання включають в себе розширення захисту авторських прав на комп'ютерні програми, бази даних та їх компіляції, а також визнання авторських прав за виробниками та володільцями комп'ютерних програм, що захищені авторським правом [165, с. 103]. Варто також відзначити що попереднім договорам бракувало механізмів примусу. Угода ТРІПС зобов'язує держави-підписанти ухвалити законодавство про її імплементацію, включивши в своє національне законодавство умови та терміни, що в ній використовуються, та бути пов'язаними цими умовами та термінами. В зворотному випадку, проти таких держав можуть бути застосовані санкції.

Описаного зрушення вдалося досягти шляхом інкорпорації питань захисту інтелектуальної власності в правовий режим міжнародної торгівлі, що регулюється Світовою організацією торгівлі (далі – СОТ), що слід розглядати як міжнародно-правовий режим, який є окремим від загального міжнародного права [134, с. 134; 136]. Нова глобальна ера характеризується зростанням загрози здатності національних держав проводити самостійну політику щодо встановлення рівня захисту прав інтелектуальної власності у їхніх власних

кордонах. Варто погодитись з думкою А.С. Золотар про те, що розвиток технологій, а особливо цифрових технологій, не тільки фундаментально змінює норми щодо збереження та поширення інформації та створює серйозні виклики для традиційного захисту прав інтелектуальної власності правовими засобами, але й справляє значного впливу на економіку знань, міжнародну торгівлю права інтелектуальної власності, глобалізацію та громадянське суспільство, створюючи виклики для всієї законодавчої системи в цілому [382].

Поширення міжнародно-правової охорони на комп'ютерні програми стало закономірним наслідком розвитку інформаційних технологій та поступового розширення кола об'єктів права інтелектуальної власності. В процесі формування відповідного правового режиму особливого значення набуло питання визначення місця комп'ютерних програм у системі об'єктів права інтелектуальної власності.

Поступово в міжнародній практиці закріпився підхід, згідно якого комп'ютерні програми підлягають правовій охороні засобами авторського права, і знайшов своє відображення в міжнародно-правових актах більшості держав [165]. Зазначені зміни мали важливе значення для формування правових засад охорони програмного забезпечення як одного з ключових об'єктів, пов'язаних із розвитком цифрового середовища.

Водночас саме програмне забезпечення, алгоритмічні моделі та способи обробки даних становлять технологічну основу функціонування сучасних систем ШІ. У зв'язку з цим поширення міжнародно-правової охорони на комп'ютерні програми може розглядатися як один з етапів права інтелектуальної власності, що створив підґрунтя для подальшого осмислення правових проблем, пов'язаних з використанням технологій ШІ [244].

Підводячи підсумок, слід зазначити, що угода ТРІПС:

- збільшує обсяг регуляторних стандартів, які держави зобов'язані імплементувати;

- детально встановлює якими повинні бути такі стандарти, зокрема визначаючи, що деякі з них повинні бути відображені в кримінальному праві;
- вимагає від держав імплементації цих стандартів та їхнього активного запровадження;
- встановлює обов'язок та інституціоналізує більшу сутнісну конвергенцію національних систем інтелектуальної власності;
- пов'язує принцип національного поводження з встановленням на національному рівні більш високих стандартів захисту інтелектуальної власності [164].

Це призводить до думки, що Угода ТРІПС зробила помітний внесок в захист інтелектуальної власності по всьому світу, в тому числі через постійне географічне розширення «зони покриття» захисту прав інтелектуальної власності. Однак, з урахуванням вищеописаної історичної еволюції, інститут права інтелектуальної власності слід вважати таким, що постійно розвивається та потребує нових форм національного та міжнародно-правового регулювання. Так, продовжується боротьба між приватними правами інтелектуальної власності та їхнім поширенням для широкого загалу, і з появою штучного інтелекту, зокрема нових механізмів пошуку інформації, ця боротьба, очевидно, загострюється. Так, М. Дас відзначає, що на перетин ІІІ та права інтелектуальної власності став глобальним питанням, для вирішення якого мають бути пристосовані національні правові системи. Дослідниця вказує на такі проблемні питання як розбіжності між країнами, що розвиваються, та розвинутими країнами в доступі до просунутих технологій та потреба в справедливому розподілі вигід від таких технологій [244].

За таких умов, організації, подібні до ВОІВ, покликані розв'язувати відповідні спори. Вони дійсно активно залучаються до дискусій та творення політичної та правової реальності, що відповідає на зазначені виклики. Наприклад, ВОІВ проводить консультації щодо впливу ІІІ на право інтелектуальної власності, підкреслюючи важливість міжнародного співробітництва у формуванні єдиних та усталених позицій щодо правового

регулювання інтелектуальної власності в епоху ШІ [374]. Нові правові питання, наприклад, захист прав на винаходи, зроблені з використанням ШІ та електронне піратство, продовжують підкреслювати потребу в реформуванні законодавства щодо інтелектуальної власності в сучасному світі так, аби воно відповідало швидкому темпу технологічного розвитку. Ці глобальні перспективи підкреслюють важливість колективних зусиль у забезпеченні того, аби правове регулювання інтелектуальної власності залишалось ефективним та справедливим в світі, що все більше керується штучним інтелектом. Водночас історичний розвиток міжнародно-правової охорони інтелектуальної власності демонструє здатність відповідних правових механізмів адаптуватися до появи нових об'єктів правової охорони та нових способів використання результатів інтелектуальної діяльності. В свою чергу розвиток технологій ШІ актуалізує появу нових питань у сфері права інтелектуальної власності, вирішення яких потребує врахування як сучасних викликів цифровізації, так і тенденцій розвитку міжнародної системи охорони інтелектуальної власності.

Проведене дослідження дозволяє запропонувати авторський до періодизації розвитку міжнародно-правового регулювання права інтелектуальної власності, який ґрунтується на критерії зміни технологічних передумов створення та використання результатів інтелектуальної діяльності та включає: технологічний етап (від виникнення перших привілеїв до середини XX століття), орієнтований на охорону традиційних об'єктів творчої діяльності (друкарство; технологічне виробництво); цифровий (програмно-інформаційний) етап (кінець XX – XXI століття), пов'язаний із розробкою та започаткуванням міжнародно-правової охорони комп'ютерних програм, програмного забезпечення та інших цифрових об'єктів права інтелектуальної власності; алгоритмічний етап (XXI століття від появи перших положень про штучний інтелект до сьогодення), зумовлений розвитком технологій штучного інтелекту, який характеризується формуванням нових підходів до визначення

суб'єктів, об'єктів та механізмів міжнародно-правової охорони результатів інтелектуальної діяльності.

1.2. Сучасний стан міжнародно-правового регулювання права інтелектуальної власності в умовах розвитку технологій штучного інтелекту

Міжнародно-правове регулювання прав на об'єкти інтелектуальної власності є одним із фундаментальних механізмів забезпечення розвитку науки, культури, інноваційної діяльності та міжнародної торгівлі. Водночас сучасний етап технологічного розвитку, що характеризується стрімким поширенням технологій ШІ, суттєво змінює традиційні підходи до правової охорони результатів інтелектуальної діяльності. Нові способи створення, використання та поширення об'єктів інтелектуальної власності зумовлюють необхідність переосмислення ролі міжнародного права як універсального механізму забезпечення балансу між інтересами правовласників, суспільства та держав.

Особливої актуальності це питання набуває в умовах розвитку технологій ШІ, для функціонування яких використовуються значні масиви даних, об'єкти авторського права, програмне забезпечення, винаходи, бази даних та інші результати творчої діяльності. Ефективна міжнародна охорона прав інтелектуальної власності є необхідною передумовою стимулювання інновацій, розвитку високотехнологічних галузей та створення нових моделей ШІ. З іншого боку, надмірний рівень правової охорони може обмежувати доступ до знань, інформації, цифрових технологій та наукових досягнень, що набуває особливого значення в умовах формування глобальної цифрової економіки.

Саме тому сучасне міжнародно-правове регулювання інтелектуальної власності перебуває у стані постійного пошуку оптимального балансу між

приватними інтересами правовласників та публічними інтересами суспільства.

Розвинуті країни стурбовані тим, що рівень захисту та правозастосування, передбачений існуючими багатосторонніми договорами, є недостатнім для захисту їх зростаючих інтересів у сфері інтелектуальної власності. Однак, як слушно підкреслює професорка Н.В. Бочарова, менш розвинені країни мають не менше право на розчарування через надмірно високий рівень захисту прав інтелектуальної власності, що перешкоджає доступу до ліків, знань, інформаційних і комунікаційних технологій та інших ключових ресурсів розвитку, які захищені правом інтелектуальної власності [21]. Співзвучною є позиція В.В. Турянці, яка підкреслює значущість «невагомої економіки ідей, знань та інформації» [173, с. 348], що відіграє вагому роль в глобальному розвитку.

Проблематичним виглядає те, що розробка нових двосторонніх, багатосторонніх і регіональних торговельних угод поза межами багатостороннього процесу погрожує політичному простору, який зберегли менш розвинені країни, незважаючи на їх членство в низці міжнародних договорів. На мікрорівні правовласники прагнуть зупинити широке несанкціоноване використання своїх активів інтелектуальної власності у відносно слабо врегульованому кіберпросторі та захистити їх від протиправного використання країнами, що розвиваються. Справу ускладнює швидкий розвиток цифрових технологій і поява Інтернету, нових бізнес-моделей і механізмів відкритого доступу, які порушили динаміку існуючих галузей інтелектуальної власності, визначених договорами, сформованими в XIX та XX століттях [180]. Така зміна, у свою чергу, призвела до формування нових, іноді несподіваних аспектів захисту права інтелектуальної власності, що повинні бути враховані на сучасному етапі.

Наріжними каменями міжнародної системи інтелектуальної власності є Паризька конвенція про охорону промислової власності [127] та Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів [12]. Дані конвенції

були створені у 1880-х роках у той час, коли європейські країни шукали способи встановлення міжнародного порядку, аби, так би мовити, «вирівняти» різні режими захисту інтелектуальної власності, які існували у правових системах окремих держав. Хоча деякі країни віддавали перевагу більшій гармонізації або навіть універсальним стандартам, інші відмовились від цього і віддали перевагу збереженню значної кількості суверенних повноважень у зазначених конвенціях [1, с. 5-6].

Зрештою, міжнародно-правова система регулювання інтелектуальної власності стала результатом компромісу, що розпочався з визначення мінімальних стандартів. Ці стандарти поступово посилювалися шляхом перегляду, який проводився приблизно кожні два десятиліття. Незважаючи на ці численні перегляди, країни все ще зберігали високий ступінь автономії та значний політичний простір для впровадження законів і політики інтелектуальної власності. Наприклад, вони могли визначити, скільки додаткового захисту вони хочуть запропонувати понад наявні мінімальні стандарти.

Система, що заснована на Паризькій та Бернській конвенціях, докорінно змінилася в середині 1990-х років із появою Угоди ТРІПС [175]. Вимагаючи високих мінімальних стандартів для захисту інтелектуальної власності та правозастосування, а також поєднавши інтелектуальну власність із торгівлею, Угода започаткувала нову еру, у якій ключові види діяльності в управлінні інтелектуальною власністю повільно переходять від ВОІВ до новоствореної СОТ. Будучи правонаступницею Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (далі – ГАТТ), СОТ займає центральне місце в розробці правових норм про інтелектуальну власність. Крім того, поява механізму врегулювання спорів СОТ привернула увагу багатьох розвинутих країн, в яких захист інтелектуальної власності був розвинутим. Зокрема, це призвело до використання механізмів СОТ для розгляду спорів щодо інтелектуальної власності на речі, які мають значну ринкову цінність, такі як патенти на фармацевтичну продукцію [228], географічні визначення [256], права на

торговельні марки [255] тощо. Спочатку цим механізмом активно користувалися розвинуті країни, проте в останні роки спостерігається певний інтерес країн, що розвиваються, до таких проваджень [331].

Діяльність СОТ та його системи вирішення спорів в галузі інтелектуальної власності мали помітний позитивний вплив на ВОІВ – організацію, правове регулювання та підходи якої наприкінці ХХ століття, потребували оновлення та перегляду. Важливе значення мало укладання Договору про авторське право [44], що суттєво оновив положення Бернської конвенції, та Договору про виконання і фонограми [45]. Актуального значення набув напрям ВОІВ у сфері вирішення спорів щодо доменних імен [140]. Це сприяло розробці та впровадженню політики захисту прав правовласників, рекомендацій щодо захисту добре відомих та розміщених в мережі Інтернет знаків, а також щодо арбітражу та підвищення глобальної обізнаності про права інтелектуальної власності.

Станом на зараз можна стверджувати, що ВОІВ і СОТ реалізують спільний мандат на встановлення міжнародних стандартів інтелектуальної власності. Незважаючи на цю відносно усталену структуру, останнім часом відбулося багато знакових подій в інших міжнародних режимах, наприклад, в регулюванні охорони здоров'я, прав людини, біологічного різноманіття, продуктів харчування та сільського господарства, а також в сфері інформації та комунікацій [123].

Це призводить до ускладнення та зростання комплексності міжнародно-правового режиму захисту інтелектуальної власності, а також до переходу міжнародного регулювання в більш неієрархічний та децентралізований стан. Наслідки такої трансформації простежуються щонайменше у трьох напрямках. По-перше, поява багатьох міжнародних організацій дозволяє всім країнам, зокрема тим, що розвиваються і традиційно почуваються слабшими, вибрати найбільш прийнятний режим, (феномен відомий англійською мовою як *forum shopping*) [212, с. 73].. З одного боку, такий розвиток подій дозволить слабшим країнам краще захищати свої інтереси шляхом використання

найбільш сприятливих міжнародних механізмів захисту, розвитку необхідної політичної та дипломатичної основи та застосування контрзаходів, які допоможуть відновити баланс міжнародної системи інтелектуальної власності. Функціонування численних міжнародних організацій створює передумови як для конкуренції, так і співпраці між ними.

По-друге, безсумнівно, ключову роль серед таких міжнародних організацій відіграють саме ВОІВ та СОТ, а доповнюють їх численні регіональні організації, такі як Європейський Союз (далі – ЄС), Північноамериканська асоціація вільної торгівлі (далі – NAFTA), Асоціація держав Південно-Східної Азії (далі – АСЕАН) та інші. По-третє, варто враховувати, що розвинуті країни більш ефективно використовують можливості, які надають зазначені міжнародні організації. Поряд зі зростанням неузгодженості та складності міжнародного комплексу режимів інтелектуальної власності це дозволяє їм отримувати додаткові переваги у просуванні власних інтересів. За таких умов країни що розвиваються нерідко стикаються з додатковими труднощами у процесі просування та захисту власних інтересів через обмеженість ресурсів і можливостей впливу на відповідні міжнародні процеси. В розгляді цього питання слід підтримати позицію А.С. Михалева, який наголошує на важливості використання сучасних технологій для інтенсивного економічного зростання, підкреслюючи перевагу розвинутих країн «у сфері високих технологій, виробництва інформації та нових знань» [110].

Це породжує побоювання щодо розбалансування міжнародної системи захисту прав інтелектуальної власності через зростання значення розвинутих країн на шкоду країнам, що розвиваються. Як зазначають Д. Коллінз та В. Ваді, «з появою угоди ТРІПС і зростанням використання двосторонніх та багатосторонніх регіональних торгових угод, міжнародна система інтелектуальної власності перестала бути такою вже міжнародною» [233]. Радше система стала глобальною та наднаціональною. Такі дослідники як П. Геллер [279, с. 70] та Д. Гінзбург [281, с. 265] наголошують на мережевій

моделі та розробці своєрідного «наднаціонального кодексу» інтелектуальної власності, в той час як Р. Джейкоб підкреслює, що «для інтелектуальної власності часи національних держав минули» [294, с. 516]. Подібні погляди висловлюють і українські дослідники. Так, З. Скалецька вказує на глобалізацію як на рушій розвитку нового типу міжнародно-правового регулювання прав інтелектуальної власності, яке повинно відійти від національного принципу і створити засади для справедливого розподілу благ, які породжуються інтелектуальними продуктами [154, с. 25].

Посилення розбіжностей міжнародно-правових режимів підкреслює високу комплексну взаємозалежність між політиками в різних проблемних сферах. Сьогодні захист інтелектуальної власності вплинув на широкий спектр галузей, включаючи сільське господарство, охорону здоров'я, навколишнє середовище, освіту, культуру, регулювання економічної конкуренції, свободу слова, приватність, демократію та верховенство права. Проблема доступу до основних лікарських засобів, наприклад, підняла складні питання щодо охорони здоров'я, прав людини, інституційної інфраструктури та державних витрат, а також щодо захисту фармацевтичних патентів і даних клінічних випробувань [63, с. 190]. Новий та великий виклик створює нововизнана потреба в захисті традиційних знань і проявів культури, стосується прав людини, прав корінних народів, культурної спадщини, біологічного різноманіття, продуктивності сільського господарства, продовольчої безпеки, екологічної стійкості, ділової етики, глобальної конкуренції, наукових досліджень, сталого розвитку та розподілу багатства [121, с. 49].

На ці аспекти вказує, зокрема, Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав, який в своєму Коментарі загального характеру № 17 зрозуміло вказав, що «право авторів отримувати зиск від захисту своїх матеріальних чи нематеріальних інтересів, які походять з наукової, літературної та художньої творчості, не можна розглядати в ізоляції від інших прав, визнаних за Пактом. Держави-члени, таким чином, мають дотримуватися чесного балансу між своїми зобов'язаннями за статтею 15,

параграф 1 (с) з одного боку та іншими положеннями Пакту з іншого боку, з метою захисту та просування всього набору прав, що гарантовані за Пактом. При підтримці цього балансу, приватним інтересам авторів не повинна віддаватися надмірна перевага порівно з громадськими інтересами доступності широкого кола продукції, яким слід надавати належну увагу. Держави-члени, таким чином, повинні дбати про те, аби їхні режими захисту матеріальних та нематеріальних прав, що походять з наукової, літературної та художньої творчості, не створювали перешкод їхній здатності дотримуватися своїх основних зобов'язань, що пов'язані з правом на їжу, здоров'я, освіту, а також з правом на участь в культурному житті та отриманні переваг від технічного прогресу та його застосування, або інших прав, що передбачені Пактом. Зрештою, право інтелектуальної власності є соціальним продуктом та має соціальну функцію. Таким чином держави-члени мають обов'язок запобігати надмірно високим цінам на доступ до важливих медичних препаратів, рослин та інших засобів аграрного виробництва, до підручників та навчальних матеріалів, аби не підривати права широких сегментів населення на здоров'я, їжу та освіту. Крім того, держави-члени повинні запобігати використанню наукового та технічного прогресу для цілей, що суперечать правам людини і гідності, в тому числі, правам на життя, здоров'я та приватність, наприклад шляхом виключення винаходів з-під патентного захисту, що могло б загрожувати їхній комерціалізації та повній реалізації прав. Держави повинні, зокрема, брати до уваги до якого ступеню патентування впливатиме на їхні зобов'язання за Пактом та іншими відповідними міжнародними документами з прав людини» [238].

Такі положення Коментаря підкреслюють складність дихотомії сучасного міжнародно-правового регулювання прав інтелектуальної власності. Сучасне регулювання відносин у сфері права інтелектуальної власності має враховувати широке коло прав людини, з метою забезпечення важливих соціальних потреб. Ця проблема особливо загострюється саме з розвитком технологій III що, докорінно змінює обмін інформацією та

використання результатів інтелектуальної діяльності, до яких може отримати доступ.

Слід відзначити, що людиноцентричний підхід до захисту прав інтелектуальної власності знаходить своє відображення і в практиці Органу з вирішення спорів СОТ, що покликаний захищати саме комерційні інтереси. В одній зі своїх перших справ в 1996 році відзначив, що угоду ТРІПС «не можна вивчати в клінічній ізоляції від міжнародного публічного права» [368]. Дійсно, міжнародна система захисту прав інтелектуальної власності стикається з необхідністю врахування всього комплексу міжнародного публічного права.

Як відзначалось, дискусія щодо визначення ефективних напрямів регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності концентрується навколо балансу між правами та інтересами розвинутих країн та країн, що розвиваються [116], а також балансу між корпоративними та споживчими інтересами. Зрештою йдеться про баланс між приватними та суспільними благами. Із швидким розширенням сфери охоплення права інтелектуальної власності, відбувається усвідомлення їхнього значення для національних економік та необхідність в охороні від зловживань. Ці тенденції загострюються з переходом все більшої кількості країн від традиційної аграрної та індустріальної економіки до економіки постіндустріальної, що заснована на знаннях та інноваціях [117]. За таких умов зростає і вплив громадянського суспільства і академічної спільноти на питання інтелектуальної власності в інформаційному середовищі. Яскравим прикладом є епідемія COVID-19, яка поставила питання про те, чи допустимо захищати за допомогою прав інтелектуальної власності ліки, в тому числі вакцини, які змогли б врятувати життя мільйонів людей та потребували якомога швидшого і ширшого поширення. Це питання досі лишається дискусійним [118].

Зростання рівня публічної дискусії щодо прав інтелектуальної власності показує їхню складність та дискусійність. На національному та міжнародному рівні відбуваються дебати щодо того, чи повинні менш розвинені країни йти

за прикладом розвинених країн. Така система дозволить їм експериментувати з новою регуляторною та економічною політикою, одночасно використовуючи свої наявні переваги. Це також дозволить більше враховувати свої місцеві потреби, національні інтереси, технологічні можливості, інституційні спроможності та умови громадського здоров'я [145, с. 61].

Нові вимоги породжують певну розбалансованість угоди ТРІПС та системи ТРІПС+, адже вона не завжди йде на користь країнам, що розвиваються, і останні про це все частіше відкрито заявляють [78, с. 60]. Це, може призвести до повернення міжнародної системи захисту прав інтелектуальної власності від складнощів, створених системою СОТ, до основних засад відповідно до Паризької та Бернської конвенцій та ренесансу ролі ВОІВ у їхньому захисті.

Інший можливий шлях еволюції – визнання права інтелектуальної власності людським правом. Можна згадати, що право власності як таке тривалий час не знаходило чіткого закріплення в міжнародному праві як право людини. Хоча воно і згадується в загальних рисах в статті 17 Загальної декларації прав людини, воно не знайшло свого відображення в Пактах про права людини 1966 року. Визнання права власності на міжнародному рівні саме як права людини відбувалося повільно і поступово [38]. Але таке визнання, зрештою, відбулося, і ніщо не повинно заважати тлумаченню права інтелектуальної власності як різновиду права власності. Так, наприклад, Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) неодноразово тлумачив право інтелектуальної власності в світлі різних статей Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ) [68], але зрештою прийшов до висновку, що воно повинне тлумачитися саме в аспекті статті 1 Першого протоколу щодо права власності [278]. Такий захист може ґрунтуватися на міжнародно визнаних правах людини, основних правах, захищених у національних конституціях, або регіональних інструментах щодо основних прав людини, таких як ЄКПЛ і Хартія Європейського Союзу про основоположні права (далі – ХЕСОП) [191]. Стаття 17 останньої спеціально наголошує на тому, що інтелектуальна

власність підлягає охороні як і всяка інша власність, що є предметом захисту прав людини. Можна відзначити, що права інтелектуальної власності можуть бути захищені і в рамках інших категорій права прав людини, наприклад, права на приватне та сімейне життя, заборони дискримінації чи права на ефективний засіб правового захисту [22].

Помітною тенденцією стає приватно-правове регулювання прав інтелектуальної власності. Прикладами цього стають Торговельна угода проти контрафакту (далі – АСТА) [211] та Директива ЄС щодо патентів на програмне забезпечення [251]. Наявність таких угод, так само як і ухвалення ряду нормативно-правових актів на національному рівні, вказують та невдачу публічно-правових зусиль з впливу на потужних приватних суб'єктів, які все більше перебирають на себе визначну роль в регулюванні прав інтелектуальної власності. Зокрема, приватні актори набувають значну роль в регулюванні права інтелектуальної власності на комп'ютерні програми та інші продукти, що поширюються в мережі Інтернет [10]. Це вказує на те, що їхня роль може бути (і, ймовірно буде) значною у формуванні політик, пов'язаних із правом інтелектуальної власності в епоху ШІ. Йдеться першочергово про приватноправові відносини між власниками, в тому числі власниками прав на продукти, створені з використанням ШІ, та користувачами таких продуктів. Уряди держав можуть визнавати таку участь великих корпорацій та розробників продукції з використанням ШІ у формуванні політик охорони та використання результатів інтелектуальної діяльності у певних сферах виробництва та сприяти йому, надаючи стимул для відповідного приватно-правового регулювання.

Як слушно зауважує О.М. Боярчук, «у сучасному економічному середовищі важливо розуміти, що інтелектуальна власність і майнові права інтелектуальної власності є взаємозалежними елементами, які сприймають захисту інвестицій. Забезпечення ефективного функціонування цієї системи вимагає балансу між захистом прав власності та стимулюванням інноваційного розвитку, що в сукупності сприяє стійкому економічному

зростанню та підвищенню конкурентоспроможності. Інтелектуальні інвестиції можуть спрямовуватися не лише на виробничі, інноваційні та підприємницькі об'єкти, але й на людину як на об'єкт інвестування» [23].

Постійний розвиток міжнародних стандартів у сфері охорони права інтелектуальної власності сприяє підвищенню ефективності механізмів захисту правовласників, удосконаленню адміністративних і судових процедур, а також формуванню єдиних підходів до забезпечення охорони результатів інтелектуальної діяльності на міжнародному рівні. Водночас стрімкий розвиток цифрових технологій, ШІ, та інших інноваційних способів створення, використання і поширення об'єктів інтелектуальної власності суттєво розширює сферу відповідних правовідносин і актуалізує необхідність перегляду традиційних моделей правового регулювання.

За таких умов подальший розвиток міжнародно-правового регулювання має бути спрямований не лише на посилення існуючих гарантій захисту прав інтелектуальної власності, а й на формування нових законодавчих підходів, здатних забезпечити баланс між інтересами правовласників, потребами суспільства у доступі до знань та досягнень у сфері інноваційної діяльності. Це зумовлює необхідність удосконалення міжнародних договорів, розвитку актів «м'якого права» та гармонізації національного законодавства із сучасними міжнародними стандартами, що враховують особливості використання результатів інтелектуальної діяльності в цифровому середовищі та в умовах широкого застосування технологій ШІ.

Варто відзначити, що сучасне міжнародно-правове регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності не обмежується системою спеціалізованих міжнародних договорів, насамперед Паризькою конвенцією про охорону промислової власності та Бернською конвенцією про охорону літературних і художніх творів. Незважаючи на їх фундаментальне значення, зазначені акти формують лише базову нормативну основу охорони прав інтелектуальної власності і не відображають всю складність та багатоаспектність сучасних правовідносин, що виникають у процесі

створення, використання, комерціалізації та міжнародного обігу результатів інтелектуальної діяльності.

Правовий режим інтелектуальної власності сьогодні формується під впливом широкого кола міжнародно-правових інститутів, які, хоча й мають власний предмет регулювання, безпосередньо пов'язані з використанням результатів інтелектуальної діяльності та залежать від їх ефективної правової охорони. Йдеться, зокрема, про міжнародне торговельне та інвестиційне право, міжнародне право прав людини, право економічної конкуренції, міжнародне екологічне право, міжнародне право у сфері охорони здоров'я, а також регулювання цифрової економіки та інформаційного суспільства. Саме в межах цих галузей результати інтелектуальної діяльності набувають економічної, соціальної та технологічної цінності, що зумовлює необхідність їх належного правового використання і захисту.

Такий комплексний підхід свідчить про поступову трансформацію права інтелектуальної власності з відносно автономного інституту у міжгалузевий міжнародно-правовий режим, який функціонує на перетині різних сфер правового регулювання. Захист приватних майнових інтересів, свобода міжнародної торгівлі, забезпечення економічної конкуренції, реалізація права на охорону здоров'я, доступ до знань, захист навколишнього природного середовища визначають сучасний зміст міжнародно-правового регулювання інтелектуальної власності та формують основні напрями його подальшого розвитку. Особливої актуальності така взаємодія набуває в умовах розвитку ШІ, застосування якого істотно розширює способи створення, поширення результатів інтелектуальної діяльності та потребує формування нових комплексних законодавчих підходів як на міжнародному, так і на національному рівнях.

Не можна відмовитися від того, що існуючий режим права інтелектуальної власності на міжнародному рівні визначається Бернською та Паризькою конвенцією у їхніх останніх редакціях, а також Угодою ТРІПС. Взаємодія цих інструментів дозволяє розширення географічного охоплення

захисту, що надається міжнародним правом інтелектуальної власності, адже доступ до СОТ передбачає визнання Бернської та Паризької конвенцій [204, с. 21]. Крім того, Угода ТРІПС розширює мінімальні стандарти захисту за межі тих, що застосовуються згідно з класичними конвенціями. Вона не лише встановлює вищі, більш комплексні та абсолютно нові стандарти захисту, такі як недискримінаційний стандарт патентного захисту, а також регулює допустимі винятки та обмеження, таким чином уможливлуючи судовий перегляд національних і регіональних винятків та обмежень. Угода ТРІПС також має на меті гарантувати, що її положення не переважають і не обмежують існуючий захист за Бернською та Паризькою конвенціями. З іншого боку, вона чітко забезпечує більш широкий захист для правовласників, якщо такий захист не суперечить положенням ТРІПС. Таким чином, вона не лише заморожує та фіксує те, що було досягнуто для правовласників за допомогою класичних конвенцій та Угоди ТРІПС, але також фіксує траєкторію постійного зміцнення права інтелектуальної власності за допомогою наступних, так званих міжнародних заходів захисту ТРІПС+ [197].

Такі угоди, зазвичай, укладаються у формі двосторонніх торговельних угод із окремими нормами щодо інтелектуальної власності. Положення щодо інтелектуальної власності цих угод часто зачіпають суть поточних суперечок стосовно доступу до ліків і знань, освіти та досліджень, а також технологічного прогресу та сприяння національним галузям промисловості як частини права на розвиток. Оскільки природа ТРІПС+ полягає у встановленні стандартів захисту інтелектуальної власності, що перевищують Угоду ТРІПС, вони звужують гнучкість і політичний простір, доступний для членів СОТ згідно з Угодою ТРІПС. Крім того, через відсутність винятків щодо національного режиму у ТРІПС, наслідки двосторонніх заходів ТРІПС+ стають глобалізованими в тому сенсі, що досягнутий таким чином захист має надаватися правовласникам з усіх держав-членів СОТ [199, с. 155].

Наведене свідчить, що сучасне міжнародно-правове регулювання права інтелектуальної власності будується на принципі компліментарності, що є

характерним для права прав людини та міжнародного кримінального права. Держави-члени СОТ можуть досягти більш широкого захисту як законодавчими заходами, так і міжнародними договорами. Таким чином, Угода ТРІПС фактично контролює не лише внутрішні закони держав-членів, але й зміст міжнародних договорів, підписаних членами СОТ. Отже, як відзначають деякі зарубіжні автори, Угода ТРІПС сприяє створенню та застосуванню міжнародного звичаєвого права [343, с. 384].

Перенесення регулювання прав інтелектуальної власності на національний рівень, тоді як виключні права інтелектуальної власності захищені на глобальному, міжнародному та регіональному рівнях, відповідає неоліберальній парадигмі багаторівневого управління, що сприяє закріпленню вигідного для розвинутих країн розподілу ринків, праці, капіталу, зокрема і людського [99, с. 42]. Однак аспекти економіки, пов'язані з перерозподілом багатства та виправленням неспроможності ринку, децентралізовані і, отже, залишені для регіонального, національного чи субнаціонального регулювання. Такі самозабезпечувальні принципи ринку, засновані на впровадженні певної федералістської парадигми, становлять суттєве неоліберальне доповнення до конституційних обмежень, що діють на міжнародному та регіональному рівнях. Тож ми не можемо не погодитися з професором Ю.К. Зайцевим у тому, що «нові інституціональні форми та проблеми, породжені, з одного боку, розвитком технологічного способу виробництва, зокрема, такі, наприклад, як нематеріальне виробництво, вартість нематеріального продукту, інтелектуальна праця та її результати, а також принципи розподілу цих результатів; з іншого – інтелектуальна власність, інтелектуальний, соціальний, організаційний, інституційний, культурний, цивілізаційний, політичний, віртуальний фінансовий капітал і проблеми його використання, які впливають із особливостей виникнення доданої вартості, що, часто-густо, не пов'язана безпосередньо з працею, а, в окремих випадках, і не передбачає її використання» вимагають нового підходу до врегулювання правовідносин, пов'язаних з інтелектуальною власністю на міжнародному рівні [54, с. 12-13].

Як зазначалося вище, ключовою проблемою врегулювання права інтелектуальної власності на міжнародному рівні є проблема балансу. Наразі її форми незбалансовані, і за відсутності таких збалансованих норм на глобальному та регіональному рівні, держави позбавлені конкретних дороговказів для встановлення мінімальних стандартів такого захисту в своєму законодавстві.

Поява нових викликів, зумовлених розвитком цифрових технологій, штучного інтелекту та нових способів використання результатів інтелектуальної діяльності, актуалізує необхідність розробки нових міжнародних, регіональних і національних правових стратегій, спрямованих на забезпечення ефективної охорони та використання прав інтелектуальної власності. Деякі уряди, які користуються сучасною неоліберальною моделлю прав інтелектуальної власності, будучи розвинутими країнами, активно підтримують практику регулювання, зокрема через приватноправове блокування деяких визначальних для реалізації прав інтелектуальної власності точок у кіберпросторі [323, с. 12]. Їхні інституційні рішення уможливили різні форми приватного та публічно-приватного порядку, що фактично призвело до глобальних норм про інтелектуальну власність. Прикладом такої регулятивної практики є Уніфікована політика вирішення спорів щодо доменних імен, що була ухвалена Інтернет-корпорацією з присвоєння імен та номерів (ICANN) [137].

Подібна приватна регулятивна практика уникає будь-якої публічної структуризації, зміст і застосування відображають приватні інтереси корпорацій, які їх запровадили. Така приватна практика регулювання може негативно вплинути на основні функції захисту інтелектуальної власності, що проявляється в балансі між немайновими інтересами та виключними правами, наданими власникам. Приватне регулювання впливає на всю конституційну структуру глобального захисту прав інтелектуальної власності, переміщуючи значну частину регулювання інтелектуальної власності від публічно-законодавчих, загальноприйнятих і прозорих норм до здебільшого приватних

механізмів, що діють між кількома бізнес-структурами, але мають здатність викликати глобальні наслідки. Такі домовленості ґрунтуються на непрозорих приватних нормах, узгоджених поза межами демократичного контролю. Крім того, вони дозволяють не тільки приватне глобальне регулювання захисту прав інтелектуальної власності в Інтернеті, але також прокладають шлях і легітимізують практики алгоритмічного прийняття рішень щодо захисту прав інтелектуальної власності в Інтернеті. Ф. Паскаль зв'язав це з парадоксом чорної скриньки, назвавши ситуацію неясності з охороною права інтелектуальної власності «суспільством чорної скриньки» [329].

Сформовані тенденції розвитку міжнародно-правового регулювання права інтелектуальної власності, у поєднанні зі стрімким поширенням технологій штучного інтелекту, актуалізують необхідність дослідження особливостей їх взаємодії та визначення перспектив подальшого розвитку міжнародних і національних механізмів правового регулювання. Говорячи про будь-яке регулювання слід враховувати потребу в дотриманні балансу між правами людини і правом власності, правами розвинутих держав і держав що розвиваються, водночас розв'язуючи парадокс суспільства чорної скриньки, в якому визначення суб'єкта і об'єкта інтелектуальної власності, а також суб'єкта, що здійснює її правове регулювання, стає все більш складним. Поява ШІ не зменшує кількість питань, що вже існують, а лише вказує на необхідність їх розв'язання у спосіб, що враховуватиме не тільки вузькі правові міркування, але й більш загальні філософські та гуманістичні концепції.

Наведене призводить до попереднього висновку про те, що сучасна система міжнародно-правового регулювання інтелектуальної власності перебуває у стані глибокої трансформації. Вона сформувалася як компроміс між мінімальними стандартами захисту та державним суверенітетом (Паризька і Бернська конвенції), але з появою Угоди ТРІПС набула більш жорсткого, глобалізованого та комерціалізованого характеру. Це загостило протиріччя між інтересами різних за ступенем розвитку країн, а також між

приватними правами правовласників і публічними інтересами суспільства, зокрема у сфері прав людини, охорони здоров'я, доступу до знань і технологій. Ускладнення регулювання, зростання ролі приватних акторів і цифрових технологій, а також розвиток штучного інтелекту вимагають нового, людиноцентричного та міждисциплінарного підходу, заснованого на справедливому балансі між інтелектуальною власністю як майновим правом і її соціальною функцією, що може бути реалізована за допомогою штучного інтелекту.

На наш погляд, Угода ТРІПС у її сучасному вигляді є водночас легітимним міжнародно-правовим інструментом координації мінімальних стандартів охорони прав інтелектуальної власності та джерелом суттєвого обмеження регуляторного суверенітету держав, наслідки якого мають асиметричний характер. Як підкреслюється в дисертації Д.М. Чібісова, правовий режим охорони ІВ у рамках СОТ суттєво трансформувач традиційні підходи, інтегрувавши механізми торгівлі, конкуренції та інвестицій у сферу ІВ і централізувавши функції нормоутворення в одному міжнародному механізмі, що ускладнює самостійну політику держав-членів у соціально-економічних сферах, зокрема в охороні здоров'я та доступі до знань [198, с. 114].

Формальна універсальність ТРІПС приховує фактичну нерівність її впливу: для розвинутих країн вона слугує механізмом закріплення конкурентних переваг у сфері знань і технологій, тоді як для держав, що розвиваються, – звужує простір для самостійного формування політики у сферах охорони здоров'я, доступу до знань і технологічного розвитку.

Подальше поширення режиму ТРІПС+ не можна розглядати як закономірну еволюцію міжнародного права інтелектуальної власності, а радше як форму договірної нав'язування підвищених стандартів захисту, що виходять за межі початкового балансу інтересів, закладеного в традиційних конвенціях. Водночас механізм вирішення спорів СОТ, хоча й довів свою ефективність у класичних комерційних спорах щодо ІВ, концептуально не

пристосований до розгляду конфліктів, пов'язаних із об'єктами та результатами діяльності штучного інтелекту, оскільки нові цифрові й алгоритмічні контексти виходять за межі традиційної дихотомії «правовласник – об'єкт права» й потребують міждисциплінарного, людиноцентричного підходу.

Таким чином проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки.

Міжнародно-правове регулювання прав інтелектуальної власності пройшло еволюцію від системи базових стандартів, закладених Паризькою та Бернською конвенціями, до багаторівневого механізму, в якому важливе місце займає Угода ТРІПС та пов'язані з нею стандарти ТРІПС+, що істотно впливають на формування національної системи охорони прав інтелектуальної власності.

Сучасна система міжнародного регулювання характеризується високим рівнем комплексності та міжгалузевої взаємодії, оскільки питання інтелектуальної власності тісно пов'язані з міжнародним торговельним правом, правом прав людини, правом охорони здоров'я, правом економічної конкуренції, цифровим правом та інформаційним правом.

Доведено, що ключовою проблемою сучасного міжнародного регулювання є необхідність забезпечення справедливого балансу між приватними інтересами правовласників та публічними інтересами суспільства, включаючи право на освіту, доступ до знань, охорону здоров'я, свободу наукової діяльності та технологічний розвиток.

Встановлено, що поширення міжнародних стандартів ТРІПС+ фактично звужує регуляторний суверенітет держав та обмежує можливість формування самостійної політики у сфері інтелектуальної власності, особливо для країн, що розвиваються.

Обґрунтовано, що розвиток штучного інтелекту, цифрових платформ та алгоритмічного управління змінює традиційну модель міжнародно-правового регулювання інтелектуальної власності та потребує переходу від вузького майнового підходу до людиноцентричної моделі правового регулювання.

Визначено тенденцію до посилення ролі приватних суб'єктів (цифрових платформ, транснаціональних корпорацій, ICANN та інших недержавних регуляторів) у формуванні глобальних стандартів охорони інтелектуальної власності, що призводить до часткового перенесення нормотворчих функцій із публічно-правової у приватноправову сферу.

Подальший розвиток міжнародного права інтелектуальної власності має здійснюватися на основі інтеграції норм права інтелектуальної власності, міжнародного права прав людини та регулювання цифрових технологій, включаючи використання ШІ.

1.3. Вплив штучного інтелекту на права інтелектуальної власності в світлі права прав людини

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується стрімким розвитком технологій штучного інтелекту та розширенням сфер їх застосування. Такі технології як автоматичний чатбот ChatGPT, голосовий помічник Siri, автоматичне управління транспортними засобами та багато інших електронних програм стали частиною життя. За оцінкою міжнародного консалтингового агентства PwC, внесок технологій ШІ в світовий ВВП оцінюється в 15,7 трильйонів доларів та продовжує стрімко зростати [6, с. 85]. Погоджуємось із позицією професора І.Є. Якубівського, який стверджує, що «невпинний розвиток інформаційних технологій та все ширше застосування технологій ШІ на практиці змусив юридичну науку повернутися обличчям до цієї тематики, яка стала однією з найбільш трендових у сучасній юриспруденції. За останні роки на міжнародному та національному рівнях почали розроблятися та прийматися правові документи, які стосуються питань штучного інтелекту. Відтак, проблематика штучного інтелекту поступово перетворилася із суто технічної, ІТ-шної у правову» [206, с. 355].

Розвиток норм права не встигає за цією революцією штучного інтелекту. Як відзначають К.С. Токарева та Н.О. Савліва, «правове регулювання штучного інтелекту, незважаючи на наявність певних стандартів, є недосконалим, оскільки знаходиться на етапі становлення навіть у розвинених країнах світу. Однак відсутність нормативної бази не зупиняє появу та розвиток численних розробок у сфері застосування штучного інтелекту» [171, с. 148].

Проблема врегулювання питань, пов'язаних із ШІ, виникає як в національних правових системах, так і в міжнародному праві. Зокрема це породжує питання авторського права, наприклад, чи можна вважати ШІ автором, і кому належать авторські права на твори, що виникли внаслідок застосування ШІ [43] та щодо захисту прав інтелектуальної власності, виникнення яких може бути пов'язане із застосуванням ШІ.

Застосування ШІ у виробничій, творчій та науковій діяльності створює нові можливості для розвитку відповідних сфер як індивідуальними авторами, так і колективами та юридичними особами (наприклад, виробничими корпораціями). Використання ШІ може відбуватися для різних цілей та в різних частинах творчого процесу з метою створення нових концепцій, текстів, витворів мистецтва, або для полегшення рутинних операцій, наприклад через використання технологій машинного перекладу. Алгоритми ШІ мають здатність полегшувати аналіз великих масивів даних, виявляти їхні тенденції та зрештою розширювати творчі горизонти. Більше того, з'являються можливості для застосування ШІ в правоохоронній діяльності, що створює ряд правових та етичних проблем [98]. Зокрема, в будь-якій творчій діяльності виникає питання межі використання ШІ, що розділяє використання його виключно для технічних цілей та створення за його допомогою самостійного твору, який є об'єктом права інтелектуальної власності.

Поширення творів, згенерованих за допомогою ШІ (наукових, літературних, художніх) породило дискурс щодо способу, в який аудиторія отримує такі роботи та впливу таких робіт. Можна виділити припущення, що

твори, створені за допомогою ШІ, створюють виклик для концепції людської креативності, а отже вимагає переоцінки функції творця [158, с. 23].

Твори, створені за допомогою ШІ, частіш за все сприймаються як інструмент для покращення доступності мистецтва та посилення його впливу на громадськість. Більше того, використання технологій штучного інтелекту здатне істотно вплинути на формування моделей поведінки, прихильності споживачів та механізмів прийняття рішень, що робить актуальним питання нівелювання творчого різноманіття. Отже включення ШІ до творчої діяльності має суттєвий соціальний вплив, що виходить далеко за межі впливу окремих робіт. Водночас, використання ШІ може мати вплив на ринок праці, призводячи до скорочення робочих місць, на яких робітники будуть замінені алгоритмами ШІ [80]. Крім того, створення контенту за допомогою ШІ викликає занепокоєння щодо можливого поширення фейкової інформації, створення дипфейків та використання результатів інтелектуальної, творчої діяльності з неправомірною метою [37, с. 237]. Виклики, що створюються ШІ в творчій сфері вимагають широкого суспільного обговорення та формування культури відповідального використання технологій штучного інтелекту.

ШІ використовує різні методології для створення розумних систем, здатних до виконання завдань, для яких, зазвичай, є необхідним розум людини. Так, ухвалений Європейським парламентом Регламент про штучний інтелект визначає його як «машинну систему, призначену для функціонування з різними рівнями автономності, яка може демонструвати адаптивність після розгортання та яка для досягнення явних або неявних цілей на основі отриманих вхідних даних визначає способи формування таких результатів, як прогнози, контент, рекомендації або рішення, здатні впливати на фізичне чи віртуальне середовище» [339]. Кодекс США визначає ШІ як «машинну систему, яка може для визначених людиною цілей робити передбачення, рекомендації чи рішення, що впливають на реальне чи віртуальне середовища. Системи штучного інтелекту використовують вхідні дані, що походять від технічних систем чи людей для того щоб: сприймати реальні чи віртуальні

середовища; абстрагувати такі сприйняття в моделі через аналіз в автоматизований спосіб; використовувати модельні рішення для формування опцій для інформації чи дій» [363].

Однак, при дослідженні ШІ слід усвідомлювати, що наявні визначення не є достатніми для повноцінного усвідомлення сутності цього явища, адже не до кінця проясненими залишаються поняття, які використовуються для його визначення. Як слушно зазначає Є.О. Харитонов, у зв'язку з розвитком віртуальної реальності виникає потреба в перегляді традиційних підходів до поняття власності в праві, в тому числі, в праві інтелектуальної власності [187, с. 86]. Існує потреба в вищому, філософському рівні абстракції, адже ШІ є всеохоплюючим поняттям, що відображає здатність інтелектуальних систем виконувати творчі завдання.

Поняття штучного інтелекту було введено до наукового обігу в 1956 році американським філософом М. Мінскі, який розглядав його як систему, що використовує методи пізнання, які відрізняються від поведінки людини. Як писав дослідник «лише небагато машин, переважно комп'ютерів загального призначення, запрограмовані на даний момент для того, аби поводитися відповідно до певної специфікації, та створювати речі, які можуть мати інтелектуальний статус. Деякі з них можуть доводити математичні теореми доволі невизначеного характеру. Деякі машини можуть грати в певні ігри, випадково виграючи у своїх творців. Деякі можуть розрізняти між літерами, надрукованими рукою. Цього достатньо аби обґрунтувати стільки інтересу, не кажучи вже про глибоке занепокоєння? Я вважаю, що достатньо; ми на межі ери, що зазнаватиме сильного впливу чи в якій будуть домінувати розумні машини, що вирішують задачі. Однак наша мета не в тому, аби здогадуватися щодо того, що може принести майбутнє; вона в тому, аби намагатися описати я пояснити те, що наразі виглядає як перші кроки до конструювання штучного інтелекту» [319]. Дж. Маккарті визначав ШІ як «науку про створення розумних машин та розумних комп'ютерних програм» [316]. Батько-засновник кібернетики Н. Віннер зауважував, що велика перевага людини – це

її здатність проводити осмислену роботу з ідеями, які лишаються не зовсім зрозумілими. Питання використання машин в майбутньому включає використання систем з механічними та людськими елементами [8, с. 7].

Сучасні українські філософи К.В. Слободяник та В.І. Додонова зауважують, що «як науковий напрям «філософія штучного інтелекту» ставить питання про «мислення машин» та активно вивчає наступні проблеми: «Чи може машина діяти розумно?», «Чи може машина мати розум?», «Чи є людський мозок комп'ютером?», «Чи однакова природа людського і штучного інтелекту?» Важливим аспектом вивчення штучного інтелекту є етична проблематика, яка представлена питаннями взаємодії людини та машини, а саме: Чи може машина мислити? Чи є різниця між штучним та людським інтелектом? Які етичні проблеми існують в контексті штучного інтелекту?» [156].

Питання про те, чи може машина мислити (а отже, чи здатна вона до творчої діяльності) вперше поставив А. Тюрінг в роботі «Комп'ютерна машинерія та інтелект». Вчений запропонував те, що він назвав «грою в імітацію», що стала пізніше відома як тест Тюрінга. Сутність тесту полягає в тому, що одна людина (екзаменатор) спілкується з людиною і з машиною, не знаючи хто саме надає відповіді на конкретні питання. В разі, якщо машині вдасться ввести екзаменатора в оману та видати себе за людину, тест вважається пройденим, і машинний інтелект можна вважати таким, що дорівнює інтелекту людини [362]. Тюрінгу заперечував Дж. Серль, який запропонував так званий аргумент «китайської кімнати». В своїй статті «Чи є мислення комп'ютерною програмою» Серль писав: «Уявимо собі яку-небудь мову, якої ви не знаєте. Для мене така мова китайська. Написане китайською мовою я сприймаю як набір беззмістовних символів. Відтак припустимо, що я знаходжуся в кімнаті, в якій встановлені коробки, заповнені китайськими ієрогліфами. Крім того уявимо, що в мене є підручник на англійській мові, в якому описані правила застосування ієрогліфів китайської мови, причому такі правила я можу використати завдяки лише знанню форми символів, а

розуміння їх сенсу не потрібне. Так, за правилами я можу брати певний ієрогліф з коробки номер один і розмістити його поруч з ієрогліфом з коробки два. Уявімо собі, що люди, які знаходяться за дверима розуміють китайську і передають у кімнату символи, а я маніпулюю ними згідно із правилами та передаю у відповідь інші групи ієрогліфів. Тож книга з правилами для мене стає комп'ютерною програмою. Ті, хто її написав – програмісти, а я виступаю в ролі комп'ютера. Коробки сповнені символами – це база даних, символи, що передаються до кімнати – питання, а символи, що виходять з кімнати – відповіді. Уявімо собі, що набір правил створений таким чином, що мої відповіді на питання є такими ж, як відповіді людини, яка вільно спілкується китайською мовою. До прикладу, ті, хто знаходиться ззовні, можуть передати мені незрозумілі ієрогліфи, що значать «Який ваш улюблений колір?» Виконавши передбачені програмою операції, я передам символи, що мені не зрозумілі, які означають, що я люблю синій колір, хоча в дійсності мій улюблений колір – зелений. В такий спосіб я пройду тест Тюрінга, хоча не розумію жодного слова китайською. Крім того, я не можу вивчити цю мову в системі, що розглядається, оскільки і не можу дізнатися сенс жодного ієрогліфу. Це подібно до комп'ютера, який оперує символами, не вкладаючи в них жодного змісту» [346, с. 418].

Розвиваючи цю аргументацію, О. Поліщук та В. Дудченко зауважують, що штучний інтелект слід розуміти як здатність автоматизованої системи виконувати окремі функції людини, враховуючи життєвий досвід останньої. Однак з часом можливості штучного інтелекту розширювалися і вдосконалювалися, що призвело до деяких змін в його розумінні: штучний інтелект почали розуміти як систему, що здатна вирішувати складні алгоритмізовані дії. Відбувається поєднання штучного інтелекту із зовнішнім світом. У результаті такого поєднання здійснюється вивільнення людської праці шляхом заміни її запрограмованими роботами [138, с. 104].

Сучасний ІІІ покладається на систему машинного навчання, що застосовує навчальні алгоритми та великі бази даних для набуття знання про

порядок виконання завдань без безпосереднього програмування. Машинне навчання передбачає створення нейронних мереж, що імітують діяльність мозку людини. Взаємодія елементів нейронних мереж дозволяє їм набувати знання, визначати патерни поведінки та генерувати прогнози [168, с. 82]. Ще одним важливим концептом є теорія глибинного навчання, що є окремим проявом машинного навчання, яка застосовує глибокі нейронні мережі, що складаються з багатьох рівнів. Це дозволяє створювати такі технології як комп'ютерне бачення, природу обробку мови та розпізнання мови [100, с. 98]. Можна говорити також про еволюційну комп'ютерну техніку, що створюється на основі концепцій біологічної еволюції. Цей процес тягне за собою створення груп потенційних рішень та поступову їхню інкорпорацію шляхом рекомбінації та змін, що призначені для розшифровки та обробки людської мови. Ця техніка охоплює декілька методологій, наприклад, категоризацію тексту, виділення з нього відповідних даних, оцінку емоційного тону та автоматичну конверсію мови [11, с. 19].

Спроможності та потенціал ШІ викликає значний інтерес в академічному середовищі. Вчені досліджують різні аспекти ШІ, в тому числі, його застосування [13], вплив [167] та етичні міркування [130]. ШІ демонструє помітні результати в машинному навчанні, обробці мови, комп'ютерному баченні та робототехніці. Його видатною якістю є здатність систем ШІ аналізувати великі обсяги даних та робити значущі висновки. Алгоритми машинного навчання дозволяють ШІ визначати патерни, робити передбачення та ухвалювати рішення. Це має значний вплив на медицину, фінанси, транспорт, кібербезпеку та військову справу. Крім того, ШІ має потенціал для створення революційних змін в виробничій сфері шляхом підвищення ефективності, продуктивності та просування інноваційних технологій. Автоматизація та розумні комп'ютерні системи можуть керувати процесами, оптимізувати розподіл ресурсів та дозволяти розвиток персоналізованих продуктів та послуг, таким чином підвищуючи якість життя, наприклад через

застосування допоміжних приладів для осіб з інвалідністю чи створення автономних транспортних засобів.

Разом з тим, набувають все більшого значення дискусії щодо етичних аспектів ШІ. Зокрема, це стосується права на приватне життя [39], можливого упередження комп'ютерних систем [318], прозорості [153] так званих «галюцинацій ШІ» та відповідальності при використанні ШІ. В наукових роботах постійно піднімаються питання щодо впливу штучного інтелекту та напрямків забезпечення його правомірного та етичного використання.

Це стосується, зокрема, чутливого питання інтелектуальної власності. Ст. 418 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) визначає право інтелектуальної власності як «право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності» [195]. Стаття визначає складові права інтелектуальної власності, до яких належать особисті немайнові права інтелектуальної власності та майнові права інтелектуальної власності.

Професор О.В. Васильєв визначає інтелектуальну власність як «права на результати розумової діяльності людини в науковій, художній, виробничій та інших сферах, які є об'єктом цивільно-правових відносин у частині права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності» [27]. О.П. Світличний об'єднує під поняттям інтелектуальної власності результати духовної творчості та науково-технічної творчості [151, с. 10]. З.В. Пічкурова розглядає інтелектуальну власність з економічної точки зору та зазначає, що «інтелектуальна власність являє собою сукупність відносин щодо володіння, користування та розпорядження результатами інтелектуальної діяльності людини в галузі науки, технологій, літературно-мистецької діяльності. З економічного підходу інтелектуальну власність можна тлумачити як сукупність результатів інтелектуальної діяльності людини, які здатні приносити економічну вигоду, і щодо використання яких виникають відносини володіння та розпорядження» [131, с. 216]. Легко помітити, що дані визначення стосуються цивільного права

України і обмежуються виключно українським баченням. Тому доцільно розглянути визначення цього поняття в зарубіжній літературі.

Стенфордська енциклопедія філософії визначає інтелектуальну власність як нефізичну власність, що є продуктом оригінального мислення [292]. В роз'яснювальній брошурі, що була видана Всесвітньою організацією інтелектуальної власності роз'яснюється, що поняття інтелектуальної власності стосується витворів розуму: винаходів, літературних та художніх творів, символів, назв та зображень, що використовуються в торгівлі. Інтелектуальна власність поділяється на дві категорії: промислову власність та авторське право. Поняттям промислової власності охоплюються винаходи, торгові марки, промислові зразки та географічні позначки. Авторським правом охоплюються літературні твори (такі як романи, поеми, п'єси), фільми, музика, художні твори (наприклад, малюнки, картини, фотографії та скульптури) та архітектурні витвори. Пов'язані з авторськими правами твори охоплюють художні вистави, фонограми, записи, трансляції, радіо та телевізійні програми [376].

Таким чином, право інтелектуальної власності виникає щодо результатів інтелектуальної, творчої діяльності, а також інших об'єктів права інтелектуальної власності, визначених законодавством. До таких об'єктів належать, зокрема, твори науки, літератури та мистецтва, результати науково-технічної діяльності, засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг, а також інші об'єкти, яким надано правову охорону. Право інтелектуальної власності забезпечує його суб'єктам можливість реалізовувати належні майнові та особисті немайнові права щодо відповідних об'єктів у межах, встановлених законом. Сфера інтелектуальної власності охоплює результати інтелектуальної, творчої та інноваційної діяльності, а також інші об'єкти, яким законодавством надано правову охорону. До них належать, зокрема, науковий і творчий доробок, результати інноваційної діяльності, а також окремі види інформації, щодо яких законодавством встановлено спеціальний правовий режим охорони. Надання правової охорони

таким об'єктам спрямоване на забезпечення захисту прав та законних інтересів їх суб'єктів.

Інтелектуальна власність має особливе значення в аспекті ІП, враховуючи широке застосування технологій ІП в різних сферах діяльності людини. Так, ІП може впливати на сферу патентного права актуалізуючи питання правової охорони винаходів, корисних моделей та промислових зразків, згенерованих за допомогою ІП. Наприклад, це може відбуватися через особливості алгоритмічного підходу, що застосовують автори програмного забезпечення, за допомогою якого в подальшому створюється об'єкт, що може бути захищений патентом. У науці права інтелектуальної власності традиційно виокремлюють два основні підходи до розуміння природи результатів творчої діяльності та підстав їх правової охорони. Відповідно до першого підходу, який ґрунтується на персоналістичній теорії авторства, твір або винахід розглядається як результат індивідуальної творчої діяльності особи, відображення її інтелектуальних здібностей, творчої індивідуальності та особистісного внеску. Другий підхід виходить із того, що створення наукових, технічних чи художніх результатів є наслідком складної взаємодії соціальних, культурних, технологічних та економічних чинників, а тому відповідні об'єкти не можуть розглядатися виключно як продукт індивідуального творчого генія. У межах такого підходу творча діяльність сприймається як соціально обумовлений процес, що здійснюється із врахуванням історичного, культурного та технологічного досвіду.

Так, американський філософ Ф. Огборн вважає, що винаходи неможливо відокремити від соціального та культурного середовища, в якому здійснюється творча діяльність. Отже, ця парадигма визначає, що винаходи не є результатом індивідуальної діяльності, а створюються через модифікацію існуючих продуктів [351, с. 166]. Відповідно до такого підходу, створення нових результатів інтелектуальної діяльності розглядається як соціально обумовлений процес, у межах якого кожен новий твір або винахід спирається на попередній культурний та науковий досвід суспільства. Зазначений підхід

набуває особливої актуальності в умовах розвитку технологій штучного інтелекту, оскільки системи ШІ функціонують на основі аналізу та опрацювання значних масивів вже існуючих даних, знань і творчих результатів.

Професор Ю.М. Бисага, професор Д.М. Белов та професор В.В. Заборовський в своїй статті вказують на те, що «Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) визнає, що ШІ може мати право на авторство творів у випадку, якщо він створив твір самостійно, без прямого втручання людини». Однак, вони зазначають, що слід розрізняти авторство та авторське право, причому питання про те, чи може ШІ отримати авторське право залишається одним з центральних. Дослідники доходять висновку, що ШІ не може мати таких прав, однак існує потреба в розробці законодавства, що враховуватиме специфіку застосування ШІ [16, с. 300]. З ними погоджується І.І. Голубенко, яка вважає, що відносно творів згенерованих ШІ, відсутнє поняття авторства в його звичайному розумінні [36]. Г.В. Лебедева в своєму дисертаційному дослідженні наголошує на тому, що питання кола суб'єктів права інтелектуальної власності потребує уточнення у зв'язку з розвитком сучасних технологій, робототехніки та ШІ [93, с. 62].

На відповідній проблемі наголошують і юристи практики, які вказують на властивості ШІ, що ускладнюють визначення авторства. Зокрема, вони зауважують, що штучний інтелект не створює самостійний твір, а спирається на наявні в публічному доступі інші твори для навчання та на їх основі робить компіляцію шляхом змішування об'єктів для створення нових. Власне, таке вивчення ще не є порушенням авторського права, однак деякі автори правомірно прагнуть до захисту своїх творів від їх використання ШІ [183]. При цьому, авторське право на твори, що згенеровані ШІ, може бути складним питанням, адже зазвичай авторство належить людині, а у випадку ШІ часто немає людини, яку можна було б вважати автором [185].

Ще одне питання, яке виникає у зв'язку з використанням ШІ та правом інтелектуальної власності – це право промислової власності. ШІ доволі часто

використовується для створення об'єктів права промислової власності, що надають конкурентну перевагу певним підприємствам. Вони можуть бути предметом права комерційної таємниці. Це викликає питання про можливість несанкціонованої передачі даних, що становлять комерційну таємницю та їх використання ШІ [18]. З цього приводу Г.О. Андрощук підкреслює необхідність захисту комерційної інформації від незаконного отримання та використання ШІ [7]. З вказаного випливає, що обов'язковою умовою при правовому врегулюванні застосування ШІ є захист комерційної таємниці та, в більш широкому сенсі, права комерційної власності.

Застосування технологій ШІ може трансформувати цілі сектори економіки, особливо ті, що пов'язані з креативною діяльністю. В тому числі, системи ШІ, що пройшли машинне навчання на матеріалі, захищеному авторським правом, можуть ненавмисно продукувати контент, що порушує авторське право. При цьому, використання об'єктів, захищених правом інтелектуальної власності, що існували раніше, для навчання ШІ є звичайною практикою в розвитку технологій. Подекуди таке використання покривається ліцензійними угодами, що полегшують законне використання об'єктів права інтелектуальної власності. Більше того, кооперативні зусилля та угоди, що укладаються між розробниками систем ШІ посилюють інформаційний обмін, водночас підтримуючі захист авторського права [262].

Іншою проблемою є справедливий розподіл прав між творцями, власниками та користувачами контенту, що генеруються ШІ. З цього випливає обов'язок фізичних та юридичних осіб, що займаються розвитком, дослідженням та комерціалізацією ШІ, мати повноцінне розуміння норм права щодо інтелектуальної власності та ефективно використовувати їх для захисту своєї власної інтелектуальної власності та інтелектуальної власності інших осіб.

При цьому необхідно враховувати широке коло об'єктів, що охоплюються інтелектуальною власністю. Так, концепція авторського права поширюється на право творця чи власника авторських прав копіювати,

поширювати, представляти громадськості чи змінювати своє творіння. Концепція торговельної марки, що є елементом права промислової власності, поширюється на унікальні індикатори, наприклад знаки, символи, логотипи, назви, фрази, що призначені для відрізнєння товарів чи послуг одна від одної. Такі марки також створюють права власності та заборону іншим особам використовувати подібні знаки [86]. Тут можна згадати і про патенти, що слугують для захисту нових та практичних винаходів, які охоплюють інноваційні процеси, склад та порядок відповідних новаторських пропозицій. Патенти надають винахіднику чи особі, що їх застосовує, виключне право запобігати використанню іншими особами своїх винаходів на певний термін [5, с. 37].

Застосування ІІІ в креативному процесі створення об'єктів права інтелектуальної власності викликає ряд питань, що зумовлює основні фактори, які слід брати до уваги при розгляді творів, згенерованих за допомогою ІІІ. Так, в авторському праві, зазвичай, в якості автора розглядається особа, що створила твір. Однак, це питання ускладнюється в контексті робіт, створених за допомогою ІІІ, через відсутність єдиного визначення поняття ІІІ, що призводить до розбіжностей у практиці, коли окремі країни схвалюють законодавство, яке ставиться до авторства ІІІ по-різному. Основним підходом тут є можливий розподіл авторства між системою ІІІ та людиною-оператором.

Передумовою для захисту авторського права є існування оригінального твору. Можна визначити існування дискурсу щодо ступеню залучення людини, що необхідна в творчому процесі з використанням ІІІ для того, аби створені роботи відповідали вимогам креативності та новизни, а також щодо того в якому ступені ІІІ взагалі здатний генерувати оригінальні праці. Подекуди наголошується на необхідності залучення людини для того, аби вважати твір оригінальним. Як слушно зауважує Є. А. Тимошенко, «авторство штучного інтелекту легко асимілюється в поточну систему авторського права через створений твір із застосуванням доктрини, яка є механізмом надання

авторського права безпосередньо особі, що не є де-факто автором даного твору» [169, с. 60].

Виходячи з цього, найбільш очевидним рішенням було б визнання авторства твору, створеного за допомогою ШІ за особою яка скористалася ШІ як інструментом. Разом з тим, виникає питання авторських прав осіб, що були залучені до створення баз даних, на основі яких здійснюється навчання ШІ, що пов'язане, щонайменше, зі значними інвестиціями, які робляться в розробку таких баз даних. Як пише О. Спесивцева, хоча бази даних «не є власним інтелектуальним творчим творінням автора, вони заслуговують на захист, адже в них були зроблені значні інвестиції. Тож вони отримують захист правом *sui generis*.... Використання бази даних в приватних і некомерційних цілях не є порушенням. А от вилучення та використання вмісту бази даних в комерційних цілях може вважатися порушенням. Право *sui generis* дозволяє особі, яка зробила значні інвестиції в розробку бази даних, запобігати вилученню та використанню всього вмісту бази даних чи значної її частини» [159]. Визначення того, чи відповідає використання такої бази даних правилам щодо правомірного використання, залежить від ряду елементів, зокрема від її географічного застосування, наміру чи способу використання [277].

Питання належності прав на результати творчої діяльності традиційно розглядаються в межах авторського права. Водночас застосування традиційних підходів авторського права до творів, згенерованих за допомогою ШІ, викликає труднощі, оскільки такі твори можуть виникати без безпосередньої творчої участі людини. За загальним правилом, твори створені з використанням штучного інтелекту, не мають автора-людини, що є обов'язковою вимогою, адже, як слушно зазначає М.С. Уткіна, «творчі здібності увесь час визнавалися та визнаються лише за людиною» [179, с. 44]. Відповідно, можна припускати, що фізична особа, яка створює твір за допомогою штучного інтелекту мала б вважатися автором такого твору.

Визнання авторства передбачає встановлення зв'язку між конкретним результатом творчої діяльності та фізичною особою, яка його створила. Системи ШІ можуть бути запрограмовані чи навчені через застосування вже існуючих баз даних. Однак, ШІ не властива креативність як така, оскільки (якщо вважати вірним попередньо описаний філософський експеримент з китайською кімнатою), ШІ не властива креативність та усвідомлення творчого процесу, що в ньому відбувається. Отже, сама по собі система ШІ не може бути визнана автором. Ті самі міркування стосуються можливості надання правової охорони винаходам створених за допомогою ШІ. Патентоздатність таких розробок може визначатися рядом факторів, викликаних прогресом технологій ШІ. Г.О. Андрощук, О.Ф. Дорошенко та Л.І. Работягова виділяють три категорії патентних заявок, які можуть бути подані щодо об'єктів, створених за допомогою ШІ. До першої категорії вони відносять так званий «core AI», тобто машинні програми, створені машинними програмами. Друга категорія об'єднує патентні заявки щодо комп'ютерного зору, обробки природної мови, прийняття рішень та прогнозування. До третьої категорії належать патентні заявки на рішення у вузькоспеціальних технічних галузях [3, с. 110-111]. При цьому, слід звернути увагу на наступні важливі фактори.

По-перше, придатність винаходу ШІ для охорони патентним правом залежить від відповідності умовам патентоздатності. Інакше кажучи, для винаходу існують вимоги щодо новизни, промислової придатності та винахідницького рівня. В сфері ШІ це може включати нові технології чи окремі способи застосування технологій ШІ. По-друге, аби винахід, зроблений за допомогою ШІ, відповідав вимогам патентоздатності важливим є те, аби він був оригінальним та раніше не був предметом іншої патентної заявки. Новизна та можлива патентоздатність технології ШІ може бути поставлена під сумнів в разі будь-яких попередніх публікацій, демонстрацій чи патентів, що стосуються такого ж самого винаходу. Отже, такому винаходу може бути надана правова охорона, якщо він є дійсно оригінальним, а не переробкою чи компіляцією вже існуючих винаходів. Тобто, він повинен, в будь-якому

випадку, демонструвати певний ступінь оригінальності та професійності в галузі штучного інтелекту. По-третє важливою вимогою є промислова застосовність винаходу, зробленого за допомогою ШІ, тобто такий винахід повинен використовуватися в практичній галузі промисловості. Винахід повинен бути чимось більшим, ніж концепцією або теоретичним конструктом. Якщо говорити про ШІ, то патентування зроблених за його допомоги винаходів вимагає належного розкриття інформації, що дозволила б іншій особі відтворити винахід без додаткових експериментів [349].

Ті ж практичні міркування стосуються торговельних марок. ШІ має потенціал для використання для пошуку торговельних марок та перевірки їхньої відповідності вимогам щодо захисту торговельних марок [24]. Таким чином, за допомогою ШІ можливо здійснювати моніторинг дотримання права на торговельну марку.

Наостанок слід сказати про застосовність ШІ для захисту комерційних таємниць. Такі таємниці включають в себе конфіденційну інформацію, яка має значну цінність для бізнесу, надаючи конкурентну перевагу. Технології ШІ тут мають як позитивний, так і негативний вплив на збереження такої інформації. Зокрема, можна говорити про те, що ШІ має потенціал для посилення захисту права на комерційну таємницю через те, що, за допомогою технології машинного навчання, ШІ може бути підготовлений для виявлення потенційних загроз безпеці та покращення методів шифрування. Системи ШІ мають здатність до моніторингу даних з ціллю виявлення будь-яких протиправних активностей та порушень безпеки [109, с. 45].

Однак, з удосконаленням складності технологій ШІ, спостерігається зростання занепокоєності щодо можливого використання зі зловмисними намірами для отримання недозволеного доступу та видобування конфіденційних даних. Так, використання технологій ШІ може надати можливість зловмисникам доступ до комерційної таємниці через обробку великих обсягів даних. ШІ може потенційно збільшити складність та обсяги

порушень конфіденційних даних та хакерської активності через оптимізацію та прискорення їхніх атак та полегшення використання захищеної інформації.

Таким чином, ШІ створює ряд нових проблем з точки зору як створення об'єктів інтелектуальної власності, так і їхнього захисту. Зокрема, це стосується визначення прав людей, які мають відношення до створення інтелектуальних та творчих продуктів та захисту чутливих даних від посягань за допомогою ШІ. Ці проблеми можна розглядати з філософської, етичної та правової точок зору. Для цілей нашого дослідження, ми зосередимося саме на юридичних аспектах використання штучного інтелекту та захисту від правопорушень, що можуть бути здійснені з його допомогою.

ШІ змінює всі сфери людського життя та обумовлює необхідність по-новому подивитися на фундаментальні питання філософії та антропології щодо ролі та місця людини у всесвіті, понять розуму, інтелекту та свідомості. Аналіз цих, безумовно дуже цікавих та актуальних проблем, є настільки широким, що не може бути охопленим навіть пунктирно, тому в межах дослідження обмежимося посиланням на праці українських [81] та іноземних дослідників [322], що присвятили свою працю цим питанням. Водночас, ми маємо вказати на деякі ширші горизонти для права, які виникають через розвиток ШІ, і полягають, в першу чергу, в його впливі на право прав людини. Варто наголосити, що право є, або принаймні має бути, людиноцентричним [103], тож будь-який його розвиток слід оцінювати з точки зору впливу такого розвитку на права людини. У зв'язку з цим доцільним є окремий аналіз впливу штучного інтелекту на права людини, починаючи від загальних питань забезпечення та захисту основоположних прав і свобод та завершуючи спеціальними аспектами реалізації майнових прав і прав інтелектуальної власності, які, відповідно до сучасних міжнародно-правових підходів, становлять один із проявів права особи на результати своєї творчої діяльності.

Такий підхід знайшов відображення і в міжнародному праві прав людини, в межах якого захист результатів творчої діяльності розглядається як складова забезпечення людської гідності, свободи творчості та вільного

розвитку особистості. Відтак, право інтелектуальної власності може розглядатись не лише як інститут приватного права, але й як один із засобів забезпечення та захисту прав людини. Саме тому, вплив ІІ на сферу інтелектуальної власності доцільно розглядати в ширшому контексті його впливу на права людини. В останні роки вплив ІІ на права людини привернув суттєву увагу дослідників [200]. Питання досліджується політичними інституціями [326], науковими колами [357] та організаціями громадянського суспільства [176]. Наразі виглядає так, що найбільшу увагу привертає ризик, який ІІ становить для прав людини, а переваги, які надає ІІ, розглядаються ніби як автоматично гарантовані та такі, що не заслуговують на детальний розгляд. При цьому, зростає кількість літератури, яка присвячена саме ризикам, які представляє собою ІІ [336]. Однак, більшість таких досліджень фокусується на дуже вузьких темах, лише частково торкаючись загальних питань захисту прав людини. У науковій літературі представлено значну кількість досліджень, що описують яким саме чином певне людське право страждає чи може постраждати від новітніх технологій, найбільш очевидним прикладом чого є дослідження, присвячені праву на приватне життя [90]. Можна виділити і певні роботи, що стосуються загального впливу штучного інтелекту на права людини. Однак, в останньому випадку наукова дискусія обмежується аналізом головних принципів, що походять з права прав людини без активного дослідження їхнього нормативного змісту.

Слід констатувати, що наразі відсутня активна наукова дискусія, що дозволила б повноцінно та головне безсторонньо оцінити взаємодію між ІІ та правами людини. Потреба у відповідному науковому пошуку обумовлюється двома міркуваннями. По-перше, необхідно побудувати зв'язок між загальною та більш спеціальною дискусією та створити системний підхід до того як ІІ впливає на права людини, що охоплював би як загальні питання, так і специфічний вплив на конкретні права, причому такий вплив не завжди варто оцінювати виключно як загрозу; слід шукати також переваги, які використання ІІ може створювати для реалізації прав людини, забезпечуючи

їх наукове осмислення, розвиток та практичне впровадження. По-друге, відповідні дослідження покликані сприяти в розробці правових норм та політичних підходів до взаємодії між ШІ та правами людини. Іншими словами, відповіді, що можуть бути отримані в результаті досліджень, можуть сформувати основу для розвитку ефективних гарантій захисту та запобігання можливим порушенням прав людини, а також сприяти розвитку системи захисту прав людини. Такий підхід вже знаходить відображення у сучасних міжнародних процесах формування засад регулювання штучного інтелекту, які ґрунтуються на необхідності забезпечення належного рівня правових гарантій під час створення та застосування відповідних технологій [170, с. 336-337]. Розробка відповідних гарантій вимагатиме детального аналізу міжнародного права прав людини, адже відповідні правові норми створювалися відносно давно, тож під час їх створення можливість винайдення ШІ була, хіба що, мрією далекого майбутнього, а не практичним міркуванням. Це не означає, що права людини не можна пристосувати до ери ШІ, а лише вказує на необхідність нового погляду на них. Необхідність комплексного дослідження впливу технологій штучного інтелекту на суспільні відносини та правову систему знаходить підтримку і в сучасній науковій літературі. Так, Ю.В. Камардіна, С.О. Поляруш-Сафроненко та Ю.В. Вишневська обґрунтовують доцільність застосування комплексного підходу до вивчення штучного інтелекту, який передбачає одночасне врахування як потенційних переваг його використання, так і ризиків, що супроводжують впровадження відповідних технологій [59]. Як доречно вказують науковиці, що починати потрібно все ж з аналізу ризиків, оскільки збереження та захист прав людини має пріоритет над їхнім розвитком. Ризики для прав людини, що походять від використання технології штучного інтелекту, можна поділити на структурні та функціональні [342]. Перші пов'язані з природою та структурою ШІ. Другі – це ризики, які виникають у зв'язку з функціонуванням ШІ. Дані ризики можуть виникати на різних стадіях. Так, розвиток застосунків ШІ вже може передбачати виникнення певних загроз для прав людини, а отже

структурних ризиків. З іншого боку, функціональні ризики по своїй природі проявляються лише при застосуванні технологій ШІ. З такої специфіки необхідно випливає, що відповідь на ризики повинна походити з двох різних напрямків. Структурні ризики вимагають переважно технічних рішень, а функціональні ризики потребують політичних та правових рішень [333, с. 214]. При цьому слід підкреслити, що розрізнення між структурними та функціональними ризиками не завжди може бути простим провести на практиці, і фактично і для тих і для інших потребується комбінація технологічних, політичних та правових рішень. Як приклад В. Еубанкс наводить загрозу дискримінації при використанні штучного інтелекту в алгоритмах відбору персоналу, що може поєднувати в собі помилки в програмуванні та людські забобони, які в цілому можуть призводити до таких наслідків, як неправомірне та дискримінаційне обмеження доступу певних осіб до працевлаштування чи державної служби [266]. Для рішення таких питань, очевидно, необхідні як технічні, так і правові кроки.

Якщо говорити про структурні ризики для прав людини, певні з них можуть бути напрямку пов'язані з природою та будовою об'єкта, який використовує ШІ. Дослідники ШІ та прав людини вказують на три типи структурних ризиків: помилкову будову, порушення кібербезпеки та нестачу прозорості [380]. Тож програми, що використовують ШІ, становлять загрозу для захисту прав людини якщо вони є помилковими, небезпечними чи непрозорими.

Ризик, що виникає через помилки при розробці програм, продовжує існувати протягом всього життєвого циклу відповідного продукту. В цьому сенсі ризик від помилок при розробці нерозривно пов'язаний з помилками під час процесу розробки програми, а також з кількісними та якісними характеристиками застосунків, що використовують ШІ. Можна виділити декілька причин таких помилок. Так, набір даних, що лежить в основі програми, може виявитися неповним, неточним чи таким, що створений без врахування можливих упереджень. Зокрема, це може стосуватися навчального

процесу в застосунках, що застосовують технології глибокого навчання. Обробка відповідних даних може відбуватися з порушеннями, наприклад, через надмірне покладання на кореляції, які виходять з перемінних, але фактично не мають між собою причинно-наслідкового зв'язку [353, с. 16].

Помилки при проектуванні програм можуть суттєво впливати на права людини, оскільки вони призводять до помилкових результатів. Наприклад, може спостерігатися вплив на свободу вираження поглядів в разі, якщо алгоритми соціальних мереж помилково видалятимуть інформацію, яка буде невірно визначена як неприпустима в процесі модерації такої інформації [2, с. 19]. Право на працю може бути порушене в разі, якщо кандидату на посаду буде відмовлено через неправильну оцінку його резюме програмою [214, с. 371]. Такі порушення можуть вплинути також і на приватне життя індивіда, право на здорове навколишнє середовище та інші права. Враховуючи наведене слід визнати, що помилки в розробці комп'ютерних програм можуть суттєво впливати на захист прав людини. Крім того, цей структурний взаємозв'язок тісно пов'язаний з упередженнями, які можуть проявитися в процесі проектування програми, наприклад через те, що вхідні дані, які закладаються в програму, є від початку дискримінаційними.

Другою структурною проблемою, що часто розглядається в літературі, є ризики порушень кібербезпеки [25]. Тут варто мати на увазі, що ШІ працює на основі даних, і що більшою є вибірка таких даних, то краще працює ШІ. Бази даних частково складаються з особистих даних, що можуть бути використані для ідентифікації фізичних осіб та встановлення відомостей про їхнє приватне життя. Тож в разі порушення кібербезпеки, однією з головних проблем стає імовірність викрадення даних, адже інформація про приватне життя осіб може потрапити до рук невизначеному колу осіб, які потенційно можуть скористатися нею в протиправних чи неетичних цілях [383, с. 121].

Окрім проблеми викрадення даних, слід вказати і на інший ризик, що породжується порушеннями кібербезпеки, а саме на ймовірну загрозу для інших прав людини в разі припинення функціонування чи неправильного

функціонування системи штучного інтелекту. Наприклад, таке порушення може справити негативний вплив на здоров'я особи в разі, якщо проблема з ШІ зачепить медичне обладнання. Інший приклад – неправильна робота систем транспорту, таких як автомобілі з автопілотом, що може призвести до загибелі чи шкоди здоров'ю осіб, що перебувають в такому транспорті чи поза ним [285, с. 551].

Для цілей юридичного дослідження представляє значний інтерес також можливий вплив помилок чи порушень в ШІ на право на справедливий суд, адже вже зараз ШІ використовується в судочинстві, зокрема для складання процесуальних документів, а подекуди і для винесення судових рішень. Проблеми з ШІ можуть впливати також на збереження інформації про судові провадження та докази, що зберігаються в електронній формі [87].

Ще один структурний ризик стосується нестачі прозорості. Машинне навчання, особливо методи глибокого навчання, включають в себе обробку великої кількості перемінних, виявлення між ними взаємозв'язків та кореляцій та виведення з них нових даних, на основі яких робиться висновок. В цьому процесі може виникнути дві проблеми: неясність та пояснювальність. Проблема неясності, що також іноді описується як «проблема чорної скриньки» (англ. «black box problem»), описує проблематику неможливості точно збагнути в який саме спосіб ШІ приймає рішення. Іншими словами, навіть в ситуаціях, коли результат є точним та належним, неясним залишається як ШІ дійшов до такого результату, оскільки процеси його «мислення» залишаються повністю чи частково непроясненими [88]. Хоча з цього правила є виключення, непроясненість створює структурний ризик для прав людини. Наприклад, упередження, яке може призводити до порушень прав людини, може ховатися в чорній скриньці та його прояснення може виявитися нелегкою справою [379, с. 14].

Другою проблемою стає пояснювальність, що також пов'язане з питанням прозорості. Дана проблема стосується не тільки процесів ухвалення рішень, але й пояснення цих процесів особам, на яких вони впливають, або

відповідним акторам. Проблеми непроясненості та пояснювальності тісно пов'язані між собою, адже перша впливає на другу: що більш непроясненими є програми, які застосовують ІІІ, то менш пояснювальними стають результати їхньої роботи. Більше того, передумовою пояснювальності є контекстуальність процесу ухвалення рішень, що пояснює процес розрізнення між індивідами в залежності від ознак, які не є дискримінаційними [268]. Отже проблема прозорості виникає у зв'язку з неясністю, коли процес ухвалення рішень ІІІ є незбагненим, та у зв'язку з пояснювальністю процесу, що має бути якимось чином роз'яснений особам та іншим акторам, яких він зачіпає.

Проблема прозорості становить ризик для деяких прав людини. Так, для юридичного дослідження мабуть найбільш цікавим є ризик для права на справедливий суд, адже непроясненість процесу ухвалення судових рішень ІІІ може поставити під сумнів здатність людини оскаржувати такі рішення [320, с. 581]. Нестача прозорості також становить ризик для права на приватне життя, враховуючи те, що приватність та зобов'язання щодо захисту даних накладають зобов'язання щодо гарантій таких прав для фізичних осіб. Крім того, нестача прозорості щодо впливу ІІІ на право на працю, наприклад у випадках, коли ІІІ залучається до відбору кандидатів на певні посади, може створити проблему з оскарженням рішень про відмову в доступі до певних посад чи професій. Можна вказати і на те, що проблема з прозорістю може поставити в несприятливе становище споживачів, дозволивши продавцям маніпулювати їхньою автономією вибору та підштовхувати до певної споживацької поведінки [306, с. 405].

Також слід сказати декілька слів щодо функціональних ризиків, породжених ІІІ. Запровадження та використання ІІІ може створити такі ризики, які вимагатимуть нового погляду на проблему: слід ставити питання не про те, чим власне є ІІІ (що явно виходить за межі правових досліджень), а лише про те, якими є практичні результати його діяльності, що можуть бути виміряні в правових категоріях.

В своєму дослідженні 2023 року, К. Пріфті, А. Квінтавалла та А. Темперман виділяють шість типів таких функціональних ризиків:

1. Дискримінаційний результат застосування ШІ;
2. Неправомірне спостереження та збір інформації;
3. Неправомірне використання зібраної інформації;
4. Обмеження можливості чи неможливість оскарження рішень, що були ухвалені за допомогою ШІ;
5. Проблема згоди осіб на взаємодію зі ШІ;
6. Прогалини у відповідальності [333].

Щодо цих шести типів функціональних ризиків можливий подальший поділ на дві основних субкатегорії. По-перше, йдеться про функціональні ризики, які негативно впливають на сутнісний вимір верховенства права чи правових гарантій, захисту яких вони слугують. До таких належать дискримінаційні результати, спостереження та неправомірне використання, тобто ризики, які можуть сутнісно вплинути на права, які надаються фізичним особам. Друга група ризиків – обмеження можливостей оскарження, проблеми щодо згоди на обробку даних та прогалини у відповідальності – стосуються гарантій, які є необхідними для захисту матеріальних прав.

Чимало дослідників вказує, що ключовим негативним впливом на всі права людини, що може виникнути через широке використання ШІ, є дискримінація. Як пишуть О.В. Турута та О.П. Турута, «моделі ШІ призначені для сортування та фільтрації, будь-то ранжування результатів пошуку або розподіл людей за групами. Цей розподіл може порушувати права людини, коли він по-різному ставиться до різних груп людей. Моральні упередження в більшому або меншому ступені існують у суспільстві, але якщо люди намагаються приховувати це або, принаймні, не демонструвати це явно, то системи ШІ не здатні до такої поведінки чи осмислення ситуації ... системи ШІ можуть не просто виявляти, а навіть посилювати соціальні упередження в суспільстві, наприклад несправедливо розподіляти ресурси чи можливості між представниками різних соціальних груп (відома помилка в автоматизованих

рекрутингових службах, які при відборі кандидатів на посаду віддавали перевагу чоловікам), відтворювати існуючі соціальні стереотипи, які можуть не відповідати дійсності в конкретній ситуації (система, яка використовується в судочинстві оцінює представників певної етнічної групи більш ризикованими до рецидивізму), призводити до того, що рівень сервісу виявляється гіршим для однієї з груп, ніж для іншої або принижувати якісь групи, видаючи образливий результат (системи гірше розпізнають обличчя людей азіатського типу та обличчя темношкірих людей)» [172, с. 52].

Дискримінація може мати місце на різних стадіях життєвого циклу ШІ, наприклад, на стадії його розробки, коли встановлюються вимоги щодо обробки даних, які можуть свідомо чи несвідомо включати в себе певні упередження [353, с. 19]. Такі упередження можуть походити з історичних відомостей чи провокуватися процесами алгоритмічного навчання. Прикладом першого є дискримінація, що походить від недостатньо інклюзивного набору даних, в якому в принципі не представлена інформація щодо мало представлених чи вразливих груп [317, с. 4]. Наприклад, при ухваленні рішення щодо видачі позики ШІ може розглядати такі дані як національна належність чи гендер. Використання ШІ поліцією та правоохоронними органами може відбуватися за дискримінаційними алгоритмами, що може призводити до арешту невинних осіб, порушуючи право людини на свободу і особисту недоторканність. Також фізичні особи можуть страждати від дискримінації з боку ШІ, що використовується в судових провадженнях, в яких частково ухвалюються рішення щодо приватного життя. Крім того, дискримінаційний вплив виявляється сильнішим для вразливих та маргіналізованих груп [348, с. 223]. Дискримінація також може мати вплив на соціально-економічні права, наприклад, право на працю та право на житло, коли, наприклад, алгоритм, що використовує ШІ, є упередженим щодо певної групи працівників, орендарів, покупців або інших осіб. Нарешті, ШІ може використовуватися як інструмент для формування певних типів споживацької поведінки при доступі до товарів та послуг, або

для спонукання споживачів сплачувати більші суми за непотрібні їм товари [306, с. 410].

Ще однією очевидною проблемою, що ІІІ породжує для права людини, є його здатність здійснювати спостереження щодо широкої громадськості. Використання ІІІ в цих цілях не обмежується фізичним спостереженням (наприклад, через камери чи дрони), але також може набувати форму зняття інформації з каналів зв'язку чи збору особистої інформації в рамках масивів великих даних [203, с. 45]. Особливо релевантним це є в рамках діяльності правоохоронних органів та служб безпеки всередині держав, які покладаються на збір необмеженої кількості особистих даних та даних щодо комунікацій, в яких ІІІ може сприяти індивідуалізації зібраних великих даних та в пошуку в масиві даних відомостей, які становлять безпекові ризики та потребують подальшого аналізу [201, с. 39]. Слід зазначити, що такі міркування можуть стосуватися не тільки діяльності поліції і держави в цілому, але й будь-яких систем ІІІ, таких як «розумні міста» та «розумні продукти» [52, с. 71]. Відповідний збір даних може становити загрозу для ряду прав людини, починаючи від права на приватне життя та права на свободу зібрання, до прав на житло та працевлаштування.

Інший звичайний ризик стосується неправомірного використання ІІІ, що може набувати двох основних форм. По-перше, може йтися про перехоплення даних для неправомірного використання, по-друге, про правомірний збір даних, що в подальшому можуть використовуватися для неправомірних цілей. У відповідних наукових та науково-практичних дискусіях вказується на можливий вплив таких перехоплених даних на право на свободу і безпеку, право на свободу зібрань та інші права. Проблему може становити те, що програми ІІІ, які спочатку розроблялися для певного вузького набору цілей, пізніше використовуються в ширшому контексті, який не завжди є легальним [214, с. 373].

Ризики, що створюються ІІІ, впливають не тільки на сутнісний вимір верховенства права, але й можуть підривати правові механізми, які існують

для захисту прав. Найяскравішим проявом тут є вплив на оскаржуваність рішень ШІ щодо фізичних осіб. Цей термін використовується в різних правових та соціальних контекстах. Так, оскаржуваність тісно пов'язана із правом на справедливий суд, оскільки вона спрямована на надання фізичним особам процесуальних можливостей для виголошення своєї незгоди з рішеннями ШІ та на оскарження рішень, що були ухвалені ШІ самостійно чи під наглядом людини.

В цьому сенсі, можна виділити три способи в які ШІ може негативно вплинути на оскаржуваність та, відповідно, становити ризик для захисту прав людини. По-перше, рішення, що ухвалюються ШІ, не завжди прозорі в аспекті доказів та обґрунтованості, що ускладнює здатність індивіда до оскарження таких рішень [301, с. 72]. По-друге, неможливим, або, принаймні, складним виявляється встановлення шкоди, яка наноситься кожному конкретному індивіду при обробці великих масивів даних. Це створює ряд викликів для прав людини, враховуючи те, що фізичні особи повинні довести саме індивідуальну шкоду для отримання компенсації за неї. По-третє, рішення ШІ можуть ухвалюватися так, що фізичні особи ніколи про них не дізнаються, що, в свою чергу, породжує питання згоди фізичних осіб на вплив ШІ на їхнє життя. Така згода сама по собі може розглядатися як правовий механізм, що дозволяє фізичним особам користуватися своїми правами та можливістю оскарження. Через вираження своєї згоди, фізичні особи можуть погодитися чи відмовитися від певної діяльності, що може мати вплив на права людини. Наприклад, європейське законодавство про захист персональних даних не дозволяє автоматичного ухвалення рішень щодо фізичної особи без її згоди.

Програми, що застосовують ШІ, створюють значну проблему в світлі принципу згоди. По-перше, для того, аби згода була повноцінною, вона має бути поінформованою, тобто людина має точно розуміти на що саме вона погоджується. Однак, оскільки процес машинного навчання почасти є закритим та непрозорим, на що вказувалося вище, фактично фізичні змушені надавати свою згоду без достатньої інформації. Другий виклик, пов'язаний з

механізмом згоди, полягає в тому, що управління ІІІ вимагає усвідомлення величезної кількості інформації індивідом при наданні ним згоди на обробку своїх персональних даних. В англomовній літературі для цього використовується влучний термін «інформаційне ожиріння» (англ. «infobesity»), що описує нагромадження такої кількості інформації, що явно не відповідає її меті. Цей феномен, парадоксальним чином, призводить до меншої поінформованості індивіда, створюючи в нього спокусу швидко погодитися на певні умови, наприклад ті, що виражені в ліцензійних договорах на використання певних програмних продуктів [360, с. 236].

Таким чином, дотримання всіх вимог щодо поінформованої згоди може виявитися надмірно складним завданням, що, в свою чергу, може справити значний вплив на захищеність прав людини. Найбільш помітним ризиком тут стає ймовірність розбіжності між формальним отриманням поінформованої згоди та фактичним нерозумінням індивідом того, що перед ним взагалі стояло питання дачі такої згоди [383, с. 126]. Оскільки ж в правових нормах щодо приватності та правових нормах щодо захисту персональних даних провідну роль відіграє саме згода індивіда, важливим є забезпечення працездатності та ефективності механізму забезпечення такої згоди. Питання згоди впливають і на інші права людини, в тому числі, й на ті, що належать до предмету даної роботи – а саме на права інтелектуальної власності. Останні передбачають механізм згоди на передачу чи поширення будь-яких матеріалів, що захищені правами власності, в тому числі, правами інтелектуальної власності [361, с. 321-322]. Інший приклад – необхідність згоди пацієнта в питаннях, що стосуються медичних процедур [31].

Ба більше, слід вказати на прогалини у відповідальності, які можуть виникати при застосуванні ІІІ, створюючи ризики для режиму захисту прав людини. Відзначимо що, будучи багатоаспектною концепцією, відповідальність може стосуватися моральних, адміністративних, господарських, правових та інших видів відповідальності [101, с. 84-85]. Відповідальність у взаємодії між ІІІ та правами людини стосується всіх цих

концепцій. Центральною проблемою тут постає питання про те хто нестиме відповідальність за ризики, що ІІІ створює для прав людини, особливо якщо ризик фактично настане?

Г. Тойбнер виділяє три ризики, що застосування ІІІ створює в аспекті відповідальності: ризик автономії, ризик взаємодії та мережевий ризик [358, с. 109]. Ризик автономії виникає через автономну природу ІІІ, а саме через його здатність взаємодіяти з середовищем та ухвалювати рішення без постійного людського нагляду. Ризик взаємодії, що ІІІ становить для юридичної відповідальності, пов'язаний із ситуаціями, коли рішення ухвалюються людиною у взаємодії з ІІІ, при яких складно розрізнити між рішеннями, що були ухвалені ІІІ та рішеннями, що були ухвалені людиною. Мережевий ризик стосується взаємодії між ІІІ та людьми, та іншими програмами ІІІ при ухваленні рішення. У випадку мережевого ризику, складнощі, які впливають з ризику взаємодії, посилюються присутністю великої кількості агентів, що впливають на рішення.

Це можна проілюструвати прикладом з правової концепції відповідальності, де проблема прогалини такої відповідальності у випадках шкоди, яку спричиняють ІІІ застосунки, розростається по мірі того, як зростає кількість агентів, що мають отримати відповідну компенсацію. Що ширше використовується ІІІ, то більшою буде кількість таких агентів – фізичних та юридичних осіб, працівників компанії, що використовує ІІІ, природного середовища тощо [334, с. 103].

ІІІ становить всі три таких ризика для різних концепцій відповідальності. В свою чергу, відповідальність створює ризик для захисту прав людини. В якості конкретного прикладу можна навести саме право інтелектуальної власності [361, с. 324]. Так, ризики автономії та взаємодії можуть створити загрозу для захисту інтелектуальної власності у випадках, коли ІІІ залучений до творчих чи винахідницьких процесів. Більше того, відповідальність тісно пов'язана з правом на справедливий суд, яке може бути

поставлене під сумнів в разі, коли право не може визначити відповідального агента в ситуаціях шкоди, спричиненої програмами, які використовують ІІІ.

На завершення слід сказати декілька слів і про переваги для прав людини, що створюються в ІІІ, адже це питання почасти залишається недостатньо дослідженим і навіть непоміченим в наукових та науково-практичних дискусіях. Це ускладнює виявлення переваг від застосування ІІІ, які, між тим, можуть виявитися доволі суттєвими. Як уявляється, застосування підходу, що є більш орієнтованим на права людини, може продемонструвати нові шляхи, за допомогою яких ІІІ може позитивно вплинути на стан дотримання прав людини. Тут слід відзначити, що права людини традиційно розглядаються як такі, що мають позитивний та негативний вимір. Негативний вимір вимагає від держав не втручатися без необхідності в життя людини та володіння нею своїми правами, а позитивний вимір вимагає від держав певних активних дій для гарантування та реалізації людського права [15, с. 18]. Це частково корелює з відмінністю між громадянськими правами та соціально-економічними правами [146, с. 12], хоча в сучасній доктрині розподіл прав на позитивні та негативні поступово зникає. Тим не менш, він все ще має певну пояснювальну силу для аналітичних цілей.

Виходячи з таких міркувань, можна стверджувати, що застосування ІІІ здатне створити певні переваги для реалізації, щонайменше, позитивних прав. До таких належить, наприклад, право на освіту, щодо якого М.Г. Хаустова справедливо зазначає, що ІІІ забезпечує нечуваний раніше рівень доступності знань, які «кардинальним чином впливають на економічні та соціокультурні умови життя громадян» [192, с. 331]. Під аналогічним кутом можна подивитися і на право на приватне життя, де індивід, з одного боку, повинен бути захищеним від зовнішнього втручання, але з іншого боку забезпечення його права на приватність в цифрову епоху вимагатиме не просто відмови від втручання, але й активного впливу, спрямованого на захист його приватного життя від навмисного чи необережного втручання з боку третіх осіб чи ІІІ [352, с. 167-168].

Виходячи з таких міркувань, можна стверджувати, що переваги для захисту прав людини, які походять з програм з використанням ІІІ, практично завжди стосуються позитивних зобов'язань держав. Так, наприклад, держави можуть виконувати своє зобов'язання з підтримання громадського порядку та безпеки із використанням технологій ІІІ для контролю підозрілої чи нелегальної діяльності. Використання ІІІ в діяльності судової системи може позитивно вплинути на реалізацію права на справедливий суд та на забезпечення здійснення правосуддя в розумний строк, якісно та безсторонньо. Крім того, застосування ІІІ може допомогти державам в забезпеченні реалізації права громадян на свободу зібрань шляхом виявлення осіб, що можуть становити загрозу для такої свободи [371, с. 120]. Технології ІІІ можуть сприяти реалізації права на охорону здоров'я, посилюючи спроможності з належної медичної допомоги і догляду, особливо для осіб, які потребують догляду постійно. Крім того, вони можуть сприяти реалізації права на житло, підвищуючи якість проживання в будинку, особливо для літніх людей. В деяких роботах можна знайти оптимістичні твердження про позитивний вплив ІІІ на реалізацію таких базових людських прав як доступ до питної води та достатньої кількості їжі шляхом оптимізації ланцюжків постачання [271, с. 114]. Таким чином, уявляється доцільним враховувати позитивну перспективу при розгляді впливу ІІІ на права людини.

Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що розвиток технологій ІІІ істотно трансформує традиційне розуміння права інтелектуальної власності, яке більше не може розглядатися виключно як інститут приватного права, спрямований на охорону майнових і немайнових прав автора. У сучасних умовах право інтелектуальної власності набуває ознак одного із засобів реалізації та захисту прав людини, оскільки забезпечує свободу творчості, право на участь у культурному житті, доступ до результатів наукового прогресу та можливість вільного розвитку особистості. Відповідно, правове регулювання використання ІІІ має формуватися на основі людиноцентричного підходу, який передбачає пошук справедливого балансу

між захистом інтелектуальної власності, розвитком інновацій та забезпеченням основоположних прав і свобод людини.

Вплив ІІІ на право інтелектуальної власності необхідно розглядати в контексті загальної системи міжнародного захисту прав людини. Застосування алгоритмічних моделей для створення, поширення та використання результатів інтелектуальної діяльності актуалізує проблеми, ефективного судового захисту та визначення належного суб'єкта відповідальності. За таких умов традиційні механізми правового регулювання, побудовані на класичній моделі взаємодії автора, правовласника та користувача потребують перегляду та впровадження нових підходів. Це обумовлює необхідність формування нової міжнародно-правової моделі регулювання, заснованої на принципах людиноцентричності, прозорості рішень ІІІ, ефективної оскаржуваності автоматизованих рішень та забезпечення балансу між технологічним розвитком, охороною інтелектуальної власності й захистом основоположних прав і свобод людини. Запропоновано під час визначення впливу ІІІ на права людини використовувати комплексний підхід до його оцінки, яка передбачає одночасний аналіз негативного (ризик-орієнтованого) та позитивного впливу технологій ІІІ. Ризики використання ІІІ доцільно розглядати як сукупність взаємопов'язаних структурних і функціональних ризиків. До структурних належать ризики, обумовлені принципами функціонування систем ІІІ, зокрема помилки проєктування, кіберзагрози та непрозорість алгоритмів («ефект чорної скриньки»). Функціональні ризики виникають безпосередньо під час застосування таких систем та проявляються у формі алгоритмічної дискримінації, неправомірного спостереження, обмеження можливостей оскарження автоматизованих рішень, формалізації механізму згоди та виникнення прогалин юридичної відповідальності. Така класифікація свідчить, що ефективне регулювання ІІІ неможливе виключно правовими або виключно технічними засобами і потребує комплексного міждисциплінарного підходу, який поєднує правові, технологічні, організаційні та етичні механізми управління ризиками.

РОЗДІЛ 2.

РОЗВИТОК ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК УМОВА ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

2.1. Передумови становлення міжнародно-правового регулювання штучного інтелекту

Вплив ШІ поширюється на різні сфери суспільного життя як на міжнародному, так і національному рівнях, що обумовлює актуальність пошуку нових підходів до управління в зазначеній сфері. Можна виділити ряд помітних аспектів такого впливу. Першим, і найбільш очевидним та актуальним для України є розробка та розгортання зброї, що оснащена елементами ШІ [107]. Подібні види зброї здатні автономно ідентифікувати та здійснювати напад на цілі без втручання людини, що підвищує ефективність ведення бойових дій, але й створює ряд правових та етичних суперечностей. Наприклад, виникає питання про те наскільки застосування «розумної» зброї відповідає принципам міжнародного гуманітарного права (далі – МГП), таким як розрізнення та пропорційність. В цьому аспекті дискусійною є позиція Р.Г. Меліковим у тому, що «технологія стрімко еволюціонує, і правила, написані для однієї системи чи типу систем, можуть виявитися неефективними для іншої. Є потреба в розробці нових цілісних підходів до правового врегулювання використання автономних систем озброєнь в збройних конфліктах. Ця проблема вже перейшла в практичну площину, зокрема і для України, яка вже активно використовує в збройному конфлікті безпілотні літальні апарати та дистанційно керовані види зброї, що є перехідною технологією в напрямку до повноцінно автономних систем. Поява таких систем в Україні – питання найближчого майбутнього» [106, с. 621; 132; 135].

Ще одним тісно пов'язаним аспектом є все більш широке застосування ШІ в сфері кібербезпеки як у військовому, так і в мирному контексті.

Технологія ІІІ дедалі активніше використовуються в діяльності державних органів, міжнародних організаціях та в приватному секторів, забезпечуючи підвищення ефективності виявлення, аналізу та нейтралізації кіберзагроз, а також сприяючи зміцненню спроможностей у сфері кібербезпеки. З цього приводу М. Сова та С. Деніжна наголошують на зростанні суб'єктності ІІІ в забезпеченні кібербезпеки, оскільки «розвиток технологій ІІІ в галузі кібербезпеки як сфери правового регулювання передбачає передусім визначення правосуб'єктності ІІІ, сутності права на відтворення масиву інформації, баз даних і їх захисту» [157, с. 48]. Слід враховувати, що кіберзагрози та технології кібернападів, що стоять за ними, також еволюціонують. Через це в повний зріст постають питання захисту кіберпростору, суверенітету держав в кіберпросторі та кібербезпеки держав [57, с. 190]. Більше того, діяльність в кіберпросторі та кібернапади змушують по-новому подивитися на такі традиційні для міжнародного права категорії як «збройний конфлікт» та «агресія», адже кібернапади стають все більш звичайною справою, і вони потенційно можуть призводити до відкритих міжнародних конфліктів, створюючи загрозу для міжнародного миру та безпеки [163].

Слід додати, що ІІІ відіграє життєво важливу роль у забезпеченні транснаціонального співробітництва в правоохоронній діяльності та правозастосуванні. Технології ІІІ дозволяють державним органам обмінюватися розвідувальними даними, відстежувати пересування злочинців, та більш ефективно боротися з транснаціональною злочинністю. Так, технології ІІІ активно використовуються Інтерполом та Європолом для аналізу значних обсягів інформації, виявлення закономірностей злочинної діяльності, ідентифікації осіб, причетних до вчинення правопорушень, а також підвищення ефективності міжнародного співробітництва у сфері протидії транснаціональній злочинності.

Однак, застосування цих технологій створює додаткові проблеми з точки зору захисту права на приватне життя та персональних даних. Особливе

занепокоєння тут викликає транскордонне переміщення даних та державний суверенітет над такими інформаційними потоками. Щодо цих питань, як уявляється, потрібний новий консенсус держав, якого поки що не спостерігається [208]. В цьому сенсі О.Е. Радутний справедливо зазначає про загрозу для інформаційного суверенітету, що породжується «чорною скринькою» ШІ та про недостатнє розуміння того, як взагалі поява ШІ може вплинути на суверенні повноваження держави з контролю над власною територією, забезпечення добробуту свого населення та виконання функцій агента, що забезпечує всім особам, які перебувають на державній території, дотримання їхніх базових прав і свобод [147, с. 29].

Особливістю сучасного розвитку технологій ШІ є те, що його використання у воєнній сфері, кібербезпеці, правоохоронній діяльності, інформаційних системах та інших стратегічно важливих галузях нерозривно пов'язане з використанням об'єктів права інтелектуальної власності. Алгоритми, програмне забезпечення, моделі машинного навчання, архітектура нейронних мереж, бази даних, технічні рішення, винаходи, корисні моделі та інші технологічні компоненти систем штучного інтелекту є результатами творчої, наукової та винахідницької діяльності людини і, відповідно, становлять об'єкти правової охорони. Це означає, що будь-яке міжнародно-правове регулювання застосування ШІ у воєнній, кібернетичній чи безпековій сфері одночасно зачіпає відносини у сфері права інтелектуальної власності, визначаючи порядок використання, передачі, ліцензування, захисту та обмеження використання відповідних технологій.

Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах збройної агресії та розвитку оборонних технологій. Автономні системи озброєння, безпілотні комплекси, системи аналізу розвідувальної інформації, програмні продукти кіберзахисту та кібероборони створюються в результаті інтелектуальної діяльності. Відтак міжнародно-правове регулювання використання таких технологій не може обмежуватися виключно нормами міжнародного гуманітарного права, міжнародного права безпеки чи кіберправа, а повинно

враховувати необхідність належної охорони прав інтелектуальної власності на відповідні технологічні рішення, забезпечення справедливого використання результатів творчої діяльності та визначення правового режиму їх транснаціонального обігу.

Таким чином, швидкий розвиток технологій ШІ кидає традиційній системі міжнародного права численні виклики. Використання «розумної зброї» може порушувати МГП, яке вимагає розрізнення між цивільними особами та комбатантами у збройних конфліктах та забороняє використання невибіркової зброї. Однак, здатність ШІ до прийняття рішень на полі бою, точність та надійність таких рішень у складному бойовому середовищі викликають обґрунтовані сумніви, а ціна помилки тут надто висока, адже вона може призвести до загибелі чи поранення цивільних осіб, знищення чи шкоди цивільним об'єктам, що може призвести до порушення фундаментальних принципів МГП. Водночас, зупинити прогрес технологій озброєнь зі ШІ неможливо. Ряд авторів вказує на те, що ШІ, при його правильному застосуванні, дозволить навпаки посилити ступінь виконання принципів МГП. Наприклад, Т.Ю. Федчук оптимістично зауважує, що «в оцінці існуючих та майбутніх збройних систем з ШІ слід також враховувати їх переваги: здатність забезпечити краще розрізнення між воєнними чи невоєнними цілями, можливість зробити оптимальний вибір між летальною та нелетальною силою, виключивши при цьому вплив «людського фактору» – емоцій, паніки. Дослідження демонструють, що ймовірність помилки для таких систем теж, як правило, нижча, ніж у людини-оператора. Зафіксовано випадки, коли застосування систем керованих ШІ дозволяє захистити цивільне населення та військовослужбовців від небезпеки краще, ніж це зробила б людина, як-от у операціях з розмінування. Таким чином, застосування ШІ виглядає не тільки можливим, але й виправданим з точки зору дотримання базових принципів МГП» [181]. Вирішення відповідних питань має важливе значення для України та для організації відсічі збройної агресії проти неї, і відповіді на них можливі, в тому числі, шляхом міжнародно-правового регулювання.

Як вже зазначалося, спрямовані III кібернапади здатні збільшити складність проблематики суверенітету в кіберпросторі. В основі концепції кіберсуверенітету лежить право держав здійснювати контроль діяльності в кіберпросторі, що є транскордонним за своєю сутністю та володіє такими характеристиками як вкрай швидке поширення інформації із застосуванням III. Як справедливо зауважують С.Д. Лучик та О.О. Мойко, «кіберсуверенітет є природним продовженням національного суверенітету, оскільки кіберпростір вже давно став невіддільним елементом ведення сучасної війни» [96, с. 97]. Тож і реагування на загрози, що їх несе III для суверенітету держав в кіберпросторі має бути комплексним і таким, що забезпечить як максимальну реалізацію можливостей, які створює III, так і захист від загроз, що ним породжуються.

Слід констатувати, що існуючого міжнародного права може виявитися недостатньо для відповіді на проблему транснаціональних кібернападів та кібервійни, так само як і на інші породжені III проблеми. Це зумовлює необхідність в формулюванні нових норм міжнародного права, що повинні бути виражені в міжнародних угодах. Такі норми навряд чи мають бути тотально новаторськими (наприклад, явно не слід скасовувати фундаментальні поняття, такі як «держава» чи «суверенітет»). Радше вони мають пристосувати існуючий понятійний та нормативний апарат міжнародного права до нових умов та надати реальної ефективності чинним нормам міжнародного права у нових умовах.

Певним маяком тут вже стають норми щодо захисту персональних даних, які є, як уявляється, найбільш розвинутими та пристосованими для реагування на виклики, створені III, що відбулося, не в останню чергу, завдяки наявності широкої міжнародної судової практики, яка породження Європейським судом з прав людини та іншими міжнародними судовими інституціями, а також національними судами [259]. Дослідження цієї практики демонструє, що проблема з технологією III полягає, в першу чергу, у використанні в ній великих масивів даних (big data), що збираються,

зберігаються та обробляються машиною та містять в собі великі обсяги інформації особистого характеру. Чинні норми внутрішньодержавного та міжнародного права [128] недостатні для належного реагування на всі проблеми з захисту персональних даних, що породжуються технологією ІІІ. Тож можна констатувати існування потреби для міжнародної спільноти в посиленні та поглибленні взаємодії та розвитку більш всеохоплюючого та юридичного сильного регулювання ІІІ з метою забезпечення ефективного захисту прав і свобод людини та державного суверенітету.

Дійсно, розвиток ІІІ становить значний виклик для захисту прав людини. Так, використання ІІІ, який використовує технологію розпізнавання облич та передбачення людської поведінки й соціального управління може призводити до порушення індивідуальних прав і свобод, таких як право на приватне життя. Ряд країн вже використовує технології ІІІ для широкомасштабного стеження за власними громадянами, породжуючи ризик для самих основ демократичного врядування та демократичного суспільства [30].

В.М. Тарасюк виділяє сім впливів, які ІІІ може мати на демократичне врядування, причому кожний з таких впливів можна розглядати як в позитивному, так і в негативному ключі. Для цілей нашого дослідження ми вважаємо за необхідно підкреслити два з них. По-перше, слід поставити питання про формування належних етико-правових рамок використання ІІІ у демократичних процесах. По-друге, необхідно віднайти баланс між корисними інноваціями, що приносить ІІІ, та захистом прав людини і основоположних свобод [167, с. 116]. Саме реалізації цих двох засадничих підвалин, на нашу думку, і мають бути присвячені міжнародні та внутрішньодержавні зусилля з правового регулювання ІІІ.

Водночас сьогодні використання ІІІ вже не обмежується окремими сферами суспільних відносин. Відповідні технології знаходять застосування у сфері кібербезпеки, правоохоронної діяльності, судочинстві, адвокатурі, охороні здоров'я та багатьох інших сферах. Саме тому питання використання

III дедалі частіше стають предметом правового регулювання як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Відзначивши проблеми, що породжені III та етико-правові засади, на яких повинне будуватися його врегулювання, слід відзначити, про важливість традиційних джерел міжнародного права: звичаєве право та міжнародні договори. До III цілком застосовні засадничі міжнародно-правові документи, такі як Статут ООН 1945 року, Загальна декларація прав людини 1948 року, Женевські конвенції 1949 року, Пакти про права людини 1966 року. Питання полягає лише в тому яким чином вони можуть бути використані в аспекті III. Спробуємо відповісти на це питання через розгляд деяких з цих документів.

Статут ООН 1945 року [167, с. 116] є наріжним каменем міжнародного права, що спрямований на підтримку міжнародного миру та безпеки та розвиток дружніх стосунків між державами. Хоча Статут, звісно, не торкається напряду питань III, його фундаментальні принципи, наприклад суверенна рівність держав та принцип невтручання у внутрішні справи держав, застосовуються при розробці та застосуванні III технологій. Наприклад, використанні III для кібернападів повинно бути згідним з відповідними положеннями Статуту, що захищають суверенітет інших держав [209, с. 24].

З точки зору МГП велике значення мають Женевські конвенції про захист жертв війни [72] й Додаткові протоколи [48; 49] до них. Вони встановлюють базові принципи захисту всіх осіб під час збройного конфлікту, зокрема комбатантів, що вибули із строю, некомбатантів, цивільного населення, а також об'єктів, зокрема цивільних об'єктів й окремих їх категорій (наприклад, об'єктів культурної спадщини) під час збройних конфліктів. Вимоги цих документів безпосередньо впливають на правомірність застосування III в зброї та системах озброєнь, які повинні відповідати, щонайменше, базовим принципам міжнародного гуманітарного права, які встановлюються вищезазначеними документами. Наявні зараз міжнародні документи не стосуються зброї з III, однак принципи розрізнення та захисту

цивільного населення визначають основні настанови щодо можливого правового регулювання розвитку таких озброєнь. Тут можна додати, що наразі вбачається перспектива створення міжнародного документу, що міг би врегулювати відповідні питання, чому присвячена діяльність Групи урядових експертів, яка регулярно зустрічається у Женеві, та обговорює, наприклад, підготовлений групою держав Проект статей щодо автономних систем озброєнь [253].

Наступними з групи міжнародних документів слід назвати пакти про права людини 1966 року, а саме Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [112] та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [113] – документи, що спрямовані на утвердження на міжнародному рівні базового набору людських прав. Застосування технологій ШІ повинне відповідати цим Пактам, зокрема закріпленим в них правам на приватне та сімейне життя, свободу зібрань та асоціацій та іншим. Однак, закріплений в Пактах традиційний набір прав, хоча і створює корисну основу, недостатньо відповідає поточним тенденціям розвитку права щодо ШІ, що зумовлює необхідність або їх тлумачення в світлі нових технологій, або внесення до них змін. Варто підкреслити, що усвідомлення таких змін вже спостерігається. Наприклад, Уповноважений ООН з прав людини в 2023 зазначив, що «права людини повинні бути вкорінені в усьому життєвому циклі ШІ. Від початку до кінця, принципи прав людини повинні враховуватися при зборі даних, а також при розробці, створенні, розгортанні та використанні моделей, інструментів та сервісів що постають в результаті» [367].

В світлі нових викликів, що створені появою ШІ, міжнародна спільнота активно розглядає можливість розробки нових правових норм. Так, Організація Об'єднаних Націй та Європейський Союз, а також інші міжнародні організації, проводять дискусії на багатьох майданчиках щодо розробки таких норм. Розглянемо в якості прикладу Керівні принципи щодо етики ШІ (AI Ethics Guidelines), запропоновані ЮНЕСКО в 2021 році. Повна назва цього документу – Рекомендації щодо етики ШІ [338]. Вони

підкреслюють принципи, які застосовуються до ШІ, такі як прозорість, чесність розподілу ресурсів, відповідальність та захист приватності. Завданням цих принципів є спрямування діяльності та правотворчості держав в бік слідування етичним стандартам при розробці та застосуванні технологій ШІ. Інший приклад – розроблені ЄС Настанови щодо гідного довіри ШІ (EU Guidelines for Trustworthy AI) [263]. Цей документ з'явився в рамках Європейської стратегії щодо ШІ [267] та у відповідь на зростаючі етичні питання, що породжуються новими технологіями. Ключовим фокусом цих Настанов є управління етичними ризиками, що виникають у зв'язку з розвитком технології ШІ.

Окремо стоять положення щодо захисту даних. З розвитком технологій ШІ, питання захисту персональних даних набувають все більшого значення. Це питання поступово стає врегульованим на міжнародному рівні. В якості прикладу можна навести Загальний регламент про захист даних (далі – GDPR) [149], що на даний момент є найбільш авторитетним з відповідних документів у світі. Регламент не містить безпосередніх згадок про ШІ, однак вказує на напрямки регулювання певних питань, що пов'язані із технологіями масового стеження та збирання персональних даних. Зокрема, це обов'язок будь-якого контролюючого органу «надавати віддалений доступ до системи безпеки, яка б забезпечила суб'єкту прямий доступ до своїх персональних даних». Також в Регламенті наголошується, що право держави здійснювати контроль та спостереження «не повинно негативно впливати на права чи свободи інших осіб, у тому числі комерційні таємниці чи інтелектуальну власність, та, зокрема, авторське право в галузі захисту програмного забезпечення». Наявність в GDPR положень про захист особистих даних громадян, в тому числі такі, що зберігаються та обробляються за допомогою ШІ, призводить С.Р. Асірян до висновку, що «країни ЄС зосереджені на розробці та впровадженні механізмів оцінки впливу ШІ на права громадян зокрема у сферах рівності та прозорості прийняття рішень. Це свідчить про серйозне ставлення до захисту конституційних прав громадян у новій

інформаційній епосі» [9, с. 288]. До цього К.В. Єфремова додає, що «компанії, які володіють цими даними та керують управлінням даними з метою включення їх до системи ІІІ, не отримують згоди на використання таких даних з соціальних мереж та інших джерел. У межах GDPR люди мають право знати, яким чином їх особисті дані використовуються ІІІ. GDPR сприяє справедливій та прозорій обробці, вимагаючи від суб'єктів господарювання, які використовують ІІІ, надавати людям змістовну інформацію про логіку використання їх даних, а також про наслідки обробки» [53, с. 81].

Європейські ініціативи наразі є лише першими кроками на шляху до формування комплексної системи правового регулювання правових засад використання ІІІ. В цілому, ООН та інші міжнародні організації наразі активно просувають створення загальносвітової системи правового регулювання ІІІ, що ґрунтувалася б на наявних нормах договорів, звичаїв та принципах міжнародного права, і водночас враховувала б останні технологічні досягнення та була б здатна до їхнього ефективного врегулювання, серед іншого, в аспекті захисту приватності та особистих даних.

Інший напрямок – обговорення всеохоплюючої заборони, або, щонайменше, широких обмежень на застосування «розумної» зброї, тобто такої зброї, що містить елементи ІІІ як такої, що викликає занепокоєння цілої міжнародної спільноти. В рамках ООН, наприклад під егідою Комітету ООН з роззброєння та міжнародної безпеки та на інших міжнародних майданчиках відбувається активне обговорення можливостей заборони чи суворого обмеження автономних систем озброєнь (далі – АСО). Як слушно зауважують О.О. Сурілова та Т.С. Ківалова, кодифікація відповідних норм щодо автономних систем озброєння на рівні ООН – «одна з проблем, вирішення якої не є занадто складним, оскільки для цього створені усі необхідні механізми» [166, с. 228]. І дійсно, з 2017 року на рівні ООН працює створена в рамках механізмів, передбачених Конвенцією про деякі види звичайної зброї [66] Група урядових експертів, які намагаються розробити нові механізми контролю АСО [105]. В рамках таких механізмів відбувається

напрацювання консенсусу міжнародної спільноти щодо забезпечення того, що технологія ІІІ буде застосовуватися у бойових діях у відповідності до міжнародного гуманітарного права та етичних стандартів.

З наведеного з усією очевидністю випливає, що регулювання ІІІ міжнародним правом потребує активнішого міжнародного співробітництва та більш тісної координації. Транснаціональна природа та складність технологій ІІІ вимагають від держав при формуванні свого законодавства та політики зважати не тільки на свої національні інтереси, але також на загальні інтереси та безпеку всього міжнародного співтовариства. Лише багатостороннє співробітництво та триваючий діалог міжнародної спільноти здатні забезпечити існування всеохоплюючої та ефективної мережі правового регулювання ІІІ, що підтримувала б відповідальний розвиток та застосування подібних технологій із загальною метою забезпечення глобального миру та безпеки. Це питання стало настільки широко обговорюваним, що складно було б виділити якийсь конкретний приклад того, де воно звучало, який був би авторитетнішим за інші. Тому відзначимо лише на поважну думку Університету ООН, який під час проведеної в 2024 році Конференції підкреслив, що питання ІІІ все більше інтегруються в сферу безпеки і потребують механізмів, що забезпечили б його безпечне та відповідальне використання. Це створює «катастрофічні та екзистенційні ризики, що погрожують міжнародному миру та безпеці, а також людству в цілому. Ефективне управління цими технологіями вимагає централізованого органу з відповідними функціями для оцінки та імплементації норм, стандартів та настанов, що надало б державам можливість впоратися з викликами ІІІ, а також необхідні засоби для нагляду, моніторингу перевірки та валідації, правозастосування та відповідальності за шкоду, так само як і механізми реагування на надзвичайні ситуації» [282].

Врегулювання застосування ІІІ на міжнародному рівні стосується не тільки діяльності держав, але й недержавних акторів, в тому числі, міжнародних злочинних організацій. Останні можуть використовувати ІІІ в

злочинній діяльності, такій як кібератаки, збільшуючи їхню частоту та складність. Зокрема, технології ІІІ можуть бути використані для автоматизованих кібератак, генерації дїпфейків та обходу розумних систем захисту. Цей подвійний ефект технології ускладнює питання безпеки в кіберпросторі. Наприклад, Ю. Каун та О. Собчук вказують на такі ризики від використання ІІІ як використання програм-вимагачів, фішинг, розповсюдження шкідливих програм, використання ІІІ для порушення роботи систем та послуг, використання генеративного ІІІ для створення зловмисного програмного забезпечення [60].

Наявних можливостей міжнародного права може виявитися недостатньо для належної відповіді використанню ІІІ міжнародними злочинцями, міжнародним кіберзлочинам та кібервійні. Наявним правовим механізмам бракує зобов'язуючої сили, що дозволила б їм швидко реагувати на загрози, що призводить до складнощів у правовому та правозастосовному співробітництві між державами. Важко не погодитися з професором С.М. Гусаровим, який наголошує, що «з упевненістю можна сказати, що всі провідні міжнародні організації визнають небезпеку кіберзлочинності та її транскордонний характер, обмеженість одностороннього підходу до вирішення цієї проблеми і необхідність міжнародного співробітництва як у вжитті необхідних технічних заходів, так і у виробленні міжнародного законодавства. ООН, НАТО, Інтерпол, ОБСЄ, ЄС та багато інших міжнародних організацій відіграють важливу роль у координації міжнародних зусиль, побудові міжнародної співпраці в боротьбі зі злочинами у сфері високих технологій, зокрема кібертероризмом» [40, с. 310]. З цього випливає необхідність посилення міжнародного співробітництва в забезпеченні кібербезпеки та створенні ефективних правових механізмів для реагування на загрози, які ІІІ створює у кіберсфері. Це може включати формулювання єдиних міжнародних стандартів кібербезпеки, посилення механізмів обміну інформацією та розвідувальними даними, розробку міжнародних договорів

щодо правозастосування, які б забезпечили мир та безпеку в міжнародному та національному кіберпросторі.

Тісно пов'язаним з кібербезпекою є питання збору та захисту великих обсягів даних, що створює нові виклики для безпеки даних та права на приватне життя. Системи ІІІ потребують таких даних для навчання, але почасти недостатньо ясним, зокрема через проблему чорної скриньки, лишається те, чи не буде використана для навчання ІІІ приватна інформація, і чи не створить таке використання загрозу правам та свободам індивіда, адже особиста інформація може включати в себе такі чутливі дані, як інформація щодо стану здоров'я та медичних записів особи, її фінансову інформацію, чи інформацію про споживацькі звички. Існуюче міжнародно-правове регулювання захисту персональних даних досягло суттєвого прогресу в захисті приватності, проте залишається недостатньо розвинутим для повноцінного та надійного захисту в питаннях, які породжує ІІІ [102, с. 58]. Транснаціональна природа технології ІІІ унеможлиблює рішення відповідних проблем силами лише однієї держави чи в законодавстві однієї окремої держави, та вимагає загального і всеохоплюючого правового регулювання. Існує потреба в міжнародному співробітництві для формулювання більш всеохоплюючих та юридично сильних норм щодо захисту персональних даних від загроз, які породжені ІІІ. Це може включати в себе розробку уніфікованих стандартів захисту даних, напрацювання транскордонних угод щодо передачі даних та посилення міжнародного регуляторного співробітництва з метою забезпечення ефективного захисту даних по всьому світу [14, с. 21].

Все наведене знов повертає нас до питання захисту прав людини як до основоположної проблеми в людиноцентричній правовій системі, яка вимагає уваги в усіх аспектах, в тому числі, в аспекті міжнародно-правового регулювання ІІІ. Нами вже були окреслені деякі найбільш помітні проблеми захисту прав людини, такі як контроль над глобальними системами спостереження та збору даних про осіб державами, системи прогнозування поведінки та соціального управління, що може призводити до порушень

індивідуальних прав. Деякі держави використовують ІІІ для широкомасштабного стеження та аналізу даних, що створює глобальну загрозу для свободи громадян [104]. З цього слідує необхідність подальших зусиль міжнародної спільноти щодо розвитку етики ІІІ з урахуванням існуючих норм про права людини, які б забезпечували, що глобальний технологічний розвиток відбуватиметься не за рахунок прав людини. Це включає формулювання глобальних рекомендацій щодо етики ІІІ, забезпечення існування прозорих механізмів нагляду та гарантування того, що технології відповідатимуть гуманітарним та етичним стандартам.

Не можна не згадати ще один аспект впливу ІІІ на розвиток міжнародного права, що набув високої актуальності в останні роки. Йдеться про захист навколишнього середовища та сталий розвиток. Так, ІІІ вже застосовується, наприклад, для прогнозування змін клімату, управління ресурсами та екологічного моніторингу, що сприяє досягненню цілей сталого розвитку, визначених ООН [364]. Зокрема, застосування ІІІ сприяє більш ефективному розподілу енергії [160]. В таких умовах, міжнародне право повинно знайти баланс між захистом прав людини і технологічним розвитком, сформулювавши відповідні правові норми та політичні рекомендації щодо використання технології ІІІ та того як ця технологія може бути використана для захисту навколишнього середовища, ефективного використання ресурсів та досягнення цілей сталого розвитку. Такі рекомендації повинні відповідати швидкому розвитку технології ІІІ, яка продовжує створювати численні виклики для глобальної правової системи. Тож міжнародна спільнота повинна сформулювати нові правові норми для забезпечення застосування технології ІІІ у відповідності до базових принципів міжнародного права в забезпеченні досягнення цілей сталого розвитку та глобальному управлінні.

Зазначене з усією очевидністю вказує на потребу в розбудові глобального міжнародного співробітництва в управлінні ІІІ, адже жодна країна не може незалежно впоратися з правовими та етичними питаннями, які ним породжуються. Транскордонне застосування та вплив технологій ІІІ,

особливо в таких сферах як кібербезпека, захист даних та «розумна» зброя, вимагає спільних зусиль міжнародної спільноти з метою розвитку та імплементації ефективних регуляторних заходів. Критично важливим є міжнародне співробітництво, обмін кращими практиками та просування технологічних інновацій. Через міжнародне співробітництво держави матимуть змогу обмінюватися результатами досліджень та технологічними ресурсами, уникаючи дуплікації своїх зусиль та непотрібних витрат ресурсів. Крім того, міжнародне співробітництво дозволить створити уніфіковані стандарти, існування яких дозволить скоординований глобальний розвиток технології ІІІ, що зменшить технологічні бар'єри та фрагментацію ринку. Крім того, міжнародне співробітництво дозволить створити спільні етичні та правові стандарти, забезпечивши розвиток те, аби розвиток та застосування технологій ІІІ відповідало глобальним етичним та правовим нормам, підтримуючи міжнародний мир та безпеку [29, с. 68-69].

Розбудова механізмів глобального управління, таким чином, виглядає як ключова задача в реагуванні на виклики, які можуть бути створені і фактично створюються технологіями ІІІ. Міжнародні організації, наприклад ООН, СОТ та Міжнародний союз електрозв'язку відіграють важливу роль в просуванні глобального управління технологією ІІІ. Ці організації можуть допомогти у формулюванні та просуванні глобальних правових мереж та етичних настанов, координації національних політик та практик для забезпечення здорового середовища технології ІІІ. Зокрема, розвиток відповідного права та політик можливий через спеціалізовані органи ООН, діяльність яких може бути спрямована на досягнення консенсусу серед держав стосовно права та етики ІІІ, захисту даних та кібербезпеки, формулювання відповідних міжнародних договорів та угод. СОТ може включити стандарти та норми, пов'язані з технологіями ІІІ, до правил міжнародної торгівлі, сприяючи вільному потоку технологій і чесній конкуренції. Міжнародний союз електрозв'язку може координувати розвиток глобальних інформаційно-комунікаційних технологій, забезпечуючи сумісність і взаємодію технології ІІІ в мережевій

інфраструктурі та стандартах зв'язку. Вбачається доцільним підтримати позицію Є.О. Харитонова та О.І. Харитонової, оскільки проблеми, пов'язані з поширенням у суспільстві інформаційно-комунікаційних технологій можуть бути вирішені правовими засобами шляхом впорядкування відносин, що складаються в цій сфері та узгодження інтересів їх суб'єктів [188, с. 14]. Завдяки багатосторонньому співробітництву та постійному діалогу міжнародне співтовариство може створити всеосяжну та ефективну правову базу та механізм управління ІІІ, сприяючи відповідальному розвитку та застосуванню технологій ІІІ. Такий механізм управління не тільки сприятиме подоланню ризиків та проблем, що пов'язані з технологією, але й максимізує її потенційні переваги, сприяючи сталому розвитку глобальної економіки та суспільства. Удосконалення механізмів міжнародного співробітництва та управління може забезпечити стабільне та передбачуване середовище для технологічних інновацій ІІІ, забезпечуючи гармонійне просування технологічного прогресу та добробуту людей [139, с. 446].

У майбутньому технології ІІІ продовжуватимуть стрімко розвиватися, потенційно призводячи до ще більш глибоких соціальних трансформацій. Сфери застосування технологій ІІІ будуть розширюватися, охоплюючи такі галузі, як охорона здоров'я, фінанси, освіта та транспорт, проникаючи в різні аспекти нашого повсякденного життя. Штучний інтелект майбутнього стане більш розумним і схожим на людину, з більшими можливостями для автономного навчання та адаптації. Наприклад, штучний інтелект у сфері охорони здоров'я може точніше діагностувати захворювання та персоналізувати рекомендації щодо лікування, тоді як штучний інтелект у фінансах може надавати ефективнішу оцінку ризиків та інвестиційні поради. В освіті ІІІ може запропонувати персоналізоване навчання та справедливий розподіл освітніх ресурсів. Крім того, з розвитком квантових обчислень, 5G та Інтернету речей (IoT) обчислювальна потужність і сценарії застосування ІІІ будуть ще більше розширюватися. Тут нам складно не погодитися з професоркою Я. Богів у тому, що технологія ІІІ в майбутньому може зіграти

значну роль у будівництві розумних міст, захисті навколишнього середовища та пом'якшенні зміни клімату. Однак розробка ШІ також створює складні етичні та правові проблеми, зокрема щодо захисту конфіденційності, безпеки даних і чесності алгоритмів, які вимагають постійних досліджень і регулювання [20].

Міжнародне право має постійно адаптуватися до розвитку технології ШІ, щоб забезпечити ефективність і справедливість правової системи. По-перше, зміцнюючи міжнародне співробітництво, країни можуть спільно відповідати на глобальні виклики, пов'язані з ШІ. Міжнародне співтовариство має створити механізми транскордонного співробітництва для сприяння обміну інформацією та технологіями, а також спільно формулювати та впроваджувати міжнародні стандарти та правила. По-друге, сприяння юридичним інноваціям має вирішальне значення для того, щоб не відставати від швидкого розвитку технології ШІ. Існуючу правову базу необхідно оновити та розширити, щоб охопити нові сценарії технологічного застосування та потенційні правові проблеми. Наприклад, що стосується використання «розумної» зброї, міжнародне співтовариство має розробити нові закони війни, щоб гарантувати, що ці технології використовуються відповідно до міжнародного гуманітарного права. Що стосується захисту даних і прав на конфіденційність, необхідно прийняти більш комплексні та суворі закони про захист даних, щоб захистити особисту конфіденційність і безпеку даних. Крім того, важливо створити ефективні регуляторні механізми для нагляду та управління розробкою та застосуванням технології ШІ. Завдяки міжнародному співробітництву та правовим інноваціям можна ефективно вирішувати виклики, пов'язані з технологією ШІ, сприяючи здоровому розвитку глобальної правової системи.

Аналіз міжнародно-правових актів та сучасних міжнародних ініціатив дозволяє зробити висновок, що універсальні міжнародні договори (Статут ООН, Загальна декларація прав людини, Женевські конвенції, міжнародні пакти про права людини) зберігають своє фундаментальне значення як

нормативна основа регулювання відносин, пов'язаних із застосуванням ШІ, однак не забезпечують повною мірою врегулювання нових суспільних відносин, пов'язаних із використанням ШІ. Це обумовлює необхідність розвитку міжнародного договірної регулювання та широкого використання актів «м'якого права», які формують принципи прозорості, контролю та відповідального використання технологій ШІ.

Ефективне міжнародно-правове регулювання ШІ повинно будуватися на людиноцентричній та міжгалузевій моделі, в якій охорона прав людини, забезпечення міжнародного миру і безпеки, кібербезпеки, захисту персональних даних та охорона прав інтелектуальної власності розглядаються як взаємопов'язані елементи єдиної системи управління технологіями ШІ. Саме комплексний характер сучасних технологій зумовлює необхідність переходу від фрагментарного регулювання окремих сфер їх застосування до формування уніфікованих міжнародних стандартів, що забезпечуватимуть баланс між технологічним розвитком, інноваційною діяльністю, охороною результатів інтелектуальної діяльності та захистом основоположних прав і свобод людини.

2.2. Використання штучного інтелекту при створенні, генеруванні об'єктів у сфері права інтелектуальної власності

Дослідники теорії права [92], так само як і юристи-практики [186], справедливо задаються питанням, чи можна ШІ розглядати як автора. Дійсно, здатність бути автором є передумовою для виникнення авторського права та права інтелектуальної власності в більш широкому розумінні. Однак, нам уявляється, що відповідь на це питання передбачає більш глибокий пошук щодо того, що взагалі означає бути автором. Попередньо слід зазначити, що авторство та право власності не є синонімами в авторському праві. Хоча автор твору за загальним правилом є первинним суб'єктом авторського права на твір, така позиція може бути змінена законом. Авторство, як юридичне

поняття, еволюціонувало досить по-різному в різних юрисдикціях, головним чином через різні стандарти оригінальності, застосовні для визначення того, чи існує авторське право [184].

Незважаючи на всі розбіжності, ключовим аспектом авторського права в різних юрисдикціях є те, що воно може належати лише людині. Твори, створені силами природи, мавпами та машинами, були позбавлені права на авторське право через відсутність автора-людини [324]. Чинне міжнародно-правове та національно-правове регулювання визнає авторське право лише тоді, коли є авторський твір, який нерозривно пов'язаний із діяльністю людського інтелекту. Отже, будь-який твір, що не був створений людиною, не може вважатися таким, що захищений авторським правом.

Але, що насправді означає бути автором? *Prima facie* автор – це особа, яка створює твір, про який йде мова. Таким є визначення, що наведене в статті 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [143]. Українське законодавче визначення є настільки стандартним та настільки схожим на визначення автора в праві інших країн, що не вбачається потреби навіть наводити будь-які інші визначення чи проводити будь-які порівняння. Універсально визнаним є те, що автором є той, хто застосовує необхідні навички та зусилля, пов'язані зі створенням, вибором або збиранням докупи детальних понять чи емоцій, які фіксуються в формі, що може бути сприйнята іншими людьми.

Як слушно стверджує К.М. Міліцина, поняття авторства означає здатність створити твір [114, с. 60]. Це, звичайно, не означає, що автор повинен бути в змозі повністю уявити кінцеву точку своєї роботи. Елементи у творі, які виникають несподівано чи випадково, або без попередньої концепції чи наміру в свідомості автора, все одно будуть захищені. Тим не менш слід вказати, що навіть для творів, створених випадково, має залишатися достатній причинно-наслідковий зв'язок між остаточним виразом і передбачуваним автором задумом [61].

Наведені вище міркування цілком справедливі і для співавторства. Аби вважатися співавтором, окрема особа повинна зробити внесок у створення твору в авторському сенсі. Посилаючись на Закон України «Про авторське право і суміжні права», який надає достатньо чітке визначення співавторства, відповідно до якого співавторами є особи, спільною творчою працею яких створено твір [143]. Не вбачається необхідності в аналізі визначень що походять з інших юрисдикцій, оскільки вони ґрунтуються на аналогічних підходах до розуміння авторства. В більшості документів наголошується, щоб вважатися співавтором, особа повинна мати достатній вплив на творчий вибір, виражений в творі, або внести якісь визначальні елементи в авторське творіння. Навіть якщо один з авторів має вирішальний вплив на появу твору, другий (третій та інші) автор не обов'язково позбавляється права співавторства, оскільки сам лише факт певного внеску дозволяє стверджувати про появу права співавторства.

Детальний аналіз визначень які наведені в законодавстві інших держав не є необхідним для цілей дослідження, адже вони ґрунтуються на аналогічному підході до розуміння авторства. І перша проблема, з якою ми стикаємося, полягає в тому, що ІІІ, принаймні на даному етапі його розвитку, не може самостійно сформулювати задум твору. Це означає, що він позбавлений початкового творчого імпульсу. З цього приводу Ч. Л. Сау та Д. Лім пропонують розділяти творчий акт, що відбувається за участі ІІІ, на два етапи. Першим є те, що дослідники називають «етапом підказки». Це означає початковий крок, який здійснює користувач, аби надати електронній системі підказку у формі тексту, зображень, аудіо чи відео. Такі підказки самі по собі можуть бути об'єктом, або об'єктами, що захищені правом інтелектуальної власності, адже, як слушно підкреслює Г.О. Ульянова, «технічний розвиток у свою чергу зумовив появу нової категорії результатів інтелектуальної власності, виражених у цифровій, електронній формі» [178, с. 19]. В даному випадку аналіз посиляється на традиційні принципи авторського права, згідно з якими користувач розглядається як автор підказки та типовий власник

авторського права. Після того, як користувач надав підказку та ввів її в систему, ШІ обробляє вхідні дані та створює новий контент. Автори називають це етапом виходу. Такий вихід і є результатом взаємодії користувача з ШІ. Проте наскільки оригінальним є кінцевий продукт залежить як від підказки користувача так і від характеристик системи штучного інтелекту [345].

Тут слід відрізняти роботи, створені за допомогою ШІ, від робіт, створених ШІ повністю. Ці словосполучення не є художніми термінами, а лише служать категоричним орієнтиром для відображення ступеня людського внеску, який згодом можна простежити до вираження створеного результату. Якщо йдеться про допомогу ШІ (англ. «AI-assisted»), такий результат, як правило, значною мірою зобов'язаний своїм вираженням підказкам, які надає користувач. У таких випадках вважається, що користувач зберігає достатній авторський контроль над результатом або бере на себе пряму авторську відповідальність за вираження результату. Навпаки, роботи, створені ШІ повністю – це ті, де внесок людини у вираження результату зазвичай розглядається як мінімальний, і таким чином вважається, що результат був створений самим ШІ [159].

На думку окремих дослідників, ступінь внеску людини може бути чітко визначений шляхом аналізу отриманого результату [302]. Іншим словами, цей підхід полягає в чіткому визначенні того які конкретно елементи створені людиною та надання захисту лише цим елементам твору. Однак постає питання, як цього можна реально досягти, адже як слушно зауважують М. Фенвік та П. Юркіс, «творчість завжди була продуктом гібридних форм спільної творчості між людиною та машиною – те, що ми можемо охарактеризувати як спільне творіння людини-автора або авторів (у випадку, коли є кілька творців) і технології – і цей генеративний ШІ є лише останньою та найдосконалішою інтерацією такої тенденції» [272, с. 118]. Іншими словами, люди завжди використовували певний інструмент для вираження абстрактної ідеї, задуму, що до того існував лише в їхній свідомості. ШІ тут можна розглядати як ще один в довгому ряді інструментів, який використовує

людство. І як глиняну табличку чи пензель художника неможливо розглядати як співавторів, так само і радикальний погляд на ШІ бачить в ньому лише знаряддя, але аж ніяк не самостійного автора.

Труднощі з цих підходом стосуються способу, у який слід проводити аналіз участі автора у створенні продукту ШІ. Наприклад, з перетворенням тексту у зображення, користувач просто надає текстову підказку, яка має на меті відібрати елементи для кінцевого зображення. З огляду на те як працює технологія ШІ, очевидно, що зв'язок між початковою підказкою користувача та тим як різні елементи представлені у кінцевому результаті виглядатиме слабким. Як стверджує професор Е. Лі, користувач проявляє достатню креативність у деяких кроках, наприклад у відтворенні та подальшій обробці, а також бере креативну участь у тому, що дослідник називає «оперативним проектуванням» [303, с. 22]. І дійсно, хоча введення користувача в цьому рівнянні справді має значення для цілей визначення авторства, слід зазначити, що вибір і розташування елементів для майбутнього твору, як такі, не захищені авторським правом. Водночас, трансформаційні можливості ШІ, що постійно розвиваються, продовжують кидати виклик традиційним уявленням про авторське право. Саме в цьому дусі слід відповідати на питання чи можна вважати штучний інтелект автором без надання йому статусу юридичної особи.

Аби відповісти на це питання, слід знов звернутися до деяких теоретичних положень права інтелектуальної власності та згадати про існування двох його теорій. Одна з них заснована на концепції права, а інша є утилітарною. Теорія, що ґрунтується на праві, походить з праць Локка та Гегеля. Вона виправдовує надання права тим, що автор створив щось нове, що раніше не перебувало в спільній власності [152]. На противагу цьому, утилітарна теорія розглядає авторське право як вираження власної особистості автора та втілення його волі [83].

В залежності від творчої праці, про яку йдеться, різні теорії використовують різні обґрунтування для надання твору захисту авторським

правом, однак не можна не помітити, що вони обидві ґрунтуються на атропоцентричних міркуваннях, і тому, на перший погляд, їх складно прикласти до творів, що виникають (тут ми поки не будемо говорити «створюються», адже це слово передбачає визнання за машиною творчих здібностей) за допомогою ІІІ. Відсутність людини призводить до розпаду обох теорій авторського права, адже ІІІ, щонайменше на даному етапі, не має особистості та нездатний до творчості в традиційному розумінні. Питання, яке, однак, залишається відкритим, полягає в тому, чи можна виправдати авторство ІІІ іншими підставами.

Однією з таких підстав може бути так звана теорія стимулів, відповідно до якої охорона повинна поширюватися на авторів з метою винагороди, дозволяючи комерційне використання ними результатів своєї праці протягом певного часу при відсутності конкуренції. Відповідно до цієї теорії, за відсутності захисту не було б жодного стимулу для творчості [122, с. 142]. Однак питання про те, що насправді стимулює авторів до творчості, очевидно, є ширшим за примітивний матеріальний стимул. Незрозуміло також яким чином цю теорію можна прикласти до діяльності ІІІ. В будь-якому випадку, утилітарні стимули мають значення не для ІІІ, а для фізичних чи юридичних осіб, яким він належить, які беруть участь в його створенні чи застосуванні. Тож з точки зору теорії утилітаризму, оскільки ІІІ не зацікавлений в захисті власного продукту, немає сенсу надавати йому додатковий рівень захисту, що повинен повністю поширюватися лише на людей, але не на машини, які не потребують взагалі ніякої винагороди [378, с. 1247].

На підставі цієї теорії можна було б відмовити ІІІ в авторському праві та повністю віддати його тим, хто запрограмував чи використовував ІІІ. Проте тут постає проблема змішування об'єктів авторського права. Логічно стверджувати, що авторське право розробника програмного забезпечення поширюється на програму, яку він створив як на певний комп'ютерний код. Проте більш суперечливим виглядає поширення таких прав на результат роботи самої програми. Якщо розглядати такі результати як окремі від

складових елементів програми, економічна теорія авторського права стимулюватиме творців ШІ розробляти все більш складні системи, здатні до генерації кращого результату, але це явно не сприяло б поширенню творів штучного інтелекту як суспільного блага [219, с. 423].

Подібний стан речей, очевидно, не є бажаним, оскільки він суперечить намірам правового регулювання правовідносин, пов'язаних з авторським правом. Проілюструємо це на прикладі доволі відомого кейсу. В 2022 році Бюро авторських прав США отримало заявку на реєстрацію коміксу за автором К. Каштанової, які містили оригінальні текстові фрагменти, підготовлені авторкою. Однак зображення, що містилися в коміксі, були створені за допомогою програми Mindjourney, чого не було розкрито в заявці про реєстрацію авторського права. Це змусило Бюро відмовити в реєстрації авторських прав на комікс в цілому [368]. Інший приклад дає кейс Г'ю Стівенса, який в Канаді намагався зареєструвати художній твір під назвою «Sunset Serenity» в Канадському відомстві інтелектуальної власності (CIPO). Оскільки Стівенс назвав себе автором роботи, CIPO зареєстрував її, незважаючи на те, що вона була «повністю створена платформами AI DALL-E2 і ChatGPT». CIPO, швидше за все, не знала про цей факт на момент реєстрації. Сам Стівенс пізніше зізнався, що хотів би зазначити ШІ в якості співавтора, однак форма, яку він мусив подати, просто не передбачала такої опції, тож він змушений був вказати в якості автора виключно себе самого [309].

Ці два випадки демонструють загальний стан речей на даний момент, що характеризується існуванням численних творів, створених за допомогою ШІ, які «замасковані» під авторські твори. Визнання за ШІ авторського права в такій формі в даній ситуації сприяло б прозорості його використання та покращило б цілісність загальної «екосистеми» використання авторського права. В світлі цього цікавим уявляється аргумент, на який звертають увагу Е. Бонадіо та Л. МакДонаг, які зазначають, що автори, які користуються ШІ, воліють не зазначати штучний інтелект в якості співавтора через відсутність

відповідного правового регулювання, що призводить до побоювань, що твір залишиться без захисту взагалі [218, с. 133].

Аби авторські права виникли, твір має бути оригінальним. Вимога оригінальності може бути описана в різний спосіб (наприклад, в Україні господарський суд вказав, що оригінальність значить, що твір «не повинен бути скопійований з іншого твору і повинен містити значний обсяг власного творчого матеріалу») [97]. Звісно, оригінальність є правовою вимогою та тісно пов'язана з авторством. Як правило, твір вважається оригінальним, якщо він походить від автора шляхом незалежної творчості та має певний мінімальний ступінь творчості [62, с. 8]. Творчість, в кінцевому підсумку, повинна мати творчий результат, який не буде скопійованим. Тому важливим питанням слід вважати те, чи створює ШІ оригінальний твір (що може бути захищений авторським правом), або він просто компілює данні з інших джерел (що виключає захист авторським правом).

Таким чином, для встановлення можливості наділення ШІ авторським правом доцільно визначити чи відбувається в процесі його діяльності копіювання, або самостійне творіння. Відповісти на це питання точно наразі уявляється вкрай складним через його природу, яка не є виключно правовою (варто згадати описану вище філософську проблему чорної скриньки). Право тут може лише навести певні міркування.

По-перше, слід поставити питання про те, чи наявні докази того, що штучний інтелект прямо призначений для копіювання вже існуючих об'єктів. Це призводить до ще більш складного і філософського питання щодо того чи здатна машина взагалі творити. Ми не маємо відповіді на це питання і можемо лише звернутися до окремих фундаментальних робіт, які відображають існуючу дискусію [155]. Водночас, вже зараз можна говорити про деякі уявлення, що виявилися помилковими. По-перше, ШІ не функціонує просто як копіювальна машина чи машина, що створює колажі з вже існуючої інформації. Найновіші фундаментальні дослідження переконливо показують марність подібних аналогій, адже ШІ не просто відтворює, а дійсно створює

нове на підставі того, чому він «навчився» з відомої йому інформації [354, с. 22].

По-друге, варто підкреслити, що навчання на певному масиві даних не обов'язково означає, що ІІІ обмежиться включно цими даними. При цьому, через проблему чорної скриньки практично неможливо встановити, що саме ІІІ просто скопіював, а що є результатом машинного навчання. Як мітко відзначає К. Георгієв, «машини, на відміну від людей-авторів, не можуть бути доставлені в суд і піддані перехресному допиту, аби суд міг зробити більш обґрунтовану оцінку питання незалежного створення» [280]. Але як тоді можна визначити, чи був продукт ІІІ створений незалежно? Практична можливість може полягати в звичайній звірці між двома продуктами, щодо яких існує припущення в копіюванні. Якщо подібності між ними немає, то, як і у випадку людини-автора, можна припустити, що продукт був створений незалежно.

По-третє, питання авторства ІІІ вимагає відповіді на інше питання: чи має машина свободу творчості? На думку деяких авторів, оскільки машина не має свободи волі, вона в принципі не може розглядатися як автор [308, с. 842]. Інші вказують, що ІІІ бракує самовираження та емоцій, які є необхідними передумовами для появи творчого продукту [350, с. 729]. Щоправда, сучасні методи машинного навчання ставлять питання про те, чи не можна говорити про врахування машиною можливості певного відчуття та використання інформації, яка відома машині про відчуття для того, аби створити твір, який, на погляд людини, був би мотивований емоцією. А. Касап слушно зазначає, що парадокс китайської кімнати ніколи не був настільки релевантним, наскільки він став зараз, коли неможливо зрозуміти, чи відчуває ІІІ емоцію при створенні, або він просто використовує все, що він знає про емоцію для того, аби створити твір, який виглядатиме продиктованим цією емоцією [296, с. 352]. Або, як зазначає М. Річ, ІІІ «використовує глибоке навчання, нейронні мережі та інші підходи, які не диктують суто механічне створення творів, тож їх слід розглядати як потенційного автора окремо від оператора-

людини. Машинне навчання має тенденцію до створення моделей, які є настільки комплексними, що вони стають «чорними скринями» навіть для програмістів алгоритму, які не мають гадки щодо того як саме та чому саме згенерований певний результат» [341, с. 886].

В літературі можна зустріти аргумент, що джерелом творчого поштовху ШІ є програміст-розробник даного програмного забезпечення, і що всі процеси повністю передбачені людьми, які програмують, а також, що будь-яка «креативність» в результатах роботи машини безпосередньо пов'язана з кодом, що написаний програмістами чи з інструкціями, які надані користувачами, які керують машиною [330, с. 36]. Це, в свою чергу, може призвести до висновку, що справжнім автором є програміст коду. Однак, сучасні дослідження свідчать, що програміст фактично не має вирішального впливу на результат, який генерує ШІ, тож припущення про те, що виключно програміст є автором твору, виглядає штучним.

Отже, чи можна говорити, що машинам бракує креативності та творчої автономії? На перший погляд, виходячи з об'єктивної оцінки форми, в якій виражаються твори, що створені за допомогою ШІ, ніщо в ній не вказує на те, що ці результати не можна розглядати як творчий доробок. Таким чином в літературі розглядаються різні точки зору щодо здатності машин для творчості. Наведемо, наприклад, позицію М. Боден, яка пропонує дуже практичний і (ймовірно) об'єктивний тест для оцінки креативності ШІ, що базується на тесті Тюрінга. На її думку, створений комп'ютером твір мистецтва, і, відповідно, результат, що був згенерований ШІ, слід вважати творчим (а отже і захищеним авторським правом), якщо:

- результат не можна відрізнити від роботи людини;
- естетичну цінність результату можна вважати рівною твору подібного характеру, який був створений людиною [217, с. 417].

В свою чергу, Г. Франческеллі та М. Мусолезі вказують на те, що, з урахуванням ступеню творчості, на який здатні нейронні мережі та методи, що засновані на глибокому навчанні, моделі і структури ШІ «показують чудовий

потенціал для генеративного навчання та машинної творчості» [275]. Подібну позицію висловлює Х. Ван, який зауважує, що «ШІ може бути таким само креативним, як і люди, за умови, що він може ефективно відповідати мовним даним, включаючи твори мистецтва, при умові, що він діє на рівних засадах із людиною-творцем. З теоретичної точки зору, крізь призму статистичної творчості, аналіз процесу навчання ШІ показує, що з нього може постати гіпотетичний новий творець. Цей творець, хоча й не існує, володіє такими ж самими творчими здібностями, як і люди-творці, на яких його навчали. Тому дискусія про те, чи може ШІ бути таким само креативним, як і людина, зводиться до питання про його здатність вмістити достатню кількість умовних даних без маргіналізації їхньої обробки» [370].

Такі результати наукових розробок вказують на ймовірну потребу в переосмисленні такого базового поняття як творчість. В світлі цього сучасний французький філософ та соціолог Б. Латур стверджував про потребу в «пласкій онтології», в якій слід відмовитися від штучного підкреслення ролі людей в видах діяльності, які раніше вважалися виключно людськими, що є умовою для розуміння сучасності, та усвідомлення творчості як продукту взаємодії людей та машин. На його думку, романтичне уявлення про творчість як діяльність людини із створення нового із нічого, слід замінити баченням креативності як багатоетапного процесу діяльності складних людських, корпоративних та машинних мереж [202, с. 71-72].

Навіть якщо визнати, що ШІ-системи все ще не демонструють креативності та інтелекту людського рівня і не досягли людської свідомості, вони, безперечно, здатні до створення нових продуктів. Тож їх можна розглядати як такі, що здатні до творчості, принаймні в формальному сенсі, не заглиблюючись до філософського розуміння цього поняття. Визнання цього призводить до правового питання, що має бути поставлене: чи може штучний інтелект створювати захищені авторським правом конкретно та в цілому правом інтелектуальної власності роботи, незалежно від відмінностей між комп'ютерами та людьми?

Якщо не брати до уваги формально-юридичне формулювання, яке визнає автором лише людину, немає принципових підстав, які заважали б ШІ виконати основні вимоги щодо авторства, передбачені авторським правом та правом інтелектуальної власності. Якщо зробити припущення, що ШІ-системи можуть за законом відповідати всім основним елементам, якими описується поняття авторства, то авторство штучного інтелекту можна розглянути в двох конкретних контекстах.

По-перше, ШІ може бути єдиним автором в ситуаціях, коли розробник та користувач зробили мінімальний внесок у результат, наприклад шляхом текстової підказки. Уявімо ситуацію, що роль людини обмежується наданням системі загального напрямку руху виконання завдань та аналізу певної інформації, що може бути використана для такого руху. Відповідно, результат такої творчості слід розглядати як такий, що належить штучному інтелекту. Даний сценарій не є виключно уявним. Він вже реалізувався в ситуації, що була розглянута Бюро з авторських прав США наприкінці 2023 року. Йшлося про користувача системи ШІ RAGHAV, який «підказав» ШІ оригінальну фотографію, аби система змінила та редагувала художній твір в іншому стилі. Користувач (певний А. Сахні) надав ШІ базове зображення, тобто оригінальну фотографію, стильове зображення (картину «Зоряна ніч» Вінсента ван Гога) і числове значення сили передачі стилю, що призвело до появи нового продукту. Бюро встановило, що «виразні елементи авторства зображення не були надані паном Сахні. Оскільки пан Сахні надав лише три набори вхідних даних для RAGHAV, саме додаток, а не пан Сахні відповідав за визначення способу інтерполяції базових і стильових зображень відповідно до сили передачі стилю» [340]. В цій ситуації згенерований результат розглядався як похідна робота, що була заснована на оригінальній фотографії, і автором похідного результату було визнано виключно систему RAGHAV. Тож пану Сахні було відмовлено в реєстрації авторського права. В цьому відносно простому сценарії внесок користувача у вираження результату був

мінімальним, оскільки було виявлено, що пан Сахні не здійснював достатнього творчого контролю над створенням остаточного результату ШІ.

По-друге, користувач та ШІ можуть розглядатися як співавтори, якщо вони обидва роблять внесок у вираження результатів у спільній формі. Логічним наступним кроком після належного визнання авторства машини, є схвалення застосування концепції співавторства у відповідних випадках. Варто відзначити, що в академічних колах наростає підтримка такого підходу. Виникнення авторського твору в епоху, коли залежність людини від технологій ШІ зростає з дивовижною швидкістю, починає розглядатися як продукт гібридних форм діяльності людини і машини, співпраця та спільна творчість людей та технологій [124, с. 70]. Таке питання, наприклад, дослідив австралійський суд у справі Optus. Питанням, на яке мав відповісти суд, було те, чи можна визнати абонентів співавторами певних телезаписів, якщо вони використовували ШІ. Суд відповів на це питання ствердно, вказавши, що користувачі лише надають початкову підказку, провокуючи процес створення контенту, який виконується ШІ, і що без узгодженої діяльності людини та штучного інтелекту творчий процес був би неможливим [325]. Таким чином, можна стверджувати, що результат був створений користувачем та ШІ спільно у співавторстві, і що користувач продовжував залучати ШІ після початкової підказки (наприклад, даючи йому численні додаткові запити до системи ШІ), а остаточного результату було досягнуто лише після кількох ітерацій. Відповідно, можна уявити, що як користувач, так і ШІ можуть вважатися авторами та спільно «відповідати» за створення кінцевого результату, і, що навіть більш, важливо, з цього випливає, що машину можна вважати здатною до співпраці в об'єктивному сенсі. Тож незалежно від того, чи будуть людина й машина розглядатися як співавтори в юридичному сенсі, вони є співавторами в об'єктивному сенсі.

Відповідне питання було розглянуто судом Великої Британії в справі Коган проти Мартіна, де суд вказав на чотири елементи, які дозволяють судити про можливість співавторства з боку машини:

- співпраця;
- авторство;
- внесок;
- виразність внеску.

В цій справі суд також вивів тест, відповідно до якого можливо визначити авторство ШІ. Зокрема, йшлося про те, що згенерований результат може фактично представляти собою спільну роботу, зокрема коли відповідні внески користувача та ШІ об'єднані в єдине ціле, що дозволяє зробити припущення про те, що внесок кожного «автора» не відрізняється від внеску іншого «автора». Цей характер співпраці, що передбачає існування співавторства, підлягає перевірці з урахуванням того, що співавтори можуть співпрацювати багатьма різними способами, якщо вони обидва роблять достатній внесок в авторському сенсі у вираз результату [298].

В цьому контексті виникає питання стосовно критеріїв творчого внеску, необхідного для визнання результату таким, що створений у співавторстві. Для ШІ це може бути проблематичним, адже, на відміну від людей, програма не може висловити свій намір співпрацювати чи свідомо розпочати процес створення твору. Машина не має свідомості та здатності формулювати намір. Тобто, у систем ШІ відсутній початковий «творчий імпульс», який свідчив би про прагнення до творчості, про що ми писали вище. Більш детальний аналіз цього питання демонструє, що ця проблема не виключає можливості розгляду ШІ як потенційного співавтора, якщо оцінювати вираження результату його праці об'єктивно. Це дозволяє зберегти комплексний та цілісний підхід до питання спільного авторства. В справі Коган проти Мартіна суд чітко дав зрозуміти, що «немає жодної додаткової вимоги щодо суб'єктивного наміру авторів створити твір спільного авторства» [298]. Інакше кажучи, немає жодних підстав вважати, що автор повинен суб'єктивно бажати створити твір, аби цей твір був захищеним авторським правом. Тому не має значення чи має ШІ відповідний намір, принаймні для цілей визначення співавторства. Певний намір, дійсно, має існувати, але його цілком може висловити один автор

(людина), а виконати другий автор (машина). Безумовно, це робить авторів дещо нерівними в плані творчості, але це не створює принципової перешкоди для визнання за ними спільного авторства. Зазначене питання було предметом розгляду американського суду у справі Ходженс проти Бекінгема, де суддя вказав, що «я відкидаю аргумент про те, що один з елементів спільного авторства вимагає існування спільного наміру щодо спільного авторства» [288].

Отже, може бути об'єктивно встановлено, що ШІ та людина здатні діяти спільно у появі твору, а діяльність ШІ може досягати порогу, який є достатнім для авторського внеску у вираженні результату, незалежно від наміру створити твір та суб'єктивних намірів людини та машини. В цьому контексті доцільно проаналізувати рішення Пекінського інтернет-суду (КНР) у справі Лі проти Лю. В цій справі ключовим було питання про те, чи можуть комікси створені за допомогою програми Mindjourney вважатися такими, що створені ШІ, або лише за допомогою ШІ. Суд зауважив, що було б занадто спрощеним підходом вважати, що відповідальність за конкретне вираження результату в кожному випадку може бути покладена виключно на ситему ШІ або виключно на користувача [307]. На думку суду, співавтором не обов'язково є сторона, що натискає на кнопку та надає текстові підказки, оскільки саме програма Mindjourney фактично формує зображення та є «головним розумом», який стоїть за ними. Дійсно, багато чого залежить від конкретного запиту та підказок користувача, який надає програмі базові ідеї та факти чи мінімальні інструкції технічного або функціонального характеру відносно виразних елементів, у яких знаходить відображення творчий вибір користувача, що дає змогу простежити його індивідуальність та творчий внесок.

Розглянуті практичні випадки свідчать про наявність тісної взаємодії між користувачем та системою штучного інтелекту в процесі створення відповідного результату. Об'єктивна оцінка такої взаємодії дає підстави стверджувати, що багаторазове формулювання запитів, уточнення інструкцій та повторні ітерації до досягнення бажаного результату можуть свідчити про

суттєвий творчий внесок користувача у процес створення такого результату за допомогою системи штучного інтелекту. Як зазначив суд у справі Когана, «остаточний результат набуває достатнього рівня авторського характеру для подолання відносно невисокого порогу, необхідного для визнання спільного авторства» [298].

Водночас визнання за штучним інтелектом статусу суб'єкта права інтелектуальної власності неминує актуалізує питання про межі його можливої правосуб'єктності. Якщо допустити можливість наділення штучного інтелекту авторськими правами на результати його функціонування, закономірно постає питання про суб'єкта юридичної відповідальності за створення, використання та поширення таких результатів. Особливої актуальності ця проблема набуває у випадках, коли відповідний результат порушує права та законні інтереси інших осіб, зокрема авторські чи особисті немайнові права, або коли рішення, прийняті із застосуванням штучного інтелекту, спричиняють негативні правові наслідки для учасників відповідних правовідносин. Вирішення зазначеного питання безпосередньо залежатиме від концептуального підходу до визначення правової природи штучного інтелекту: чи розглядатиметься він виключно як технологічний інструмент реалізації волі людини, відповідальність за використання якого нестимуть його розробник, власник або користувач, чи в перспективі набуде ознак самостійного учасника окремих правовідносин із визначеним обсягом прав та обов'язків.

З урахуванням наведеного, можна стверджувати, що визнання ШІ суб'єктом авторського права залежатиме від розуміння поняття «суб'єкт». Традиційний підхід передбачає, що автором може бути лише людина, однак подальший розвиток технологій, як уявляється, вимагає, щонайменше, чіткого визначення ролі ШІ по відношенню до твору. Заперечення взагалі будь-якої суб'єктності ШІ тут може призвести до приховання фактичного машинного авторства за особистістю людини, чия роль в створенні результату творчої праці може бути обмеженою. ШІ може стати квазісуб'єктом, електронною

особою, про що може розглядатися як автономне джерело творчого результату. В українському праві ідею цифрової особистості послідовно розвивають, зокрема, О.Є. Харитонов та О.І. Харитонova, і ми вважаємо обґрунтованою позицію стосовно того, що за найбільш складними автономними роботами слід закріпити статус електронних осіб «у випадках, коли роботи ухвалюють самостійні рішення чи іншим чином незалежно взаємодіють з третіми сторонами» [190, с. 7]. Умовою наділення ШІ суб'єктністю є наявність в роботі ШІ власної цінності, що була створена поза людським втручанням в самостійній предметній формі. Визнання ШІ автором *sui generis* дозволило б забезпечити охорону авторським правом творів, що виникли без прямого контролю людини, а також забезпечило б справедливий розподіл прав між розробниками та користувачами.

Питання інтелектуальної власності на твори, що виникли за допомогою ШІ, було розглянуто нами на прикладі авторського права. Однак, це не виключає прикладення зроблених нами висновків до інших інститутів права інтелектуальної власності, наприклад, щодо торговельних марок. Питання авторського права щодо результатів діяльності штучного інтелекту є найбільш розробленими, а практика держав у цій сфері поступово накопичується та може стати підґрунтям для формування міжнародно-правового регулювання. Водночас про існування такого регулювання можна говорити лише стосовно європейського регіону. Тож наступний розділ роботи буде присвячений регулюванню прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені з використанням штучного інтелекту, саме в межах цього регіону.

Чинне міжнародне та національне законодавство пов'язує виникнення авторського права з діяльністю людського інтелекту, розвиток генеративних моделей ШІ демонструє їх здатність створювати нові результати інтелектуальної діяльності, що за своїми зовнішніми ознаками відповідають критеріям творчості та оригінальності.

Проведений аналіз свідчить про поступове формування нового підходу до оцінки творчої діяльності, відповідно до якого результат створення об'єкта

інтелектуальної власності дедалі частіше розглядається як продукт взаємодії людини та системи ШІ. Практика судових органів різних країн демонструє відхід від абсолютного заперечення ролі ШІ у творчому процесі та поступове визнання можливості існування складних моделей спільної діяльності людини і машини. Це дає підстави розглядати концепцію “співавторства” автора та ШІ як один із перспективних напрямів розвитку міжнародно-правового регулювання права інтелектуальної власності.

РОЗДІЛ 3.

РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

3.1. Правове регулювання прав інтелектуальної власності та штучного інтелекту в праві Європейського Союзу

Право Європейського Союзу є, як уявляється, найбільш розвинутим в світі міжнародно-правовим режимом, спрямованим на захист прав інтелектуальної власності. Цей же правовий режим в останні роки та десятиліття створив потужну базу для врегулювання питань, пов'язаних із правом інтелектуальної власності на твори, поява яких пов'язана із застосуванням ШІ. В ЄС законодавство про авторське право визначається як міжнародними договорами, так і кількома спеціальними директивами та постановами ЄС. Підхід ЄС спрямований на гармонізацію захисту авторських прав у своїх державах-членах, одночасно враховуючи єдиний цифровий ринок. Ці директиви впроваджують принципи Бернської конвенції та договорів ВОІВ у контексті ЄС, забезпечуючи однакову охорону авторських прав у всьому Союзі. Директиви охоплюють широкий спектр питань, від прав на відтворення та розповсюдження до винятків і обмежень для викладання, дослідження та збереження культурної спадщини [332].

Так, законодавство ЄС про авторське право передбачає, що відтворення матеріалів, захищених авторським правом, зазвичай має бути дозволено власником авторського права [75, с. 59]. Існують окремі винятки з цього правила, але ці винятки є вузькими та не охоплюють всі потенційні використання в цифровому ландшафті. Згодом ЄС активно намагався впоратися з цією проблемою, запровадивши директиви та правила, які будуть розглянуті нижче.

Першим з документів, що спеціально торкається саме питань захисту інтелектуальної власності в нову епоху стала так звана Директива про

інформаційне суспільство (відома також як Директива InfoSoc) [250], яка була ухвалена в 2001 році. Ця Директива встановлює виключне право авторів і власників прав дозволяти або забороняти відтворення своїх творів. Вона також визначає винятки та обмеження з цього правила – концепцію, яка є критично важливою для розуміння авторського права ЄС [94]. Такі положення щодо тимчасового відтворення, яке є частиною технологічних процесів, не мають незалежної економічної цінності. Найбільш актуальними сучасними прикладами є перегляд зображень та відео в Інтернеті, потокова передача мережових даних, кешування для швидкого доступу до веб-сайту [295, с. 117]. Директива також охоплює користування бібліотеками та архівами, звітування про поточні події, цитування, критику та пародійні матеріали. Однак, такі винятки є вузькими та зосереджені першочергово на некомерційних цілях, що призводить до значних обмежень в цифрову епоху.

З розвитком технології винятків та обмежень, директиви InfoSoc стало недостатньо для задоволення зростаючих потреб цифрових досліджень та інновацій. Це стосувалося, в першу чергу, технологій інтелектуального аналізу тексту і даних (англ. «Text and data mining», далі – TDM). Відсутність чітких положень щодо TDM створювала правову невизначеність і значний адміністративний тягар для дослідників і розробників, яким потрібно було використовувати захищені авторським правом роботи для аналізу даних.

З метою подолання цієї прогалини в праві (щонайменше частково мета була саме такою), в 2019 році було ухвалено Директиву про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку (відому також як Директива CDSM) [41]. Її ухвалення пов'язане з тим, що технології TDM стали невід'ємною частиною того, як сьогодні розробники взаємодіють з інформацією, хоча це часто залишається непоміченим [108]. Ці технології можуть сканувати та індексувати величезні обсяги онлайн-даних, отриманих з Інтернету (процес, відомий як «скрапінг») [89, с. 6441]. Потім цей текст або дані впорядковуються та маркуються відповідно до відповідної категорії, що дозволяє його проаналізувати, щоб виділити тенденції та закономірності, або

використати для інших технологій, таких як навчальні дані для генеративного ШІ.

Ця цифрова обробка інформації стала основною формою «читання» в наш час, зменшуючи кількість слів, які обробляються людьми. Сучасне «читання» зараз здійснюється переважно програмним забезпеченням, змінюючи наше розуміння того, що означає «читати» [304, с. 72]. Зокрема, слід мати на увазі, що TDM, хоча і спрямоване на використання даних, які можуть бути захищені авторським правом, зазвичай не заборонено, але його законність часто залежить від юрисдикції та конкретних обставин, за яких воно виконується. У контексті ЄС TDM розглядається в Директиві CDSM, зокрема в статті 3, яка створює виняток для TDM для дослідницьких цілей дослідницькими установами та організаціями культурної спадщини, за умови, що копії, зроблені для TDM, зберігаються в безпечному середовищі. Стаття 4 поширює виняток TDM на інших користувачів (за межами наукового дослідження), дозволяючи копіювання творів для TDM за умови, що користувач має «законний доступ» або дозвіл на використання твору. Крім того, у статті 4 прямо зазначено, що правовласники все ще можуть залишати за собою право виключати свої твори з використання для TDM навіть для тих, які підпадають під правовий режим винятків, за умови, що правовласник «явно відмовиться».

Винятки, встановлені статтями 3 та 4 CDSM, виходять з того, що потенціал розробки генеративного ШІ неможливо повністю передбачити, а отже Директивою неможливо охопити всі аспекти та етапи життєвого циклу моделей та систем ШІ, що стосуються збору даних для навчання та генерації користувачами зображень, тексту та інших даних. Це ще більше загострює питання прав інтелектуальної власності на такі об'єкти, що були створені раніше, та використовувалися в навчанні генеративного ШІ. Ухвалення CDSM не дало відповіді, а скоріше з новою силою поставило питання про те, чи може діяльність генеративного ШІ розглядати як акти відтворення чи публічної демонстрації, і про те який суб'єкт несе відповідальність за такі дії. З цього

також впливає питання комерційного використання навчених моделей для наукових досліджень. Відповідно, можливість використання права відмови, передбаченого статтею 4 Директиви, а також винятки для наукових досліджень, встановлені статтею 3 Директиви, заслуговують на особливу увагу [335].

Важливим аспектом CDSM є те, що вона врегулювала можливість проведення досліджень і дослідницьких моделей з відкритим вихідним кодом. Водночас, це вказує на необхідність уточнення деяких положень Директиви з метою захисту фундаментальних прав на академічну свободу та освіту. В світлі цього, варто звернути увагу на недавнє рішення Земельного суду м. Гамбург (ФРН) в справі LIAON проти Кнешке [305]. Справа була порушена через несанкціоноване використання фотографії неурядової організації для підготовки навчального набору даних. При цьому, самі по собі оригінальні фотографії ніяк не репродукуються і не публікуються. У цій ситуації суд встановив, що відтворення в контексті створення набору даних були актами інтелектуального аналізу тексту та даних і, таким чином, підпадали під одне з винятків TDM. Крім того, суд постановив, що LAION, як некомерційна організація з метою просування наукового розуміння штучного інтелекту, підпадає під дію винятку TDM для наукових досліджень у статті 3. Важливо зазначити, що суд надав LAION правовий захист згідно зі статтею 3 TDM, оскільки LAION сприяє науковим дослідженням [297].

Однак, незважаючи на загальний позитивний вплив положень щодо TDM, які містяться в Директиві CDSM, не слід вважати, що вони вирішують усі проблеми, пов'язані з використанням творів, захищених авторським правом та іншими нормами щодо захисту права інтелектуальної власності, зокрема в науково-дослідницькій діяльності. Положення статей 3 і 4 Директиви CDSM не обов'язково застосовуються до всіх аспектів або етапів життєвого циклу моделі генеративного ШІ. Натомість ці винятки щодо TDM охоплюють різні (але не обов'язково всі) аспекти етапу навчання моделей генеративного штучного інтелекту, якщо така діяльність кваліфікується як:

- (i) дії TDM за широким визначенням у статті 2 Директиви CDSM, і
- (ii) відтворення захищеного об'єкта типу, згаданого в статтях 3 та 4 Директиви CDSM.

На думку С. Дусольєра та ряду інших авторів, це викликає два питання. По-перше, чи концепція TDM та її винятки охоплюють усі дії, що відбуваються до та включно з етапом навчання моделі генеративного ШІ? По-друге, чи актуальний режим TDM для дій, що відбуваються після навчання моделі та генерації результатів? [254, с. 123]

Щодо першого запитання, механізм резервування прав у частині третій статті 4 Директиви вимагає, аби де це можливо розробники та постачальники моделей генеративного штучного інтелекту дотримувалися цього механізму, принаймні якщо вони хочуть проводити TDM на цих матеріалах, який буде встановлено Управлінням ЄС з інтелектуального інтелекту. Таким чином, з точки зору законодавства ЄС, виконання TDM щодо захищеного авторським правом вмісту, в більшості випадків, означає відтворення твору [313].

Таким чином, TDM вимагає дозволу від правовласника для використання його твору або отримання правовласником вигоди від використання такого твору. Однак, постає питання, чи всі випадки використання чи відтворення продуктів, які захищені правами інтелектуальної власності, задіяні в навчанні та розробці моделей штучного інтелекту, кваліфікуються як TDM, адже сфера застосування винятків TDM охоплює лише акти відтворення та вилучення. Крім того, частина друга статті 3 та частина друга статті 4 Директиви встановлюють чіткі межі щодо подальшого використання копій творів або інших об'єктів, зроблених відповідно до винятків TDM.

Що стосується операцій після навчання, слід зазначити, що визначення TDM і винятки TDM не застосовуються до будь-яких дій, що відбуваються на етапі після навчання моделі. Це означає, що вони не охоплюють інтеграцію навченої моделі генеративного ШІ в систему штучного інтелекту та її розміщення на ринку, доступність на ринку чи використання в межах кордонів

ЄС [177]. Вони також не охоплюють генерування результатів моделлю або системою штучного інтелекту. Усі ці дії можуть мати відношення до цілей авторського права, оскільки вони можуть включати обмежені дії та подальше порушення авторських прав. Можна констатувати існування значної правової невизначеності щодо статусу авторського права відносно дій, які були позначені як запам'ятовування на рівні моделі, а також регургітація, вилучення та реконструкція на етапі створення вихідних даних.

Перед тим як перейти до найбільш сучасних досягнень права ЄС в регулюванні прав інтелектуальної власності на продукти, створені із використанням штучного інтелекту, доцільно розглянути деякі рішення Суду Європейського Союзу, які так чи інакше стосувалися досліджуваної теми та вплинули на розвиток відповідного правового регулювання в ЄС.

Так, великий вплив мала справа компанії Inforaq [258], в якій йшлося про компанію, що продавала вирізки новин, які були відскановані з зображення та потім за допомогою розпізнавання тексту перетворилися на новину, яка і продавалася клієнтам. Датська газетна асоціація подала до суду на Inforaq за порушення авторських прав, оскільки Inforaq використовував як базовий матеріал для сканування статті, опубліковані у датських газетах. Питання для Європейського суду полягало в тому, чи були твори з 11 слів достатньо оригінальними. В кінцевому підсумку Суд вирішив, що вони справді достатньо відповідають критеріям власної інтелектуальної творчості автора, щоб надати авторське право на невеликі твори. Це рішення сформулювало «стандарт Inforaq», згідно з яким Європейський суд висловив думку, що процес відбору: «через вибір, послідовність і комбінацію або ці слова» може виражати оригінальність автора і, таким чином, вважатися його власним інтелектуальним творінням. Актуальність справи Inforaq в рамках дисертаційного дослідження полягає в тому, що стандарт даної справи є найбільш близьким до узгодженого визначення авторства в праві Європейського Союзу. Прикметним тут є те, що, на відміну від національних законодавств окремих держав-членів, від «автора» взагалі не вимагалось

продемонструвати своєї людської сутності [283]. Проте дана справа підняла питання, чи можна вважати комп'ютер або програмне забезпечення, що працює на комп'ютері, такими, що мають власну «оригінальність» або «інтелект» для створення будь-чого, що можна описати як інтелектуальний витвір. Отже, наступним філософським питанням для цілей подальшого розвитку правового регулювання має стати питання щодо визначення інтелекту лише як людської риси, чи категорії, яка має ширші властивості?

Другою важливою за змістом справою, є справа компанії Bezpečnostní softwarová asociace [257], яка стосувалася відмови Міністерства культури Чехії надати приватній компанії дозвіл на здійснення колективного адміністрування авторських прав на комп'ютерні програми. Справа потрапила до Європейського суду через недостатньо чітке визначення у законодавстві ЄС про авторське право окремих категорій. Європейський суд мав вирішити питання, чи є графічний інтерфейс на комп'ютері «твором» відповідно до законодавства Європейського Союзу про авторське право. За результатом розгляду справи встановлено, що графічний інтерфейс користувача можна вважати твором відповідно до законодавства Європейського Союзу про авторське право, якщо він є власним інтелектуальним твором його автора.

Отже, тут, як і в попередньо розглянутій справі Inforaq, Європейський Суд висунув вимогу для отримання захисту прав інтелектуальної власності, яка полягає в тому, щоб йшлося про власне інтелектуальне творіння автора. Однак, незрозумілим залишилося те, хто був би призначений автором у випадку створення комп'ютером творів, і чи можна вважати таким твором те, що було розроблено за допомогою комп'ютера [252]. Даний кейс демонструє проблематичність визначення авторського права на твори, що були створені штучним інтелектом. Досі спостерігається неясність в тому як саме функціонує авторське право та поняття авторства по відношенню до комп'ютерних програм, адже вони продовжують описуватися в категоріях інтелектуальної творчості, застосовність яких до ШІ виглядає спірною.

Значний інтерес також становить практика національних судів в частині застосування законодавства ЄС. В якості прикладу можна навести рішення суду м. Прага (Чеська Республіка) у справі S. Š. проти TAUBEL LEGAL, advokátní kancelář s.r.o. [344], рішення в якій було винесене в 2023 році. Спір виник через те, що позивач створив зображення за допомогою ШІ та надіслав його відповідачу (юридичній фірмі), який пізніше використав це зображення на своєму сайті без згоди позивача. Позивач просив суд підтвердити своє авторство та заборонити відповідачу використовувати зображення. Суд став на сторону відповідача переважно через те, що позивач так і не зміг довести, що він є автором зображення оскільки не зміг пояснити як саме було створено зображення, які інструкції він давав генеративному ШІ та на підставі якої конкретної підказки ШІ створив зображення. Важливим є те, що в цій справі жодна зі сторін не заперечувала, що зображення було створено за допомогою ШІ. Проте чеський закон про авторське право містить чітке положення про те, що автором може бути лише фізична особа, яка створила твір. Суд вважав, що сама модель ШІ не може бути автором, і, отже, ця умова не була дотримана. Окрім причин відхилення позову чи відмови у задоволенні позовних вимог, Суд також вважав за необхідне прокоментувати деякі аспекти авторського права та ШІ загалом. На думку Суду, якщо зображення було створено не особисто позивачем, а згенеровано ШІ, воно в принципі не може бути захищене авторським правом. Суд мотивував це тим, що таке зображення не є результатом творчої діяльності фізичної особи – автора. Отже, суд дійшов висновку, що зображення не є твором, захищеним авторським правом, не кажучи вже про твір, створений позивачем. Суд також вважав, що сама підказка може розглядатися лише як тема чи ідея для твору, жодна з яких не може бути захищена авторським правом. У чеському законі про авторське право конкретно перераховуються теми, ідеї та подібні більш абстрактні поняття, які виключені з охорони авторського права, що є принципом, загальноновизнаним у всьому світі.

Розглядаючи це рішення, В. Хлопек та М. Таймр зауважують, що воно пов'язане з міжнародною дискусією щодо захисту авторських прав на результати, створені ШІ. На їхню думку, підхід, прийнятий Судом, ілюструє перешкоду в дебатах щодо можливості захисту авторських прав на твори, створені ШІ, і його забезпечення. Навіть якщо складність підказки може (теоретично) виправдати авторське право на результат, користувачі штучного інтелекту також повинні бути готові довести причинно-наслідковий зв'язок того, як їх підказка (тобто їх творчий вибір) призвела до створення відповідного результату. Такий підхід Суду відповідає вузькому тлумаченню таких понять як «авторство» та «авторське право», чого тепер, ймовірно, варто очікувати від судів інших держав-членів ЄС [231].

Наразі порядок урегулювання правовідносин, пов'язаних із ШІ та правом інтелектуальної власності в Європейському Союзі, вступив у новий етап свого розвитку, що настав з ухваленням так званого Регламенту про гармонізовані правила щодо штучного інтелекту та доповнення Регламентів (ЄС) № 300/2008, (EU) № 167/2013, (EU) № 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 та (EU) 2019/2144 та Директив 2014/90/EU, (EU) 2016/797 та (EU) 2020/1828, що став відомий як Акт Європейського Союзу про штучний інтелект [339].

Ухвалення Акту знаменує собою прийняття нового комплексного підходу до регулювання технологій ШІ, включаючи положення, які впливатимуть на використання матеріалів, захищених авторським правом, для навчання генеративного ШІ. При його розгляді, однак, варто мати на увазі, що Акт був ухвалений на підставі попереднього досвіду. Так, ще в 2018 році було схвалено Європейську стратегію щодо ШІ [239]. Одним із головних елементів Стратегії стала пропозиція щодо значного збільшення інвестицій у дослідження та інновації, пов'язані зі ШІ, а також сприяння та прискорення впровадження ШІ в економіці. Стратегія також наголошує на необхідності підготовки до соціально-економічних змін і забезпечення належної етичної та правової бази. Як зауважила уповноважена Європейської Комісії збільшити

кількість людей з передовими навичками в нових цифрових технологіях, у тому числі, шляхом надання всім громадянам можливостей отримати нові навички [276]. Стратегією було утворено Групу експертів високого рівня зі штучного інтелекту для розгляду усіх аспектів штучного інтелекту та напрацювання етичних принципів використання штучного інтелекту.

Результатом роботи стало представлення Групою експертів в 2019 році Етичних принципів довіри до ШІ (Ethic guidelines for trustworthy AI), які, зокрема, включають в себе такі принципи як: 1. Людське керівництво та контроль; 2. Технічна різноманітність та безпека; 3. Захист права на приватне життя та належне управління даними; 4. Прозорість; 5. Різноразоманітність; 6. Недискримінація та чесність; 7. Орієнтованість на громадський та екологічний добробут; 8. Відповідальність [263].

Хоча ці принципи не мають обов'язкової сили, вони підтримують розробку надійних і етично обґрунтованих систем штучного інтелекту. Вони лежать в основі багаторівневого підходу Акту про штучний інтелект, що ґрунтується на оцінці ризиків, встановлюючи суворіші правила щодо програм із високим рівнем ризику та більш м'які правила щодо програм із меншим ризиком. Цей факт, зокрема, був підкреслений в прес-релізі, що супроводжував публікацію Акту: «ключове законодавство слідує підходу, який ґрунтується на ризиках, що означає, що чим вищим є ризик спричинення шкоди суспільству, то більш суворими є правила» [243].

Важливим кроком у визначенні стратегії ЄС з регулювання ШІ стало представлення в 2020 році Білої книги (White Paper) щодо штучного інтелекту, яка була підготовлена Європейською Комісією [372]. Біла книга підкреслювала створені ШІ переваги в різних сферах, включаючи медицину, безпеку, сільське господарство, а також визначила його потенційні ризики: непрозоре прийняття рішень, гендерну нерівність, дискримінацію, відсутність конфіденційності. Базуючись на Європейській стратегії штучного інтелекту, представлений у квітні 2018 року, поточна Біла книга стала комплексним

документом, що аналізує сильні та слабкі сторони та можливості Європи на світовому ринку штучного інтелекту [232, с. 377].

Група експертів визначила сім ключових вимог до ШІ: технічна надійність і безпека, людська діяльність і нагляд, конфіденційність і управління даними, прозорість, різноманітність, недискримінація і справедливість, суспільний і екологічний добробут, підзвітність. ЄС, по суті, взяв на себе відповідальність за усунення ризиків у використанні та розвитку технологій, які мають бути розроблені відповідно до європейських цінностей сприяння миру, свободі, безпеці та справедливості, сталому розвитку, боротьбі з дискримінацією, взаємної поваги культур та мовного різноманіття.

На думку групи експертів, ШІ має відіграти значну роль в досягненні цілей сталого розвитку (далі – ЦСР), а також забезпечення демократичного процесу та прав людини. Зокрема, група наголосила на необхідності конкретних дій для захисту людської свободи волі та автономії а також навчання свідомих цифрових громадян [196].

Важливим аспектом Стратегії стала етика ШІ. В ній наголошується, що складний характер багатьох нових технологій призводить до випадків, коли ШІ може використовуватися для зловмисних цілей. Тож міжнародна співпраця з питань штучного інтелекту має базуватися на повазі основних прав, включаючи людську гідність, плюралізм, інклюзивність, недискримінацію та захист конфіденційності та персональних даних. Великою проблемою етики ШІ є фрагментація досліджень. Стратегія наголошує на неприйнятності фрагментованого ландшафту знань та необхідності створення синергії між кількома європейськими дослідницькими центрами для співпраці в дослідженнях [249, с. 210].

Біла книга вказує також на правові рамки та політичні варіанти дій, засновані на європейських фундаментальних цінностях, та спрямовані на те щоб стати світовим лідером у сфері інновацій в економіці даних та її застосуваннях, а також розробити корисну екосистему штучного інтелекту для інтересів громадян, бізнесу та суспільства як на національному, так і на

міжнародному рівнях. Так, у Звіті, який супроводжує Білу книгу, аналізується відповідна правова база та підкреслюється її невизначеність [269]. Зокрема, в ньому наголошується на нормативно-правовій вимозі з дотримання законодавства, принципів та цінностей ЄС таких як свобода вираження поглядів, свобода зібрань, людська гідність, недискримінація. У документі сказано, що штучний інтелект потрібно розглядати протягом усього життєвого циклу, але машинне навчання, особливо глибоке навчання, створює проблеми, пов'язані з пояснюваністю (проблема чорної скриньки), яка робить проблемним перевірку того, наскільки ШІ в конкретній ситуації відповідає правовим вимогам та цілям ЄС. Наголошується, що Європа має науковий потенціал у квантових обчисленнях і квантових симуляторах, і документ заохочує збільшення доступності тестових і експериментальних засобів у цій галузі. У Білій книзі чітко зазначено, що правова база ЄС вимагає реформування, зокрема шляхом покращення правових гарантій, пов'язаних із визначенням ШІ, конфіденційністю даних, прозорістю управління даними, відповідальністю та укріпленням довіри, зокрема у випадках технологій подвійного застосування.

Саме з урахуванням таких передумов і ухвалювався поточний Акт ЄС щодо ШІ. Акт враховує останні досягнення, зокрема розвиток генеративного ШІ. Такий ШІ не розглядається в Акті як джерело ризику, однак, він все ж накладає певні зобов'язання на розробників і користувачів генеративного ШІ. Так, пунктом (а) статті 14 акту визначено, що дослідники та розробники генеративного ШІ зобов'язані дотримуватися політики поваги до законодавства ЄС про авторське право гарантуючи, що використання захищених авторським правом матеріалів у навчальних цілях дозволено та потрапляє під виключення.

Особливе значення тут мають положення Акту щодо прозорості моделей ШІ загального призначення, до яких входить, в тому числі, і генеративний ШІ. Основні вимоги щодо прозорості можна знайти у ст. 13 Акту, згідно із якою, системи штучного інтелекту з високим рівнем ризику, включаючи системи

штучного інтелекту з відкритим кодом, «повинні бути спроектовані та розроблені таким чином, щоб гарантувати, що їхня робота є достатньо прозорою, щоб користувачі могли інтерпретувати вихідні дані системи та використовувати їх належним чином». Вони «повинні супроводжуватися інструкціями з використання [...], які містять стислу, повну, правильну та чітку інформацію, яка є актуальною, доступною та зрозумілою для користувачів», включаючи, наприклад, характеристики, можливості та обмеження продуктивності системи ШІ. Як слушно наголошують Л. Хольст та ряд інших авторів, ці вимоги сприяють створенню зрозумілих систем штучного інтелекту та сприяють інтерпретації результатів. Інформація, яка буде надана, дозволить постачальникам самостійно оцінити ризики прийняття рішень ШІ, зокрема ризик упереджених алгоритмів і можливих прогалин у захисті даних. Це також полегшує спостереження з боку наглядових організацій або інших третіх сторін [289].

Важливим з точки зору прозорості є передбачене Актом розкриття захищених авторським правом матеріалів, які використовуються під час навчання ШІ. Ця вимога змусить розробників штучного інтелекту розкривати вміст, такий як тексти, зображення, відео та набори даних, який використовується для навчання їхніх моделей.

Що стосується TDM, Акт доповнює CDSM, додатково підкреслюючи, що використання захищеного авторським правом матеріалу вимагає дозволу власника прав. Акт створює «зобов'язання запровадити політику дотримання законодавства Союзу про авторське право» та містить конкретне посилання на частину третю статті 4 CDSM, відповідно до якої при використанні матеріалів генеративним ШІ, повинне бути «посилання на фізичну або юридичну особу, яка є правовласником, якщо вона відома, або, як альтернативу, на ліцензіара» [41].

Створення відповідного законодавства могло б заохочувати розробку ліцензійних угод між розробниками та правовласниками великих баз даних і потенційно сприяти симбіотичним відносинам, від яких виграють обидві

сторони. Цей підхід дозволяє дослідникам отримувати дані для комерційних цілей, забезпечуючи при цьому компенсацію правовласникам. І навпаки, вимога авторизації або ліцензування творів, захищених авторським правом, для навчання моделей ШІ може перешкоджати інноваціям, обмежуючи доступ до величезних обсягів даних, необхідних системам ШІ для навчання та ефективного вдосконалення. Так, навчальні набори даних штучного інтелекту можуть вимагати мільйони унікальних даних залежно від складності моделі. Отримання ліцензії на кожен пункт даних може бути недосяжним завданням, особливо для компаній-початківців, які, можливо, не зможуть дозволити собі високоякісні дані, захищені авторським правом, і, як наслідок, обмежують розробку нових технологій штучного інтелекту [314, с. 27].

Надалі варто зазначити, що стаття 71 Акту встановлює покарання за недотримання його положень. Вона передбачає, що всі держави-члени повинні встановити власні правила застосування санкцій за порушення Акту та повідомити про них Комісії. Такі санкції, як правило, повинні існувати у вигляді грошових штрафів чи негрошових покарань, залежно від характеру порушення. Вони повинні бути пропорційними та переконливими, але водночас враховувати інтереси менших гравців та не знищувати їхньої діяльності. Це положення спрямоване на послаблення так званого «брюссельського ефекту», який полягає в тому, що нібито рівні покарання за однакові порушення можуть призводити до більш суворого впливу на менших гравців на ринку, ніж на великі компанії, а в ширшому значенні у тому, що будь-яке регулювання сильніше впливає на інтереси дрібних акторів, ніж великих акторів [359]. Зрештою, у контексті генеративного штучного інтелекту закон спрямований на захист прав власників авторських прав, одночасно усуваючи юридичні неоднозначності.

В першій половині 2025 року можна говорити про попередні результати ухвалення Акту. Так, у лютому 2025 року Європейська комісія опублікувала Рекомендації щодо забороненого штучного інтелекту [235], спрямовані на те, аби допомогти бізнесу та приватним особам у використанні ШІ відповідно до

положень Акту. Зокрема, розкриваються деякі базові поняття, такі як цифрова грамотність. Відповідно до Акту, організації мають гарантувати, що весь персонал, який бере участь у розгортанні та нагляді за системами штучного інтелекту, розуміє як технологію, так і пов'язані з нею ризики. Ця зміна покладає на компанії обов'язок більше зосередитися на змістовних освітніх програмах, які демонструють розуміння та застосування, окрім одноразових тренінгів. Програми навчання грамотності ШІ мають бути розроблені з урахуванням ризиків у певному секторі та регулярно оновлюватися, щоб йти в ногу зі швидким технологічним розвитком.

В Рекомендаціях відзначається, що Акт надає визначення ШІ на основі життєвого циклу, що охоплює як етапи розробки (фаза створення), так і етапи розгортання (фаза використання). Рекомендації щодо систем штучного інтелекту підтверджують, що через широкий спектр застосувань штучного інтелекту неможливо надати остаточний список систем штучного інтелекту. Натомість ШІ визначається через сім ключових елементів:

- машинна система;
- певний рівень автономності;
- адаптивність після початку роботи;
- робота з явними чи неявними цілями;
- здатність робити висновки з вхідних даних для створення вихідних даних;
- створення прогнозів, контенту, рекомендацій або рішень;
- вплив на фізичне чи віртуальне середовище.

Однак не всі сім елементів повинні бути присутніми одночасно, щоб система кваліфікувалася як штучний інтелект відповідно до Акту. Кожну систему слід оцінювати індивідуально на основі її конкретних характеристик. Хоча багато систем штучного інтелекту відповідатимуть визначенню, викладеному в Акті, не всі підлягатимуть регулюванню.

З наведеного визначення вбачається, що Європейська комісія все ще не розглядає ШІ як суб'єкта авторського права, а скоріше як регуляторно

значущого технічного агента. Це дозволяє зберігати антропоцентричну модель авторства, не блокуючи розвиток інновацій. Він лишається лише інструментом людської творчості, але не самостійним суб'єктом.

Варто згадати Робочу програму Комісії на 2025-2027 рік «Програма цифрової Європи (DIGITAL), що повинна сприяти досягненню цілей ЄС у сфері цифрової трансформації, як це визначено в повідомленні «Цифровий компас до 2030 року: Європейський шлях для цифрового десятиліття» та програмі політики «Шлях до цифрового десятиліття». Робочий пакет також відображає кілька нових дій і відповідає на сучасні виклики, визначені в політичних пріоритетах Комісії щодо технологічного суверенітету, демократії та безпеки [375].

Насамкінець, на увагу заслуговує те, що питання, врегульовані в Акті про ШІ, вже стали предметом розгляду Суду ЄС. Так, 25 листопада 2024 року Софійський окружний суд Болгарії звернувся до Суду ЄС із запитом на попереднє рішення щодо положень Акту про системи автоматизованого прийняття рішень [229]. Зокрема, позивачем були поставлені питання щодо певних аспектів прозорості, перевірки персоналом і справедливості системи. Болгарський суд попросив Суд ЄС роз'яснити 17 питань права, посилаючись на Акт про ШІ та законодавство ЄС про права споживачів. Ці питання стосуються поінформованості споживача, справедливості стягнень, та питань судових витрат. По суті, питання справи полягає в тому, чи зобов'язаний постачальник послуги поінформувати споживача, що при її наданні буде використано ШІ, а також обов'язку постачальника роз'яснити споживачу як саме використання ШІ впливатиме на кінцеві розрахунки за послугою.

Станом на 2026 рік, дана справа продовжує перебувати на розгляді Суду ЄС, і терміни ухвалення по ній рішення невідомі, так само як не опубліковані процесуальні документи, що дозволили б суди про хід справи. Тим не менш, уявляється, що дана справа свідчить про актуальність питань врегульованих за законодавством ЄС про ШІ та про те, що розроблювальні ЄС положення є живим інструментом, який вимагає тлумачень та роз'яснень у відповідності до

реальних ситуацій, які ним врегульовані. Отже, правове регулювання ІІІ на рівні ЄС виявилося ефективним та затребуваним.

На його ефективність вказує, насамперед, застосування Акту про ІІІ на практиці, в тому числі, шляхом ухвалення в лютому 2025 року Рекомендацій Європейської комісії, що спрямовані на допомогу бізнесу та користувачам у дотриманні вимог Акту, роз'яснюють його ключові категорії, такі як цифрова грамотність, життєвий цикл ІІІ, ризик-орієнтований підхід [235]. Це свідчить про те, що регулювання перестає бути декларативним та переходить у фазу імплементації. Це підтверджується також започаткуванням судового контролю, що підтверджується наявністю звернень до Суду ЄС із запитом про тлумачення Акту про ІІІ. Це означає, що норми Акту породжують реальні правові спори, а суди держав-учасниць ЄС розглядають Акт як безпосередньо застосовний інструмент, що потребує авторитетного тлумачення, що є явним індикатором виникнення працюючого правового режиму в праві ЄС [133, с. 75]. Це зрештою демонструє, що Акт про ІІІ не є ізольованим документом, а логічно продовжує Стратегію ЄС щодо ІІІ 2018 року, Білу книгу 2020 року та інші документи, що дозволяє зробити висновок про те, що регулювання ІІІ в ЄС набуває ознак структурної цілісності. Отже, правове регулювання ІІІ на рівні ЄС виявляється не лише концептуально сформованим, але й практично затребуваним, що підтверджується його активною імплементацією, інституційною підтримкою та залученням механізмів судового тлумачення. Проаналізовані директиви, рішення судів та Акт ЄС про ІІІ свідчать про формування де-факто підходу, за якого результати діяльності генеративного ІІІ можуть підпадати під охорону авторського права лише через посередництво людини (розробника, користувача), тоді як сам ІІІ як суб'єкт не визнається.

Таким чином аналіз права Європейського Союзу свідчить, що в ЄС сформовано найбільш розвинуту систему правового регулювання прав інтелектуальної власності у сфері використання технологій ІІІ, яка базується на комплексному застосуванні міжнародних договорів, директив, регламентів,

актів «м'якого права» та судової практики. Її розвиток відображає поступовий перехід від регулювання традиційного авторського права до врегулювання використання об'єктів інтелектуальної власності в умовах функціонування генеративного ШІ.

Ухвалення Акта Європейського Союзу про ШІ започаткувало новий етап розвитку правового регулювання, заснований на ризик-орієнтованому підході, принципах прозорості, підзвітності та поваги до авторського права. Акт доповнює правові засади у сфері інтелектуальної власності, запроваджуючи дотримання політики поваги до авторського права, вимоги щодо прозорості моделей ШІ та розкриття інформації про використані для навчання матеріали, що створює передумови для більш ефективного захисту прав правовласників і розвитку ліцензійних механізмів використання результатів творчої діяльності.

Аналіз актів Європейського Союзу, практики їх імплементації та перших судових звернень щодо застосування Акта про ШІ дозволяє зробити висновок про формування структурно цілісної моделі правового регулювання, яка поєднує норми авторського права, регулювання ШІ, етичні принципи та механізми судового контролю. Така модель ґрунтується на збереженні антропоцентричної концепції авторства, за якої результати діяльності генеративного ШІ можуть отримувати правову охорону лише через діяльність людини (творця), тоді як сам ШІ не є самостійний суб'єкт права інтелектуальної власності.

3.2. Правове регулювання прав інтелектуальної власності та штучного інтелекту в праві Ради Європи

На відміну від права ЄС, в праві Ради Європи наразі відсутній нормативно-правовий акт, який би визначав правові засади охорони прав інтелектуальної власності з урахуванням використання ШІ. Однак, в останні роки спостерігається значна активність, пов'язана із розвитком ШІ. Так, в

2022 році Комітет Міністрів Ради Європи (далі – КМРЄ) вказав на ризики, породжені ШІ, які становлять собою «найважливіше питання сьогодення» [247]. Важливо підкреслити, що КМРЄ та РЄ в цілому провели значну роботу з оцінки та впливу цифрових технологій на права людини, демократію та верховенство права, і ця робота, безумовно, була корисною для визначення відповідних загроз. У рамках цієї роботи триває розробка відповідних правових інструментів та стратегій управління ШІ. Як слушно зауважує Е.Г. Моравська, «завдяки цьому досвіду РЄ поступово визнає зростання використання ШІ в державних і приватних справах, визнаючи створені ним величезні можливості, але й також піднімаючи важливі та складні етичні, правові, політичні та економічні проблеми» [321, с. 26].

Визначальним моментом для розвитку права Ради Європи в даних питаннях стало заснування в 2019 році так званого Комітету *ad hoc* зі штучного інтелекту (Ad Hoc Committee on Artificial Intelligence, далі – САНАІ) [246]. Створення Комітету підкреслило важливість і терміновість політичних заходів у відповідь на вплив штучного інтелекту на права людини, демократію та верховенство права та надало необхідний поштовх для подальшого розвитку.

САНАІ представляв собою міжурядовий орган, що складався з представників урядів держав-членів РЄ, в якому кожен член мав один голос. Крім того, до складу Комітету увійшли представники без права голосу та спостерігачі, серед яких були представлені службовці статутних органів та комітетів РЄ, представники ЄС, держав-спостерігачів РЄ, міжнародних організацій, що зацікавлені в розробці міжнародно-правової бази для ШІ, зокрема ООН, ЮНЕСКО та ОБСЄ. Серед неурядових організацій, своїх спостерігачів направила Європейська мережа національних правозахисних інституцій, партнерські організації Ради Європи та організації громадянського суспільства, а також приватний сектор та наукові кола.

17 грудня 2020 року на прохання РМРЄ, САНАІ опублікувала Техніко-економічне обґрунтування та умови консультації з багатьма зацікавленими сторонами [221]. Одним із ключових результатів є техніко-економічне

обґрунтування, в якому САНАІ виявив прогалини в правовому захисті, які існуючі інструменти не можуть належним чином вирішити. З урахуванням цього, Комітет запропонував прийняти новий зобов'язуючий правовий інструмент, такий як конвенція або рамкова конвенція спеціально щодо штучного інтелекту, які в подальшому могли б бути доповнені обов'язковими правовими інструментами.

Цей підхід був схвалений як Радою Міністрів, так і Парламентською Асамблеєю Ради Європи [337]. Крім того, Комітет взяв до уваги роботу інших органів Ради Європи, а також інших регіональних і міжнародних організацій, зокрема спеціалізованих установ ООН, таких як ЮНЕСКО, ВОІВ, ВООЗ, а також ЄС, Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР), Організації з безпеки та співробітництва в Європі (діл – ОБСЄ), Світового банку та Світового економічного форуму. За результатами поглибленого обговорення з усіма учасниками та спостерігачами, техніко-економічне обґрунтування було прийнято та представлено Раді Міністрів у 2021 році [222].

Одразу після ухвалення вказаного документу, САНАІ провів оцінку його можливого впливу на права людини. У відповідному робочому звіті було зазначено, що системи ШІ можуть приносити користь окремим особам і суспільству, але ризикують підірвати індивідуальні права людини, демократію та верховенство права. Майже в усіх технічних рішеннях завжди існує компроміс між цінністю, яку може забезпечити технічна система, та шкодою, яку може завдати конкретна система. Більш повний, повноцінний підхід міг би збалансувати та врахувати як цінність даної системи штучного інтелекту, так і ймовірність і ступінь шкоди демократії, верховенству права та правам людини [220].

В грудні 2021 року САНАІ схвалив документ щодо можливих елементів правової бази та концепції ШІ на основі стандартів Ради Європи з прав людини, демократії та верховенства права [223]. В ньому зазначалося, що для розробки та використання систем ШІ необхідним є обов'язковий правовий

інструмент, який містив би фундаментальні принципи захисту людської гідності та поваги до прав людини, демократії та верховенства права. Цей інструмент мав би стати загальним і наскрізним, тоді як конкретні питання, (наприклад, маніпулювання контентом чи глибокі фейки), мають регулюватися іншими галузевими інструментами. САНАІ зауважив, що такий інструмент мав встановити методологію класифікації ризиків для систем штучного інтелекту, оперуючи такими категоріями як «низький ризик», «високий ризик» та «неприйнятний ризик». При цьому, програми ШІ, що становлять неприйнятний ризик, підлягають забороні. САНАІ зробив особливий наголос на положеннях щодо недискримінації та уникнення невинуватеної упередженості. Серед правових гарантій Комітет виділив право на ефективний засіб правового захисту в національному органі, а потім право бути поінформованим про використання системи ШІ в процесі прийняття рішень і право вибирати взаємодію з людиною та право знати, що хтось взаємодіє з системою ШІ. САНАІ рекомендував створити механізми відповідальності та національні наглядові органи в контексті цих гарантій.

У 2021 році САНАІ змінив назву на Комітет зі штучного інтелекту (CAI) [236]. Згідно з оновленим Положенням, коло повноважень CAI включало в себе підтримку наскрізного підходу, координацію своєї роботи з іншими міжурядовими комітетами та органами Ради Європи, які також розглядають наслідки штучного інтелекту в їхній відповідній сфері діяльності, шляхом надання цим комітетам та організаціям керівництва відповідно до правової бази, що розробляється, та надання їм допомоги у вирішенні проблем [225].

Перше пленарне засідання CAI відбулося в Римі 4–6 квітня 2022 року, де було погоджено потребу в ухваленні загальнообов'язкового правового інструменту щодо ШІ [224]. Це мав бути юридично зобов'язуючий інструмент наскрізного характеру (конвенція чи рамкова конвенція), зосереджений на загальних принципах, сприяючи інноваціям, але в той же час відкритий для участі не-членів і враховуючи інші відповідні існуючі міжнародні правові рамки або ті, що могли б бути виявлені були в процесі розробки. Згідно з цим

запитом, під час пленарного засідання у вересні 2022 року САІ представив і обговорив переглянутий нульовий проект. Потім у січні 2023 року розпочалися переговори щодо угоди щодо методології оцінки ризиків і впливу систем штучного інтелекту [226]. Нарешті, у лютому 2023 року, після третьої пленарної сесії, САІ оприлюднив на своєму веб-сайті переглянутий нульовий проект. Комітет зазначив, що переглянутий нульовий проект був «підготовлений Головою та Секретаріатом і не відображає результатів переговорів у Комітеті» [227].

Іншим важливим документом, на який посилався Проект, стала Конвенція Ради Європи про захист осіб щодо автоматизованої обробки персональних даних 1981 року [67], та протоколи до неї. Таким чином, проект конвенції щодо штучного інтелекту планувалося включати в існуючі міжнародні рамки та забезпечити, щоб вона спиралася на раніше встановлені зобов'язання щодо прав людини, а не фрагментувала чи підривала їх. Крім того, переглянутий нульовий проект спирався на відповідну роботу інших міжнародних організацій щодо управління штучним інтелектом. Це було підтверджено принципами підзвітності, відповідальності, юридичної відповідальності, прозорості та нагляду, які відповідали ОЕСР [327], а також на рекомендації ЮНЕСКО щодо етики штучного інтелекту [365].

Посилання на ці документи підтвердило прагнення авторів майбутньої Конвенції до узгодженості прав людини й управління ШІ. Необхідність захисту прав людини, наголошена в преамбулі, була посилена в переглянutoму нульовому проекті шляхом покладання на держави-члени зобов'язання з дотримання прав людини. Наприклад, в статті 9 Проекту містився заклик до «вжиття заходів для збереження індивідуальної свободи, людської гідності та незалежності та, зокрема, здатності приймати обґрунтовані рішення без неналежного впливу, маніпуляцій або згубних наслідків, які можуть негативно вплинути на право на свободу вираження поглядів і зібрань, демократичну участь та здійснення інших відповідних прав людини та основних свобод у результаті неналежного застосування системи штучного інтелекту».

Проектом передбачався ряд гарантій, зокрема заходів для забезпечення можливості для осіб оскаржувати рішення, ухвалені за допомогою ШІ. Наприклад, стаття 20 передбачила право кожної особи знати, що вона взаємодіє з системою штучного інтелекту. Зокрема, держави повинні були прийняти зобов'язання надавати постачальникам і користувачам штучного інтелекту ефективні вказівки щодо виявлення, оцінки, запобігання та пом'якшення ризиків і негативного впливу на права людини, демократію та верховенство права. По-друге, держави повинні були передбачити можливість накладення заборони або мораторію на певне використання систем ШІ у своїх національних правових системах, із запобіжними заходами та заходами щодо зменшення ризиків, які повинні бути пропорційними та націленими на конкретний контекст використання систем ШІ. Ця вимога додатково посилюється статтею 29 Проекту, яка вимагає від національних наглядових органів здійснювати нагляд за дотриманням вимог щодо оцінки ризиків та впливу. Отже, переглянутий нульовий проект дозволив певні межі розсуду для держав щодо ризиків, створених системами штучного інтелекту, залишивши осторонь питання незалежного нагляду на національному рівні та рівні Ради Європи у співпраці з національними правозахисними структурами та громадянським суспільством.

Остаточний варіант тексту Рамкової конвенції Ради Європи про штучний інтелект, права людини, демократію та верховенства права було ухвалено 17 травня 2024 року, а відкрита для підписання Конвенція була 5 вересня 2024 року [242]. До Конвенції приєдналися шляхом підписання ЄС, США, Велика Британія, Ізраїль, Норвегія, Грузія, Молдова, Ісландія, Андорра та Сан-Марино [216].

Доцільно відзначити. Що хоча Рамкова конвенція Ради Європи про ШІ не є спеціальним актом у сфері інтелектуальної власності, її принципи та зобов'язання формують нормативне середовище, в межах якого держави-учасниці визначатимуть підходи до охорони і здійснення прав ІВ у зв'язку з розробкою та використанням систем ШІ. Можна виділити наступні аспекти

права інтелектуальної власності, на які мають вплив положення Конвенції: 1. режим охорони результатів творчої діяльності за участі ШІ та вимоги до ідентифікації такого контенту; 2. використання охоронюваних об'єктів як даних для навчання; 3. стимулювання інновацій і комерціалізації; 4. механізми підзвітності, прозорості й засоби правового захисту як умову ефективного здійснення та захисту прав інтелектуальної власності.

Ключовим завданням нової Рамкової конвенції відповідної до її статті 1 стало забезпечення того, аби будь-яка діяльність протягом життєвого циклу систем штучного інтелекту повністю відповідала правам людини, демократії та верховенству права. Конвенція також розглядає визначення, сферу застосування та загальні зобов'язання держав щодо захисту прав людини, демократичних процесів і поваги до верховенства права. Розділ III (статті 6-13) визначає принципи здійснення діяльності. Наприклад, він запроваджує принципи рівності та недискримінації, принципи людської гідності, прозорості, підзвітності та безпечних інновацій. Глава IV (статті 14 і 15) присвячена засобам правового захисту, а глава V (стаття 16) присвячена управлінню ризиками та впливом. Розділ VI (статті 17-22) стосується імплементації Конвенції та містить такі положення, як стаття 18, яка охоплює права дітей та осіб з обмеженими можливостями, або стаття 20 про цифрову грамотність і цифрові навички. Нарешті, Глава VII (статті 23-26) встановлює механізми подальших заходів і співпраці а також запроваджує обов'язковий механізм моніторингу згідно зі статтею 26.

Сфера застосування Конвенції встановлюється в частині першій статті 3, де зазначено, що сфера дії Конвенції охоплює діяльність у життєвому циклі систем штучного інтелекту, яка потенційно може втручатися в права людини, демократію та верховенство права, що здійснюється органами державної влади або приватними особами, які діють від їх імені. Конвенція зобов'язує кожну сторону здійснювати оцінку ризиків та наслідки, пов'язаних із діяльністю приватних суб'єктів протягом життєвого циклу систем штучного інтелекту способом, який відповідає об'єкту та меті цієї Конвенції. Відповідно до

тієї ж статті, кожна Сторона вказує в заяві, поданій Генеральному секретарю Ради Європи під час підписання або під час здачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти, документа про прийняття, схвалення чи приєднання, як вона має намір виконувати це зобов'язання, або шляхом застосування принципів і зобов'язань, викладених у розділах II–VI цієї Конвенції, до діяльності приватних суб'єктів, або шляхом вжиття інших відповідних заходів для виконання зобов'язань, викладених у цьому підпункті. Сторони можуть у будь-який час і таким же чином внести зміни до своїх заяв.

Таким чином, саме статті 3 Рамкової конвенції є ключовою для її розуміння, а також для усвідомлення обсягу зобов'язань, які нею встановлені. Однак, ця стаття є результатом конкуренції суперечливих поглядів та політичного тиску. Варто взяти до уваги, що мандат САІ визначає Конвенцію як юридично обов'язковий інструмент міжурядового характеру [237], а Пояснювальний звіт підкреслює намір зробити Конвенцію обов'язковою як для державних, так і для приватних суб'єктів [270]. З іншого боку, за повідомленнями ЗМІ, деякі держави, в тому числі такі просунуті в сфері розвитку штучного інтелекту як США, Сполучене Королівство, Японія та Ізраїль, виступили та за виключення приватного сектору та обмеження сфери застосування Конвенції діяльністю органів державної влади та приватних осіб, які діють від їх імені [265]. Обидва підходи були піддані критиці з боку різних учасників, включаючи організації громадянського суспільства, органи Ради Європи [213], інституції ЄС [328] та представники ООН [355].

Дійсно, Конвенція поширюється на органи державної влади або приватних суб'єктів, які діють від їх імені, але вона за умовчанням не охоплює діяльність приватних суб'єктів. Стосовно інших приватних суб'єктів, держави-учасниці мають велику гнучкість – вони можуть вирішувати через декларацію, як усунути ризики та наслідки, пов'язані з діяльністю в рамках життєвого циклу систем III. Зокрема, вони можуть вибрати застосування правил і принципів, викладених у Конвенції, або вжити інших відповідних заходів для усунення ризиків і наслідків, пов'язаних із діяльністю III. Проте

ані текст Конвенції, ані Пояснювальний звіт не роз'яснюють, якими можуть бути ці «інші належні заходи» або в чому конкретно полягає це зобов'язання [293]. Ця відсутність ясності може завдати шкоди визначеності та передбачуваності закону, поставивши під загрозу загальну мету Конвенції, яка полягає в забезпеченні узгодженості всіх видів діяльності в рамках життєвого циклу системи ШІ з правами людини, демократією та верховенством права. Ризик виглядає ще серйознішим, враховуючи важливу роль, яку відіграє приватний сектор у розробці та розгортанні систем ШІ.

Перейдемо, однак, до розгляду другої частини статті 3 Конвенції. Вона передбачає загальне виключення зі сфери застосування Конвенції для «всіх видів діяльності в рамках життєвого циклу систем штучного інтелекту, пов'язаних із захистом національних інтересів». Це перший з трьох винятків, внесених до остаточного тексту Рамкової конвенції про штучний інтелект. У пояснювальній доповіді пояснюється, що це звільнення поширюється на всю діяльність, яка стосується інтересів національної безпеки, незалежно від типу залучених суб'єктів.

Формулювання частини другої статті 3 запроваджує широкі виключення для всіх видів діяльності, пов'язаних з національною безпекою. Навіть якщо дане положення посиляється на необхідність дотримання міжнародної системи прав людини, держави все одно можуть намагатися уникнути своїх зобов'язань щодо прав людини з міркувань національної безпеки. Дійсно, використання аргументів національної безпеки для уникнення дотримання прав людини у сфері ШІ вже було задокументовано неурядовими організаціями та спеціальними доповідачами ООН [260].

Звільнення від зобов'язань з дотримання прав людини із посиланням на міркування національної безпеки не відповідає більш обережному підходу ЄСПЛ щодо збалансування різних інтересів і прав. Так, ЄСПЛ визнає можливість обмеження певних прав, зокрема, за статтями 6 (право на справедливий суд), 8 (право на приватне та сімейне життя), с 9 (свобода думки, совісті та релігії), 10 (свобода вираження поглядів), 11 (свобода зібрань та

асоціацій), а стаття 2 Протоколу № 4 визнає міркування безпеки законною підставою для обмеження прав. Однак, обмеження прав за статтями 8-11 ЄКПЛ дозволяється лише тоді, коли такі обмеження відповідають трискладовому тесту, тобто коли вони є передбаченими законом, пропорційними та необхідними у демократичному суспільстві [35].

Ще одне обмеження встановлюється третьою частиною статті 3 Рамкової конвенції, що включає в себе науково-дослідницьку діяльність, пов'язану із штучним інтелектом, яка ще не є доступною для використання. Це положення не дозволяє здійснювати початковий контроль за відповідністю технологій правам людини та може призвести до створення технологій, які за замовчуванням не відповідають правам людини. Варто зауважити, що даний виняток контрастує з оригінальною версією Рамкової конвенції III, яка прямо визнавала застосування Конвенції до етапів проектування та розробки систем III. Конвенція також не пояснює, як визначити потенційно шкідливу діяльність. З цього очевидно слідує що текст залишає місце для правової невизначеності, яка може призвести до неправильного тлумачення щодо застосування цього положення.

Ще одне важливе положення наведене в частині четвертій статті 3, згідно із якою будь-яка діяльність, пов'язана із національною обороною, виключається зі сфери застосування Конвенції. Цей абсолютний виняток для систем III, які використовуються в національній обороні (а отже і у військовій сфері), створює значну прогалину в захисті прав людини. Держави можуть легко використовувати мотиви національної оборони для виправдання порушень прав людини, як у випадку національної безпеки. Це особливо тривожно, враховуючи широке використання систем штучного інтелекту в розробці та виробництві автономних систем озброєнь. Однак цей виняток згідно з Конвенцією не означає, що норми Ради Європи з прав людини в принципі не застосовуються до національної оборонної діяльності. Ми тут погодимося з О.А. Заярним в тому, що норми Акту, «поєднані з актами Європейського Парламенту та міжнародними конвенціями у сфері

інтелектуальної власності ... фактично утворюють ґрунтовну правову основу для механізму комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності оборонного призначення» [56]. Тут можна згадати положення став пункт (d) статті 1 Статуту Ради Європи, відповідно до якого «питання, що стосуються національної оборони, в компетенцію Ради Європи не входять» [161]. Однак неможна забувати, що відповідно до пунктів (a) та (b) статті 1 та статтею 3 того ж Статуту, Рада Європи має повноваження щодо всіх питань, пов'язаних із захистом прав людини, демократичних інститутів і механізмів підзвітності, а також повагою до верховенства права. Також, пункт (b) статті 1 Статуту поширює цю компетенцію на угоди та спільні дії в економічній, соціальній, культурній, науковій, юридичній та адміністративній сферах.

Формулювання частини четвертої статті 3 виключає з-під дії Конвенції будь-які системи, що розроблені для військових цілей. Однак слід мати на увазі, що технічний прогрес часто починається у військовому контексті, але зроблені в такому контексті винаходи можуть мати цивільне застосування. Не менш важливо враховувати, що той факт, що Рада Європи не має повноважень у питаннях національної оборони, не означає, що її правова база прав людини не поширюється на національну оборонну діяльність. Насправді всі цінності, які має на меті захистити ця Рамкова конвенція, тобто права людини і основоположні свободи, демократія та верховенство права, однаково застосовуються до випадків або ситуацій національної оборони. Це видно з положень статті 15 ЄКПЛ, яка дозволяє відступити під час війни. Щодо цього пункту розробники не дотрималися численних рекомендацій організацій громадянського суспільства та правозахисних органів. Навпаки, Комісія ЄС лобіювала чітке виключення систем штучного інтелекту, розроблених виключно для цілей національної безпеки та оборони, узгодивши Рамкову конвенцію щодо штучного інтелекту з нещодавнім Актом ЄС про штучний інтелект [264].

Незважаючи на окреслені недоліки, ухвалення Конвенції можна розглядати як вирішальний крок на шляху до того, аби технології ШІ

розроблялися та розгорталися таким чином, щоб поважати та підтримувати права людини. Конвенція запроваджує життєво важливі гарантії, включаючи принципи людської гідності, рівності та недискримінації, прозорості, підзвітності, конфіденційності та захисту персональних даних і безпечних інновацій, як зазначено в її Розділі III. Разом ці принципи створюють структуру, яка спрямована на пом'якшення ризиків, пов'язаних зі штучним інтелектом, одночасно збільшуючи його переваги. Впроваджуючи ці гарантії в законодавство, Конвенція відіграє вирішальну роль у відповідальному розвитку та розгортанні систем штучного інтелекту, гарантуючи, що вони зміцнюють, а не підривають права людини.

Неможна забувати, однак, і про те, що вищеописані прогалини у фактичній сфері застосування Конвенції можуть створити умови для поведінки, яка негативно впливає на захист прав людини. Держави-учасниці матимуть широкі повноваження вирішувати, чи застосовуватиметься Конвенція до приватних суб'єктів, можливості застосування винятків для науково-технічної діяльності, винятків, заснованих на міркуваннях національної безпеки та оборони, що може залишити поза увагою дві надзвичайно відповідні сфери для застосування систем ШІ.

Регулювання загальних принципів, застосовних до всіх систем ШІ в Рамковій конвенції, є особливо актуальним, з урахуванням етичних проблем, що піднімає штучний інтелект. Колектив авторів з Гарвардського університету на чолі з професором Дж. Фйельдом виділяє понад тридцять основних міжнародних і корпоративних декларацій щодо етики штучного інтелекту та вказує на такі їхні спільні риси як наголос на конфіденційності, підзвітності, безпеці, прозорості, справедливості, недискримінації, людському контролю, професійній відповідальності, людських цінностях та сталості [274]. Перевага Рамкової конвенції в тому, що вона виходить за рамки декларацій у сфері м'якого права та регулює ці принципи, перетворюючи їх з етичних настанов у правові норми та наголошуючи на обов'язку всіх сторін прийняти ці принципи.

Втіленням даних приписів є Глава III, яка встановлює загальні принципи, які кожна зі сторін повинна застосовувати в тій мірі, в якій вони відповідають її правовій системі. Статті з 6 по 13 закріплюють та підтверджують такі принципи як людська гідність та індивідуальна автономія, прозорість та нагляд, підзвітність і відповідальність, рівність і відсутність дискримінації, приватність та захист персональних даних. Можна згадати, що в попередньому проекті існувала стаття, що регулювала питання здоров'я людей та збереження довкілля, однак вона не увійшла до остаточної редакції. Натомість з'явилися принципи надійності та безпечних інновацій, а також конкретні правила щодо ідентифікації контенту, створеного за допомогою систем ШІ.

Попри відсутність у даному розділі, та у Конвенції в цілому спеціальних норм, безпосередньо присвячених охороні прав інтелектуальної власності, закріплені в ній загальні принципи мають істотне значення для формування правового середовища здійснення та захисту прав інтелектуальної власності у зв'язку з використанням систем штучного інтелекту. О. Петрів та О. Спесивцева виділяють серед них принципи прозорості, нагляду, підзвітності, захисту даних, а також надійності та безпечних інновацій [129]. Принципи прозорості та нагляду створюють передумови для належного доказування походження контенту та результатів діяльності, пов'язаних із застосуванням систем штучного інтелекту. Вимоги щодо документування функціонування систем ШІ, забезпечення їх простежуваності та можливості відтворення ключових етапів життєвого циклу таких систем можуть мати значення для вирішення спорів про авторство, правоволодіння та обсяг правової охорони. Наявність механізмів простежуваності (traceability) та технічних журналів (audit trails) здатна сприяти ефективнішому захисту прав інтелектуальної власності, зокрема шляхом встановлення характеру участі людини у створенні відповідного результату. Не менш важливим є принцип підзвітності та відповідальності, який задає вектор на визначення суб'єктів

відповідальності у ланцюгу розробки, постачання та використання систем штучного інтелекту.

У сфері інтелектуальної власності це відкриває можливість для диференційованого підходу до відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності, з урахуванням ролі розробників, постачальників та користувачів систем ШІ, що є релевантним для деліктних позовів, вимог про припинення порушень та застосування інших засобів правового захисту. Принципи, пов'язані із захистом приватності та даних, хоча й не спрямовані безпосередньо на регулювання інтелектуальної власності, можуть опосередковано впливати на доступ до інформації у спорах щодо порушення прав інтелектуальної власності. Це зумовлює необхідність пошуку балансу між вимогами захисту даних і забезпеченням ефективних процесуальних механізмів захисту прав правоволодільців, зокрема у частині доступу до доказів та інформації про використання систем штучного інтелекту. Окрему роль відіграє принцип надійності та безпечних інновацій, який безпосередньо корелює з інноваційною діяльністю як сферою традиційного застосування механізмів охорони інтелектуальної власності. Правова визначеність та передбачуваність вимог до розробки й використання систем ШІ можуть сприяти комерціалізації результатів творчої та науково-технічної діяльності, у тому числі через патентування, ліцензування та використання режиму комерційної таємниці. Водночас надмірне регуляторне навантаження у цій сфері може створювати ризики стримування інноваційної активності.

Приклад такого положення дає стаття 11 Конвенції, що встановлює «дійсні гарантії та запобіжні заходи для осіб відповідно до застосовних внутрішніх та міжнародних зобов'язань». Стаття 12 наголошує на безпеці, точності, продуктивності, якості, цілісності, безпеці, кібербезпеці. Стаття 13 підкреслює, що «кожна Сторона покликана забезпечити створення контрольованого середовища для розробки, експериментування та тестування систем штучного інтелекту під наглядом своїх компетентних органів».

Як і всі рамкові документи, Конвенція є гнучким та відкритим нормативним актом, який характеризується широкими повноваженнями та відсилками до вже існуючих правових норм. Як слушно вказує Л.К. Гуесо, завданням Конвенції є не остаточне врегулювання, а створення принципів, які закладуть основи певного правового порядку та стануть ключовими інструментами для тлумачення його норм, що є особливо важливими в таких галузях права, де існує значна невизначеність, наприклад, у випадку ШІ [291].

Прикметними в світлі тематики дослідження, що стосується захисту прав інтелектуальної власності в епоху ШІ, є врегулювання Рамковою конвенцією деяких питань, пов'язаних із впливом ШІ на осіб. Зокрема, про це йдеться в частині другій статті 14, яка вимагає від держав ухвалення ефективних заходів для того, аби забезпечити особам, які могли постраждати від використання їхніх особистих даних, або щодо яких могли б бути ухвалені певні рішення за допомогою ШІ, отримувати відповідну інформацію про такі дії, що впливають на їхні права, а також мати доступ до ефективного засобу правового захисту для оскарження відповідних рішень.

Не менш актуальним є питання про захист колективних прав груп, які могли б постраждати від ШІ. В світлі цього деякі автори наголошують на необхідності розширеного тлумачення положень про вплив автоматизованих систем та ШІ на людину як таких, що можуть також впливати на права груп. Підкреслюється необхідність враховувати структурний і масштабний вплив використання систем ШІ, які в багатьох випадках використовуються для підтримки прийняття загальних рішень як у державному, так і в приватному секторах. Що стосується груп, важливо заохочувати та, у разі необхідності, забезпечувати конкретну прозорість та участь громадянського суспільства та постраждалих груп у різних видах використання систем ШІ [312]. Позиція таких авторів ґрунтується, наприклад, на рекомендаціях ЮНЕСКО щодо ШІ, які вимагають включення механізмів соціальної участі та колективного підходу до вирішення проблем, які породжує ШІ [366]. Відповідні позиції відображаються також в рекомендаціях спеціалізованих органів ЄС, що

вказують на необхідність включення до Конвенції вказівок про соціальні (групові) ризики, які створюють системи ШІ, та потребу в їхній оцінці та пом'якшенні [261].

Розгляд чинних положень Рамкової конвенції вказує на те, що вона враховує можливі групові інтереси, хоча відповідні гарантії чітко не окреслені, однак вони все ж, можуть спонукати держави до розвитку відповідних положень в національному законодавстві. Так, стаття 16 встановлює зобов'язання «розглядати у разі необхідності точки зору відповідних зацікавлених сторін, зокрема осіб, права яких можуть бути порушені». Стаття 5 наголошує на необхідності добросовісного забезпечення демократичних процесів та поваги до верховенства права «у контексті діяльності в рамках життєвого циклу штучного інтелекту, включаючи справедливий доступ осіб до громадських обговорень та участь у них, а також право вільно формулювати думки». Стаття 19 встановлює більш конкретні зобов'язання щодо консультацій з громадськістю, передбачаючи що «кожна Сторона повинна прагнути забезпечити належний розгляд важливих питань шляхом публічного обговорення та консультацій із зацікавленими сторонами у світлі соціальних, економічних, правових, етичних, екологічних та інших відповідних наслідків.

Особливе значення для сфери прав інтелектуальної власності має врегулювання в Рамковій конвенції питань, пов'язаних з прозорістю використання систем ШІ та інформуванням осіб про взаємодію з такими системами. Хоча Конвенція не містить прямих приписів щодо авторського права чи суміжних прав, низка її положень опосередковано стосується ідентифікації контенту, створеного або модифікованого за допомогою штучного інтелекту, що має принципове значення для визначення режиму його правової охорони. Зокрема, відповідно до статті 20 Рамкової конвенції, кожна особа має право бути поінформованою про те, що вона взаємодіє із системою штучного інтелекту. У поєднанні з принципами прозорості та підзвітності, закріпленими у Розділі III Конвенції, це положення може бути інтерпретоване ширше – як вимога до держав-учасниць забезпечити такі

умови, за яких використання систем ШІ не приховується від інших учасників правовідносин. У контексті інтелектуальної власності це набуває особливого значення у випадках створення контенту за допомогою систем ШІ або із суттєвою їх участю.

Ідентифікація або маркування контенту, створеного із застосуванням систем штучного інтелекту, виступає необхідною передумовою для розмежування різних режимів правової охорони. У цьому зв'язку вимоги Конвенції щодо прозорості та нагляду можуть розглядатися як нормативна основа для запровадження на національному рівні механізмів ідентифікації ШІ-контенту, зокрема шляхом використання метаданих, цифрових водяних знаків, реєстрів або обов'язків провайдерів систем ШІ зберігати та надавати інформацію про функціонування таких систем. Такі механізми мають значення не лише для захисту прав споживачів та запобігання введенню в оману, але й для охорони прав та законних інтересів творців, оскільки дозволяють встановити порядок та умови використання відповідного контенту.

Крім того, ідентифікація контенту, створеного за допомогою ШІ, має важливе процесуальне значення у спорах щодо порушення прав інтелектуальної власності. Механізми простежуваності та документування використання систем ШІ можуть слугувати елементами доказової бази при встановленні факту створення контенту, характеру творчого внеску людини та можливого неправомірного використання охоронюваних об'єктів. У цьому сенсі положення Конвенції опосередковано сприяють підвищенню ефективності захисту прав ІВ, не втручаючись безпосередньо у матеріальні режими їх охорони.

Той факт, що Конвенція є рамковою, не може не викликати питання щодо її співвідношення з іншими нормативно-правовими актами, які регулюють питання захисту інтелектуальної власності та ШІ на Європейському континенті, такими як, наприклад, Хартія основних прав ЄС.

Як вже зазначалося вище, стаття 27 Рамкової конвенції прямо дозволяє застосування правил ЄС щодо ШІ серед держав-членів ЄС. Хартія, відповідно до її статті 51, застосовна до інституцій ЄС і держав-членів при імplementації права ЄС [191]. Це означає, що Хартія застосовується там, де застосовується право ЄС. Рамкову конвенцію тут можна розглядати як інструмент тлумачення Хартії у спосіб, що дозволяє пристосувати проголошені у Хартії права до вимог нового часу, пов'язаних із поширенням ШІ-технологій.

Також виникає питання як Рамкова конвенція буде взаємодіяти з широкою нормативно-правовою базою ЄС щодо ШІ. Зокрема, Акт про ШІ, очевидно, буде тісно переплетений з Конвенцією та слугуватиме основним інструментом її імplementації в разі приєднання ЄС до Рамкової конвенції [381]. Основою тут може виступити стаття 27 Акту про ШІ, що зобов'язує проводити оцінку впливу на фундаментальні права систем ШІ, що узгоджується з оцінкою впливу, яка передбачена Рамковою конвенцією. Отже можна очікувати, що Рамкова конвенція слугуватиме ключовим інструментом для суддів ЄС, дозволяючи їм тлумачити інструменти оцінки впливу в Акті про штучний інтелект та в інших підзаконних актах ЄС у спосіб, який захищає демократію, основні права та верховенство права.

Отже, аналіз підходу Ради Європи до регулювання штучного інтелекту свідчить про те, що, попри відсутність у Рамковій конвенції спеціалізованих норм у сфері інтелектуальної власності, її положення формують важливу нормативну основу для подальшого розвитку національних та регіональних підходів до охорони прав інтелектуальної власності у зв'язку з використанням систем ШІ. Конвенція послідовно виходить із пріоритету прав людини, демократії та верховенства права, однак закріплені в ній загальні принципи мають безпосередній або опосередкований вплив і на сферу інтелектуальної власності. Зокрема, принципи прозорості, підзвітності, нагляду та управління ризиками створюють передумови для формування механізмів ідентифікації контенту, створеного за допомогою систем штучного інтелекту, що є ключовим для розмежування режимів правової охорони результатів творчої

діяльності. Такі механізми мають значення як для матеріально-правових питань (визначення авторства, правоволодіння, обсягу прав), так і для процесуального захисту прав інтелектуальної власності, зокрема у частині доказування та встановлення відповідальних суб'єктів у ланцюгу створення і використання ІШ.

3.3. Імплементация міжнародно-правових стандартів охорони прав інтелектуальної власності та використання штучного інтелекту в Україні

Міжнародно-правові норми щодо права інтелектуальної власності і штучного інтелекту знаходять свій шлях в законодавство України через імплементацію. В цьому сенсі важливим є встановлення перспектив подальшого реформування та покращення законодавства України в світлі розвитку правового регулювання прав інтелектуальної власності й ІШ на міжнародному рівні.

Розпочати слід з положень Конституції України, яка, зокрема, містить основні права і свободи громадян. Так, відповідно до частини першої статті 54 Конституції, в Україні «громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, які виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності» [76]. У випадках наявності підстав для утворення унікальних об'єктів інтелектуальної власності на державному рівні вживаються заходи щодо захисту, забезпечення законних інтересів творців, що виникають при реалізації цих об'єктів та їх авторських прав. При цьому, однак, важливо враховувати встановлену статтею 15 Основного закону засаду політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності та заборону цензури.

Важливою засадою розвитку права інтелектуальної власності в Україні також є стаття 34 Конституції, яка гарантує кожному «право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів та переконань» [76], а також на вільне збереження, використання і поширення інформації в будь-який спосіб. Тут важко не погодитися з В.П. Коваленко, який вказує, що стаття 34 Конституції України напряду опосередковує вимоги міжнародного права, зокрема статті 10 ЄКПЛ та статті 19 МПГПП [64]. Наведені конституційні положення створюють можливість для існування різноманітних незалежних ідей, адже завдяки ним формуються умови для накопичення, збору та поширення інформації без обмежень.

Другу важливу групу конституційних положень становлять ті, що закріплюють вільний обіг об'єктів власності, пов'язаних із творчою та інтелектуальною діяльністю. Зокрема, стаття 41 Конституції передбачає право кожного «володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності». Та ж стаття закріплює основи права приватної власності, заборону протиправного позбавлення права власності та правові гарантії проти порушення права власності, яке стосується, зокрема, результатів інтелектуальної та творчої діяльності, тобто інтелектуальної власності. На думку О.Р. Коротуна, дане положення слід розглядати не просто як право, але й як принцип, що відображає свободу творчості як один з «найважливіших складників правового статусу особистості що полягає у можливості займатися будь-яким видом творчої діяльності, в т. ч. й наукової, та, відповідно, можливості захисту своїх прав, пов'язаних із реалізацією своїх творчих здібностей. За формою це право є мірою, способом, формою поведінки, виявлення волі, інтересів, можливостей у сфері наукової діяльності» [79].

Це положення Конституції слід розглядати у зв'язку з вищеописаною нормою статті 54, яка гарантує право кожного на результати інтелектуальної праці. Ці положення слугують основою для права інтелектуальної власності в Україні, оскільки вони пов'язують індивідуальну творчість з правовим

захистом її результатів як об'єктів права власності. Серед іншого, це стосується прав володіння, користування та різноманітних способів розповсюдження та використання третіми особами, в тому числі, заборон несанкціонованого використання результатів інтелектуальної власності без згоди творця чи уповноваженої ним особи, або інших передбачених законом випадків. Як слушно зауважував професор І.А. Бірюков, завдяки Конституції стає можливим виникнення цивільних прав, пов'язаних з інтелектуальною власністю, можливість їхнього носія «використовувати його на свій розсуд без застосування будь-яких додаткових юридичних актів (правочинів, дозволів та ін.); вимагати від інших осіб припинення дій, спрямованих на обмеження його особистих немайнових прав; мати свободу поведінки, вчинків у межах, установлених законом; звертатись до компетентних державних органів за захистом порушеного його особистого немайнового права» [194, с. 273].

До наведеного вище додається норма статті 55 Основного закону, яка визначає правові гарантії захисту конституційних прав, зокрема в національних судах України, а в разі вичерпання всіх засобів захисту на національному рівні – у міжнародних судових інституціях. Тут можна послатися на позицію професора І.О. Кравченко, який вказує на очевидний зв'язок між захистом права інтелектуальної власності за національним правом України та створенням цим законодавством правового режиму, що відповідав би вимогам сьогодення, зокрема щодо інтеграції України до Європейського Союзу [84].

Таким чином, врахування вимог міжнародного права, дослідження практичного досвіду й кращих практик впровадження системи захисту прав інтелектуальної власності в епоху штучного інтелекту в інших країнах, зможе наділити нашу державу спроможністю з кращого захисту власних громадян, а також сприятиме потужному розвитку цієї сфери в контексті створення досконалих механізмів захисту прав інтелектуальної власності. Зокрема, це стосується розвитку судових механізмів. Саме національні суди можуть відіграти роль механізмів захисту прав і водночас імплементації стандартів

міжнародного права, права Ради Європи та права ЄС до практики України в умовах, коли законодавець не встигає належним чином врегулювати питання ІІІ, що стрімко розвиваються.

Слід згадати, що наразі Україна гармонізує своє законодавство з правом та *acquis communautaire* ЄС з метою вступу до Союзу [182]. 23 червня 2022 року Європейська Рада визнала Україну країною-кандидатом із певними зобов'язаннями, зокрема щодо орієнтації на рішення Європейського суду та створення та впровадження відповідного законодавства [119]. Безумовно, порівняно з законодавством України, законодавство ЄС, що розглядалося нами в попередніх розділах даної роботи, більше відповідає сучасним потребам, тож питання стоїть саме про приведення законодавства України у відповідність до законодавства ЄС, і водночас паралельний розвиток, що має поступово зближуватися та зрештою привести до того, щоб законодавство України почало розвиватися по такому самому треку, що й законодавство інших держав-членів ЄС щодо ІІІ, тобто у відповідності до права ЄС, але з урахуванням власних політик та меж розсуду держави, що їй надаються в рамках Європейського Союзу.

Безумовно, законодавство ЄС в сфері інтелектуальної власності є значно більш розвинутим, ніж відповідне законодавство України, отже існує потреба в гармонізації законодавства України з вимогами права ЄС. Зокрема, про це йдеться в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [174], стаття 405 якого визначає обов'язок поступового зближення та гармонізації права України з відповідним правом та регуляторними стандартами ЄС. Це стосується також імплементації стандартів, які визначені в практиці Суду ЄС стосовно інтелектуальної власності [4, с. 35].

Наразі між законодавством України та правом ЄС продовжують спостерігатися помітні розбіжності. Наприклад, стаття 22 ухваленого в 2022 році Закону України «Про авторське право та суміжні права» вимагає в разі вільного використання творів зазначення імені автора та джерела запозичення [143]. Це явно не збігається з вимогами статті 5 Директиви

2001/29/ЄС 2001 року, що стосується авторського права та суміжних прав в інформаційному суспільстві, яка передбачає можливість в деяких випадках цитувати твір без зазначення імені автора та його джерела [42].

Як слушно зазначає Н.О. Білоусова, у контексті становлення українського законодавства про захист прав інтелектуальної власності існує практика формування та вдосконалення нормативно-правової бази, спровокованих зверненнями фізичних осіб, що є своєрідним відповідником звернень осіб до органів ЄС, таких як Суд ЄС [19, с. 68]. Наприклад, подекуди виникає необхідність у встановленні конституційності певних правових норм, деталізувати застосування тих чи інших положень, або прояснити особливості їх застосування на практиці.

Яскравим прикладом вищевказаного є рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням асоціації «Дім авторів музики в Україні» [150]. В цій справі Конституційний суд надав тлумачення фундаментальних понять авторського права України, переважно в світлі цивільно-правових вимог. Зокрема, він витлумачив поняття права інтелектуальної власності, його суб'єктів, зміст, поняття особистих немайнових прав та повноваження їхніх власників. Дана справа мала помітний вплив на розуміння в Україні поняття та повноважень колективного управління правами інтелектуальної власності та порядку їхнього захисту.

Що стосується регулювання ІІІ, то слід визнати, що це регулювання в нашій країні знаходиться на початковій стадії. Зокрема, відсутній єдиний закон чи підзаконний акт чи помітні ініціативи з його розробки. Це ставить питання щодо спроможності України імплементувати Акт ЄС про штучний інтелект [377].

Однак, можна простежити і позитивні тенденції. Так, у жовтні 2023 року Міністерство цифрової трансформації презентувало Дорожню карту регулювання штучного інтелекту в Україні [115]. Цей документ передбачає комплексний підхід до підтримки розвитку цифрової економіки та захисту прав громадян. Він спрямований, зокрема, на:

- підвищення конкурентоспроможності українського бізнесу на міжнародному рівні;
- розбудову бренду України як передової цифрової нації, захищати права людини перед обличчям проблем, пов'язаних зі штучним інтелектом;
- створення ефективного механізму співрегулювання та саморегулювання у сфері ШІ;
- забезпечення інтеграції України в європейський ринок шляхом впровадження стандартів ЄС.

Дорожня карта передбачає використання так званого підходу «знизу вгору», що означає поступове запровадження регуляторних механізмів, від розробки позазаконодавчих ініціатив до розробки відповідних законодавчих актів, коли галузь готова до таких змін, а наявні механізми захисту прав і свобод громадян недостатні. Мета такого підходу – знайти баланс між підтримкою інновацій та розвитку ШІ, з одного боку, та забезпеченням належного рівня захисту прав людини та інтересів суспільства – з іншого. Крім того, реалізація цього підходу допоможе Україні підготуватися до майбутньої імплементації Акту про штучний інтелект ЄС, який є однією з ключових умов євроінтеграції в цифровій сфері.

У рамках реалізації Дорожньої карти з регулювання штучного інтелекту в Україні анонсовано запуск «регуляторної пісочниці» для компаній-розробників ШІ. Це контрольоване середовище, де компанії можуть розробляти свої продукти з початкового етапу, враховуючи вимоги Закону про штучний інтелект. Тут вони можуть отримати експертну консультацію на всіх етапах розробки продукту, що дозволить їм підготуватися до виходу на ринки ЄС. Участь у цій пісочниці є добровільною, і компанії можуть приєднатися до неї на власний розсуд [193].

Ще одним помітним дороговказом в зазначених питаннях стала презентована в 2024 році Біла книга з регулювання ШІ в Україні [17]. В ній Міністерство цифрової трансформації визнало необхідність розробки власної регуляторної стратегії, знову схваливши використання підходу «знизу вгору».

У зв'язку з цим можна стверджувати, що бачення Мінцифри регулювання ШІ в Україні не змінилося. Біла книга визначає основні підходи наступним чином:

- підтримка конкурентоспроможності індустрії штучного інтелекту, що передбачає надання інструментів для виходу українського бізнесу на міжнародні ринки;
- захист прав громадян від потенційних ризиків і зловмисного використання ШІ;
- Європейська інтеграція, що в майбутньому означало б імплементацію Акту AI ЄС в Україні.

Реалізація цих положень розбивається на два етапи. На першому етапі Мінцифри планує надати «позазаконодавчі» інструменти, щоб допомогти бізнесу та державі підготуватися до майбутнього регулювання ШІ. Наприклад, ключовими інструментами, запропонованими міністерством, є методологія оцінки систем штучного інтелекту, регуляторна пісочниця та маркування систем штучного інтелекту. Штучний інтелект буде оцінюватися, щоб визначити, які продукти потраплять у регуляторну пісочницю, і визначити рівень ризику конкретної системи. Методологія базуватиметься на підході, заснованому на оцінці ризику, який використовуватиметься в рамках законодавства ЄС щодо штучного інтелекту. Методологія буде адаптована до українського контексту на основі поточної практики ЄС та Ради Європи.

Регуляторна пісочниця стане середовищем, де розробники ШІ зможуть тестувати свої системи на відповідність майбутнім нормативним вимогам. За даними Міністерства цифрової трансформації, регуляторна пісочниця включатиме лише продукти, які мають «середній або високий вплив на права людини» або «відповідають іншим критеріям відбору». Для тих продуктів, які не беруть участь у нормативній пісочниці, буде запропоновано платформу правової допомоги, щоб допомогти їм дотримуватися майбутнього законодавства.

Крім того, Міністерство цифрової трансформації заохочуватиме розробників штучного інтелекту добровільно маркувати свої продукти, що

передбачає надання інформації про конструкцію, навчальні дані, функції системи тощо. Метою такого маркування є підвищення прозорості та покриття вимог, викладених у законодавстві ЄС. Рівень розкриття систем штучного інтелекту є добровільним і визначається переважно компаніями штучного інтелекту.

Інші інструменти, які пропонує держава, включають рекомендації щодо використання ШІ для різних галузей промисловості, кодекси поведінки для бізнесу та веб-портал Центру відповідального ШІ. Після впровадження інструментів Міністерство цифрової трансформації очікує «комплексного та багатостороннього позитивного» впливу, який підготує державу, громадян та бізнес до другого етапу регулювання.

Другий етап передбачає поступове впровадження Акту ЄС про штучний інтелект. Міністерство цифрової трансформації планує розпочати розробку закону про використання ШІ після остаточного ухвалення закону ЄС. Водночас автори Білої книги вказують на перспективу збереження підходу «знизу вгору» на етапі імплементації, стверджуючи, що можливе відтермінування набрання чинності окремих положень права ЄС. Важливо зазначити, що під час підготовки законопроекту Міністерство цифрової трансформації не планує приймати положення, які суперечать законодавству ЄС, або змішувати підходи інших країн. Зокрема в Білій книзі відзначається необхідність зважати на захист прав власності на твори, створені за допомогою ШІ, та потребу відповідного правового регулювання.

Варто відзначити, що Дорожня карта та Біла книга не є навіть проектами нормативно-правових актів. Слід визнати, що в Україні немає спеціалізованого регулювання ШІ. Водночас, можливо визначити як чинне законодавство вирішує основні питання розробки та використання технологій ШІ. Аналіз чинного законодавства показує, що ШІ розглядається виключно як об'єкт цивільних правовідносин, а не як суб'єкт. Зокрема, це не суб'єкт майнових прав, які можна продати, придбати, подарувати або здійснити

відчуження в інший спосіб. ІІІ можна розглядати виключно як об'єкт прав інтелектуальної власності, що створений в результаті творчої праці людини.

З цього приводу О. Парамонова та І. Варава відзначають, що в українському праві визнання ІІІ суб'єктом правовідносин суперечило б фундаментальним засадам цивільного права та концепції права загалом, оскільки така ідея ставить під сумнів унікальність розумових здібностей людини та виключає право на самовизначення [126, с. 75]. Водночас, є в українській літературі й інша думка. Наприклад, О. Радутний доводить, що ІІІ може надаватися правосуб'єктність та вводить термін «електронна особа» для позначення такого суб'єкта, проводячи аналогію з правосуб'єктністю юридичної особи [148, с. 149].

Окремо стоїть питання правового регулювання відповідальності за ІІІ. Н.М. Стефанишин та Т.Я. Схаб-Бучинська в цьому аспекті відзначають, що за законодавством України власник несе відповідальність за будь-яку шкоду, завдану ІІІ на тих же підставах, що й за шкоду, яка може бути завдана джерелом підвищеної небезпеки. Іншими словами, власник або розробник системи ІІІ повинен прирівнюватися до власника джерела підвищеної небезпеки [162, с. 129]. К.С. Токарева та Н.О. Савліва вказують на іншу перспективу, пропонуючи застосувати до ІІІ законодавство про захист прав споживачів [171]. Тож на їхню думку відповідальність за будь-які порушення, що можуть походити з недоліків в самій системі, нестиме виробник, а за цілеспрямовані діяння, що спричинили шкоду – користувач товару. Прикметною в цьому плані є Концепція оновлення Цивільного кодексу України, що була розроблена робочою групою, створеною на основі Постанови Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) [144], яка пропонує доповнення глави 82 ЦКУ положеннями щодо спеціальних деліктів та відшкодування шкоди, завданої програмним забезпеченням, робототехнікою та ІІІ [77].

Що стосується безпосередньо питань прав інтелектуальної власності, що в Україні врегульовані саме в рамках цивільного права, наприкінці 2022 року

було розроблено нову редакцію Закону України «Про авторське право і суміжні права», якими було введено таку категорію як «неоригінальні об'єкти, створені комп'ютерною програмою». Йдеться про об'єкти, які відрізняються новизною (але не оригінальністю, оскільки вона притаманна лише об'єктам, які були створені людиною), від існуючих аналогічних об'єктів (у тому числі, об'єктів авторського права), і створені без безпосередньої участі фізичної особи [143]. Іншими словами, як зауважують О. Дорошенко та Л. Тарасенко, об'єкти, створені особами за допомогою комп'ютерних технологій, не вважаються неоригінальними об'єктами, згенерованими комп'ютерною програмою. Суб'єктами права власності на такий неоригінальний об'єкт є власники комп'ютерних програм, законні користувачі комп'ютерної програми (за ліцензійним договором), або інші визначені договором особи. Обсяг майнових прав на такий об'єкт прирівнюється до майнових прав автора, при цьому особистих немайнових прав не виникає. Права виникають внаслідок факту породження цього об'єкта і починають діяти з моменту його породження протягом 25 років. Закон також наголошує на дотриманні прав власності третіх осіб. Це стосується як інших неоригінальних об'єктів, створених комп'ютерною програмою, так і захищених авторським правом творів. Станом на момент написання нашої роботи, не вдалося ідентифікувати правозастосовної практики за новим законом, але слід припустити, що будь-які судові спори, які виникають, вимагатимуть належних доказів, а деякі обставини доведеться доводити в суді шляхом надання висновку судової експертизи з питань інтелектуальної власності чи комп'ютерно-технічних питань [50, с. 88-91].

В процесі реформування свого законодавства щодо ШІ Україна повинна враховувати положення GDPR, які опосередковано покладаються на Україну через Угоду про асоціацію. Зокрема, Україна повинна забезпечити захист персональних даних відповідно до цих європейських стандартів, оскільки системи штучного інтелекту часто самі обробляють персональні дані. GDPR встановлює правила законного, справедливого та прозорого використання

даних, вимагає точності даних, обмежує терміни зберігання та забезпечує захист даних. GDPR також регулює автоматизоване прийняття рішень і профілювання, надаючи права на людське втручання та оскарження рішень, заснованих на автоматизованій обробці, яка часто стосується систем ШІ [207].

Таким чином, аналіз законодавчої бази показує, що Україна, як і більшість країн світу, поки що не має спеціалізованого законодавства щодо ШІ та його впливу на права інтелектуальної власності, але є тенденції до розвитку такого регулювання. Враховуючи стрімкий розвиток технологій ШІ, забезпечення правової визначеності та адаптивності законодавства є критично важливим для реалізації комплексної державної політики у сфері ШІ, включаючи створення сприятливих умов для інновацій та захисту прав громадян та захисту прав інтелектуальної власності. Ключовими питаннями, що мають бути визначені в майбутньому законодавстві можна вважати правосуб'єктність систем штучного інтелекту, відповідальність за їхні дії та рішення, авторське право на роботи, створені за допомогою штучного інтелекту, і захист персональних даних, які використовуються для навчання та роботи моделей штучного інтелекту.

Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки.

Україна перебуває на етапі формування спеціального правового регулювання штучного інтелекту, в тому числі його використання у сфері права інтелектуальної власності, однак вже сформовано концептуальні засади його розвитку через Дорожню карту та Білу книгу Міністерства цифрової трансформації, які орієнтуються на ризик-орієнтований підхід та поступову імплементацію стандартів права Європейського Союзу.

З урахуванням конституційних засад та міжнародних зобов'язань України, реформування законодавства у сфері ШІ та прав інтелектуальної власності має здійснюватися у спосіб, що забезпечує баланс між свободою творчості, правом власності та вимогами правової визначеності. По-перше, на законодавчому рівні доцільним є ухвалення рамкового акту щодо використання ШІ, який би закріплював базові принципи регулювання

відповідно до ризик-орієнтованого підходу, сумісного з правом ЄС. Такий акт має виходити з цивільно-правової природи ІІІ як об'єкта правовідносин, що узгоджується з чинними засадами Цивільного кодексу України та унеможлиблює надання системам ІІІ правосуб'єктності, несумісної з конституційною концепцією свободи та гідності людини. По-друге, подальшого розвитку потребує регулювання результатів, створених за допомогою систем ІІІ, у межах законодавства про інтелектуальну власність. Запроваджена Законом України «Про авторське право і суміжні права» категорія неоригінальних об'єктів, створених комп'ютерною програмою, має бути доповнена механізмами доказування та ідентифікації такого контенту. З урахуванням статей 54 і 55 Конституції України, а також практики судового захисту прав інтелектуальної власності, доцільно передбачити нормативні вимоги щодо збереження технічної інформації про створення контенту із застосуванням ІІІ (метадані, маркування), що забезпечить ефективний доступ до правосуддя та реалізацію права на судовий захист. По-третє, у частині відповідальності за шкоду, завдану системами ІІІ, доцільно реалізувати підходи, закладені в концепції оновлення Цивільного кодексу України, шляхом запровадження спеціальних деліктних норм. Такі норми мають корелювати з правом власності, гарантованим статтею 41 Конституції України, та забезпечувати ефективний захист прав інтелектуальної власності у випадках порушень, пов'язаних із функціонуванням ІІІ. По-четверте, реформування має враховувати зобов'язання України за Угодою про асоціацію з Європейським Союзом, зокрема статтю 405, яка передбачає поступову гармонізацію законодавства України з правом ЄС у сфері інтелектуальної власності. Це означає необхідність орієнтації на стандарти *acquis* ЄС, у тому числі на підходи, закладені в Акті ЄС про штучний інтелект, а також на практику Суду ЄС щодо співвідношення авторського права, свободи вираження поглядів і технологічного розвитку.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дисертаційного дослідження узагальнені та впорядковані наукові положення, обґрунтовано теоретичні положення та пропозиції щодо міжнародно-правового регулювання права інтелектуальної власності в епоху штучного інтелекту та сформульовані такі висновки.

1. Концепція міжнародно-правового регулювання права інтелектуальної власності в умовах розвитку ШІ передбачає інтегровану систему взаємопов'язаних елементів: загальних принципів міжнародного права та міжнародного права прав людини, міжнародних договірних і звичаєвих норм у сфері інтелектуальної власності, а також філософсько-правових та етичних засад використання штучного інтелекту, закріплених в актах «м'якого права», що у сукупності формують єдиний міжнародно-правовий режим регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності.

2. Міжнародно-правові засади регулювання ШІ мають ґрунтуватися на пріоритетності міжнародного права прав людини як базової системи принципів, на основі яких повинно здійснюватися формування правового режиму ШІ та регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності.

3. Одним із важливих чинників, який впливав на права інтелектуальної власності, є зміни технологічних передумов створення та використання результатів інтелектуальної діяльності, які обумовили послідовний розвиток об'єктів права інтелектуальної власності від появи комп'ютерних програм до розвитку ШІ, з урахуванням чого можуть бути виділені такі етапи становлення міжнародно-правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності: технологічний етап (від виникнення перших привілеїв до середини XX століття), орієнтований на охорону традиційних об'єктів творчої діяльності (друкарство; технологічне виробництво); цифровий (програмно-інформаційний) етап (кінець XX – XXI століття), пов'язаний із розробкою та започаткуванням міжнародно-правової охорони комп'ютерних програм, програмного забезпечення та інших цифрових об'єктів права інтелектуальної

власності; алгоритмічний етап (XXI століття від появи перших положень про штучний інтелект до сьогодення), зумовлений розвитком технологій штучного інтелекту, який характеризується формуванням нових підходів до визначення суб'єктів, об'єктів та механізмів міжнародно-правової охорони результатів інтелектуальної діяльності.

4. Розвиток технологій ІІІ істотно трансформує традиційне розуміння права інтелектуальної власності, яке більше не може розглядатися виключно як інститут приватного права, спрямований на охорону майнових і немайнових прав автора. У сучасних умовах право інтелектуальної власності набуває ознак одного із засобів реалізації та захисту прав людини, оскільки забезпечує свободу творчості, право на участь у культурному житті, доступ до результатів наукового прогресу та можливість вільного розвитку особистості. Відповідно, правове регулювання використання ІІІ має формуватися на основі людиноцентричного підходу, який передбачає пошук справедливого балансу між захистом інтелектуальної власності, розвитком інновацій та забезпеченням основоположних прав і свобод людини.

5. Вплив ІІІ на право інтелектуальної власності необхідно розглядати в контексті загальної системи міжнародного захисту прав людини. Застосування алгоритмічних моделей для створення, поширення та використання результатів інтелектуальної діяльності актуалізує проблеми, ефективного судового захисту та визначення належного суб'єкта відповідальності. За таких умов традиційні механізми правового регулювання, побудовані на класичній моделі взаємодії автора, правовласника та користувача потребують перегляду та впровадження нових підходів. Це обумовлює необхідність формування нової міжнародно-правової моделі регулювання, заснованої на принципах людиноцентричності, прозорості рішень ІІІ, ефективної оскаржуваності автоматизованих рішень та забезпечення балансу між технологічним розвитком, охороною інтелектуальної власності й захистом основоположних прав і свобод людини.

6. Ризики використання ІІІ доцільно розглядати як сукупність взаємопов'язаних структурних і функціональних ризиків. До структурних належать ризики, обумовлені принципами функціонування систем ІІІ, зокрема помилки проєктування, кіберзагрози та непрозорість алгоритмів («ефект чорної скриньки»). Функціональні ризики виникають безпосередньо під час застосування таких систем та проявляються у формі алгоритмічної дискримінації, неправомірного спостереження, обмеження можливостей оскарження автоматизованих рішень, формалізації механізму згоди та виникнення прогалин юридичної відповідальності. Така класифікація свідчить, що ефективне регулювання ІІІ неможливе виключно правовими або виключно технічними засобами і потребує комплексного міждисциплінарного підходу, який поєднує правові, технологічні, організаційні та етичні механізми управління ризиками.

7. Ухвалення Акта Європейського Союзу про ІІІ започаткувало новий етап розвитку правового регулювання, заснований на ризик-орієнтованому підході, принципах прозорості, підзвітності та поваги до авторського права. Акт доповнює правові засади у сфері інтелектуальної власності, запроваджуючи дотримання політики поваги до авторського права, вимоги щодо прозорості моделей ІІІ та розкриття інформації про використані для навчання матеріали, що створює передумови для більш ефективного захисту прав правовласників і розвитку ліцензійних механізмів використання результатів творчої діяльності.

8. Аналіз актів Європейського Союзу, практики їх імплементації та перших судових звернень щодо застосування Акта про ІІІ дозволяє зробити висновок про формування структурно цілісної моделі правового регулювання, яка поєднує норми авторського права, регулювання ІІІ, етичні принципи та механізми судового контролю. Така модель ґрунтується на збереженні антропоцентричної концепції авторства, за якої результати діяльності генеративного ІІІ можуть отримувати правову охорону лише через діяльність

людини (творця), тоді як сам ІІІ не є самостійний суб'єкт права інтелектуальної власності.

9. З урахуванням конституційних засад та міжнародних зобов'язань України, реформування законодавства у сфері ІІІ та прав інтелектуальної власності має здійснюватися у спосіб, що забезпечує баланс між свободою творчості, правом власності та вимогами правової визначеності. По-перше, на законодавчому рівні доцільним є ухвалення рамкового акту щодо використання ІІІ, який би закріплював базові принципи регулювання відповідно до ризик-орієнтованого підходу, сумісного з правом ЄС. Такий акт має виходити з цивільно-правової природи ІІІ як об'єкта правовідносин, що узгоджується з чинними засадами Цивільного кодексу України та унеможливорює надання системам ІІІ правосуб'єктності, несумісної з конституційною концепцією свободи та гідності людини. По-друге, подальшого розвитку потребує регулювання результатів, створених за допомогою систем ІІІ, у межах законодавства про інтелектуальну власність. Запроваджена Законом України «Про авторське право і суміжні права» категорія неоригінальних об'єктів, створених комп'ютерною програмою, має бути доповнена механізмами доказування та ідентифікації такого контенту. З урахуванням статей 54 і 55 Конституції України, а також практики судового захисту прав інтелектуальної власності, доцільно передбачити нормативні вимоги щодо збереження технічної інформації про створення контенту із застосуванням ІІІ (метадані, маркування), що забезпечить ефективний доступ до правосуддя та реалізацію права на судовий захист. По-третє, у частині відповідальності за шкоду, завдану системами ІІІ, доцільно реалізувати підходи, закладені в концепції оновлення Цивільного кодексу України, шляхом запровадження спеціальних деліктних норм. Такі норми мають корелювати з правом власності, гарантованим статтею 41 Конституції України, та забезпечувати ефективний захист прав інтелектуальної власності у випадках порушень, пов'язаних із функціонуванням ІІІ. По-четверте, реформування має враховувати зобов'язання України за Угодою про

асоціацію з Європейським Союзом, зокрема статтю 405, яка передбачає поступову гармонізацію законодавства України з правом ЄС у сфері інтелектуальної власності. Це означає необхідність орієнтації на стандарти *acquis* ЄС, у тому числі на підходи, закладені в Акті ЄС про штучний інтелект, а також на практику Суду ЄС щодо співвідношення авторського права, свободи вираження поглядів і технологічного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аблаєв Б. А. Еволюційні етапи розвитку міжнародно-правового співробітництва у сфері захисту авторських прав. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 18. Право*. 2024. Вип. 41. С. 3-11.
2. Авдєєва Т., Батхін О. Використання систем штучного інтелекту відповідно до прав людини : посібник для громадянського суспільства / Лабораторія цифрової безпеки. 2024. 32 с.
3. Андрощук Г. О., Дорошенко О. Ф., Работягова Л. І. Патентування винаходів, створених з використанням штучного інтелекту: проблеми теорії та практики. *Інформація і право*. 2024. № 4(48). С. 110-124.
4. Андрощук Г. О., Работягова Л. І. Єдиний патентний суд ЄС: організаційні та економіко-правові засади функціонування. *Наука, технології, інновації*. 2019. № 2. С. 34-43.
5. Андрощук Г. О. Патентна система у світовій економіці: сценарії розвитку. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2010. № 4. С. 36-53.
6. Андрощук Г. О. Тенденції розвитку технологій штучного інтелекту: економіко-правовий аспект. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019. № 3. С. 84-101.
7. Андрощук Г. О. Штучний інтелект і інтелектуальна власність: проблеми регулювання. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2021. № 2(14). С. 58-78. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-2\(14\)-58-78](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-2(14)-58-78). URL: <https://maup.com.ua/assets/files/expert/14/3.pdf> (дата звернення: 22.01.2025).
8. Архіпова С. А. До питання визначення сутності штучного інтелекту. *Ідеї академіка В.М. Глушкова і сучасні проблеми штучного інтелекту : матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Глушковські читання» 29 листопада 2019 р. Київ, 2019. С. 7-9.*

9. Асірян С. Р. Кроки країн Європейського Союзу у напрямку захисту конституційних прав громадян в епоху штучного інтелекту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: ПРАВО*. 2023. Вип. 76, ч. 2. С. 285-290.
10. Барановська В. М. Право інтелектуальної власності в цифрову добу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 167-171.
11. Батареев В. В. Методи та система штучного інтелекту. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. №1 (293). С. 17-21.
12. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів, Паризький Акт від 24 липня 1971 року змінений 2 жовтня 1979 року 1886. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text (дата звернення: 11.02.2025).
13. Белов Д. М., Белова М. В. Штучний інтелект в судочинстві та судових рішеннях, потенціал та ризики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: ПРАВО*. 2023. Вип. 78. Ч. 2. С. 315-320.
14. Белова М. В., Белов Д. М. Виклики та загрози захисту персональних даних у роботі зі штучним інтелектом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: ПРАВО*. 2023. Вип. 79, ч. 2. С. 17-22.
15. Бисага Ю. М., Палінчак М. М., Белов Д. М., Данканич М. М. Основні права людини. Ужгород, 2003. 66 с.
16. Бисага Ю. М., Белов Д.М., Заборовський В.В. Штучний інтелект та авторські і суміжні права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: ПРАВО*. 2023. Вип. 76, ч. 2. С. 299-304.
17. Біла книга з регулювання ШІ в Україні: бачення Мінцифри. URL: <https://hromada.gov.ua/research/bila-kniga-z-regulyuvannya-si-v-ukrayini-bacennya-mincifri> (дата звернення: 09.04.2025).
18. Білик П. Штучний інтелект та авторське право: що врахувати юристу? URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/224256_shtuchniy-ntelekt-ta-avtorske-pravo-shcho-vrakhuvati-yuristu (дата звернення: 22.11.2025).

19. Білоусова Н. О. Захист прав інтелектуальної власності. *Інтелектуальна власність та патентознавство* : підручник / за ред. П. М. Цибульова, А. С. Ромашко. Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2021. С. 64-91.
20. Богів Я., Шардакова А. Майбутнє міжнародного права: інтеграція сучасних технологій, гібридні підходи та створення нових нормативних рамок для глобального співтовариства. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: "Юридичні науки"*. 2023. № 3 (39). С. 243-249.
21. Бочарова Н. В. Роль двосторонніх торговельних угод у забезпеченні прав інтелектуальної власності. *Альманах міжнародного права*. 2020. Вип. 23. С. 151-159.
22. Боярчук О. М. Захист права інтелектуальної власності: особливості здійснення в Україні, США та країнах Європейського Союзу (Німеччина, Франція). *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. С. 184-188. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/12/34.pdf> (дата звернення: 28.03.2025).
23. Боярчук О. М. Питання захисту інвестицій у сфері права інтелектуальної власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 95-97. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2024/22.pdf (дата звернення: 28.03.2025).
24. Булеца С. Б. Захист торговельної марки в сфері моди за допомогою штучного інтелекту. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 193-200. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/04/35.pdf> (дата звернення: 23.01.2025).
25. Ваврик Ю., Опірський І. Штучний інтелект: кібербезпека нового покоління. *Український науковий журнал інформаційної безпеки*. 2024. № 40. Вип. 2. С. 244-255.
26. Васильєв Є. О. Становлення правового регулювання охорони прав інтелектуальної власності на літературні та художні твори в країнах Європи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 21-27. С. 22. URL: http://www.lsej.org.ua/12_2021/3.pdf (дата звернення: 11.02.2025).

27. Васильєв О. В. Інтелектуальна власність: визначення, структура та роль у сучасних економічних умовах. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 6. С. 53-57.
28. Віденська угода про заснування Міжнародної класифікації зображувальних елементів знаків. 1973. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_h33#Text (дата звернення: 11.02.2025).
29. Вінникова Н. А. Штучний інтелект у контексті глобального управління. *Політикус*. 2022. Вип. 3. С. 65-70.
30. Войнов М. Система розпізнавання обличчя: правові аспекти використання в Україні та в ЄС. *Українська гельсінська спілка прав людини*. 2023. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/systema-rozpiznavannia-oblychchia-pravovi-aspekty-vykorystannia-v-ukraini-ta-v-yes/> (дата звернення: 25.03.2025)
31. Войнов М. Штучний інтелект в медицині: чи загрожують інновації правам людини. *Українська гельсінська спілка прав людини*. 2024. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/shtuchnyy-intelekt-v-medytsyni-chy-zahrozhuut-innovatsii-pravam-liudyny/> (дата звернення: 24.03.2025).
32. Всесвітня конвенція про авторське право, 1952. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_052#Text (дата звернення: 11.02.2025).
33. Гарєєв Є. Ш. Розвиток вітчизняного патентного законодавства в дорадянські часи. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 53. С. 132-140.
34. Гачкевич А. Виникнення права людини на безпечне використання штучного інтелекту. *Право на інноваційне суспільство*. 2024. № 2(23). С. 32-40.
35. Головенко Р., Котляр. Д., Слизьконіс Д. Доступ до публічної інформації : посібник із застосування «трискладового тесту». Київ : ЦСПА, 2014. 152 с.

36. Голубенко І. І. Правові аспекти можливості реєстрації авторського права на картини, створені штучним інтелектом. *Створення, охорона, захист та комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності* : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю, присвяч. Міжнар. дню інтелектуальної власності : ел. збірник. Київ, 2023. С. 246-251. URL: <http://cpdcipr.kpi.ua/article/view/276982/274211> (дата звернення: 22.01.2025).

37. Горун О. Актуальні проблеми захисту прав людини у кіберпросторі в умовах технологічного розвитку штучного інтелекту. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпро, 2024. С. 236-240.

38. Громлюк А. В. Тлумачення категорії «право власності» в міжнародній і європейській системах захисту прав людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 107-109. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-8/22>

39. Гудзь Л. В. Забезпечення права на приватність у контексті використання штучного інтелекту: потенційні загрози та шляхи їх подолання. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: ПРАВО*. 2024. Вип. 86, ч. 1. С. 175-180.

40. Гусаров С. М. Міжнародна співпраця у протидії кібертероризму. *Протидія кіберзагрозам та торгівлі людьми* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф, Харків, 2019. С. 309-310.

41. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2019/790 від 17 квітня 2019 року про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку та про внесення змін до директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-19#Text (дата звернення: 02.04.2025).

42. Директива Європейського парламенту і ради 2001/29/ЄС від 22 травня 2001 року про гармонізацію окремих аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві. *Верховна Рада України* : офіц.

вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-01#Text (дата звернення: 09.04.2025).

43. Дмитренко В. В. Щодо первинних суб'єктів права інтелектуальної власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/041da096-bc9f-4d47-b0ae-adb497c0318e/content> (дата звернення: 20.01.2025).

44. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 року та положення Бернської конвенції (1971 р.), на які містяться посилання у Договорі. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_770#Text (дата звернення: 27.03.2025)

45. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 року. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_769#Text (дата звернення: 27.03.2025).

46. Договір про закони щодо товарних знаків, 1994. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_102#Text (дата звернення: 11.02.2025).

47. Договір про патентну кооперацію, 1970. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/895_001#Text (дата звернення: 11.02.2025).

48. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 25.03.2025).

49. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року. *Верховна Рада України* : офіц.

вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text (дата звернення: 25.03.2025).

50. Дорошенко О., Тарасенко Л. Право Sui Generis на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою: новели правового регулювання. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2022. № 2. С. 87-96.

51. Євтушенко М. В. Ліцензування і патентування діяльності : конспект лекцій. Харків: ХНАМГ, 2009. 59 с.

52. Єршова О. Л., Бажан Л. І. Розумне місто – концепція, моделі, технології, стандартизація. *Нові інформаційні технології*. 2020. № 2-3. С. 68-77.

53. Єфремова К. В. Теоретичні підходи до регулювання штучного інтелекту в ЄС: досвід для України. *Право та Інновації*. 2020. № 4(32). С. 80-85.

54. Зайцев Ю. К. Політико-економічна обмеженість сучасного неолібералізму та можливі шляхи її подолання. *Вчені записки*. 2013. № 15. С. 8-14.

55. Зародження охорони прав інтелектуальної власності у світі. URL: <https://biblio.lib.kherson.ua/istoriya-stanovlennya-avtorskogo-prava-u-sviti-ta-v-ukraini.htm> (дата звернення: 10.02.2025).

56. Заярний О.А. Правове регулювання застосування технологій штучного інтелекту для комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності у сфері оборони України. *Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності* : матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю, присвяч. Міжнар. дню інтелектуальної власності. (м. Київ, 25 квітня 2025р.) : ел. збірник. Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2025. URL: <http://cpdcipr.kpi.ua/article/view/328211/317950> (дата звернення: 03.02.2026).

57. Зубко О. М. Кіберсуверенітет як нова категорія в адміністративному праві. *Київський часопис права*. 2021. № 4. С. 190-194.

58. Ізбаш О. О. Міжнародні аспекти захисту інтелектуальних прав. *Lex Portus*. 2018. № 2(10). С. 79-94.
59. Камардіна Ю. В., Поляруш-Сафроненко С. О., Вишневська Ю. В. Права людини в епоху розвитку штучного інтелекту. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: право*. 2024. Вип. 27. С. 71-78.
60. Каун Ю., Собчук О. Штучний інтелект як інструмент кібератак і кібербезпеки. URL: <https://apcssm.vnu.edu.ua/index.php/conf/article/view/118/64> (дата звернення: 26.03.2025).
61. Кісіль Н. В. Як виникають авторські права. 2023. URL: <https://www.kisil-nv.com/2023/01/27/%D0%BE%D0%B1%D1%94%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D1%8F%D0%BA-%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%8E/> (дата звернення: 29.03.2025).
62. Клейменова С. М. Співвідношення понять «оригінальність» та «творчість» як ознаки об'єктів авторського права. *Вісник Одеського національного університету. Серія «Правознавство»*. 2023. Т. 25, № 2. С. 7-9.
63. Клочко Т. Ю. Лікарські засоби в системі об'єктів права інтелектуальної власності. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія Право*. 2011. Вип. 16. С. 189-194.
64. Коваленко Л. П. Правовий захист громадян на доступ до інформації. *Інформація і право*. 2015. № 2(14). С. 26-31.
65. Ковальова М. В. Роль деяких міжнародних договорів у сфері охорони промислової власності. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 1. С. 110-115.
66. Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію, 1980. *Верховна Рада України* : офіц.

вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_266#Text (дата звернення: 26.03.2025).

67. Конвенція про захист осіб щодо автоматизованої обробки персональних даних, 1981. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text (дата звернення: 05.04.2025).

68. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, 1950. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 28.03.2025).

69. Конвенція про захист цивільного населення під час війни, 1949. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 25.03.2025).

70. Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм, 1971. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_124#Text (дата звернення: 11.02.2025).

71. Конвенція про поводження з військовополоненими, 1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 25.03.2025).

72. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях, 1949. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text (дата звернення: 25.03.2025).

73. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі, 1949. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text (дата звернення: 25.03.2025).

74. Конвенція про розповсюдження несучих програми сигналів, що передаються через супутники, 1974. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_250#Text (дата звернення: 11.02.2025).

75. Кондик Д. Сучасні аспекти гармонізації законодавства про авторське право України та ЄС: порівняльно-правовий аналіз. *Law. State. Technology*. 2023. № 3. С. 56-62.
76. Конституція України, 1996. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 08.04.2025).
77. Концепція оновлення Цивільного кодексу України / за ред. А. С. Довгерта. Київ : Вид. дім “АртЕк”, 2020. 128 с.
78. Коренюк О., Михайловський В. Юридичні наслідки рішення Міністерської конференції СОТ щодо Угоди ТРІПС. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2023. № 4. С. 51-61.
79. Коротун О. М. Принципи-обов’язки діяльності публічної адміністрації як гарант забезпечення охорони прав суб’єктів інтелектуальної власності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. 2017. № 28. С. 49-52.
80. Костюк Є., Цимбал К. Вплив штучного інтелекту на ринок праці. *Економіка і регіони*. 2024. № 3(94). С. 6-12.
81. Костючков С. К. Феномен штучного інтелекту в горизонтах біофілософського знання. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2023. № 42. С. 64-69.
82. Котенко М. В. Інтелектуальна власність в правовій системі та правових уявленнях юристів Стародавнього Риму. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2024. Вип. 2. С. 5-8.
83. Кохановська О. Основні теорії права інтелектуальної власності та їх вплив на розвиток сучасного законодавства України. *Право України*. 2011. № 5. С. 52-59.
84. Кравченко І. О., Кузнецова М. Ю. Актуальні питання правової охорони інтелектуальної власності в Україні в умовах сталого розвитку. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 3. С. 468-473. URL:

<http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/278219/273025> (дата звернення: 08.04.2025).

85. Кравчук С. Н. Вплив штучного інтелекту на права людини та загальні рекомендації для сталого втілення. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: "Юридичні науки"*. 2024. № 3(43). С. 101-110.

86. Крат В. Торговельна марка як об'єкт права інтелектуальної власності. *МЕН*. 2017. № 95. С. 142-154.

87. Крат В. Штучний інтелект і судочинство. Верховний Суд України. 2024. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2024/Prezent_Shtychn_int_el_Sydoch.pdf (дата звернення: 24.03.2025).

88. Кривенко П. AI в концепції «чорної скриньки». *Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння*. 2024. URL: <https://cacds.org.ua/ai-%D0%B2-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%97-%D1%87%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%97-%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%8C%D0%BA%D0%B8-%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%88%D0%B5/> (дата звернення: 24.03.2025).

89. Криворучик Д. П., Оринчак І. А. Парсинг та обробка даних з сайтів з використанням технології web-scraping. *Тези X Міжнародної науково-технічної конференції «Інформаційно-комп'ютерні технології 2019»*. Житомир, 2019. С. 65-65.

90. Кронівець Т. М., Тимошенко Є. А. Правові аспекти захисту приватності життя людини в контексті використання штучного інтелекту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 295-297. URL: http://lsej.org.ua/12_2022/68.pdf (дата звернення: 23.03.2025).

91. Кузьменко О. Ю., Мацеха Д. С. Інтелектуальний капітал України та його вплив на економіку країни. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. № 5. Т. 2. С. 118-121.

92. Кульбабська І. В. Чи може штучний інтелект бути автором? *Міжнародне право в період турбулентності міжнародних відносин* : збірник матеріалів Всеукр. наук. студент. інтернет-конференції. Одеса, 2021. С. 371-373.
93. Лебедева Г. В. Захист прав та інтересів фізичних осіб, порушених унаслідок використання об'єктів права інтелектуальної власності : дис. ... докт. філософ. : спец. 081. Одеса, 2021. 221 с.
94. Литвинова Л. Модернізація режиму винятків та обмежень з авторського права ЄС для цифрової та транскордонної педагогічної діяльності. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 4. С. 89-94.
95. Локарнська угода про заснування Міжнародної класифікації промислових зразків, 1968. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b07#Text (дата звернення: 11.02.2025).
96. Лучик С. Д., Мойко О. О. Кіберсуверенітет як складова державного суверенітету України. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. XIII Міжнар. наук.-практ. конф. Вінниця, 2024. С. 96-98.
97. Майданик Л. Поняття оригінальності твору в авторському праві: досвід ЄС, України та інших зарубіжних країн. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 32-36.
98. Македон О. А. Етичні та юридичні аспекти використання штучного інтелекту у юридичній практиці. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 1. С. 200-204.
99. Малицький Б., Попович О. Проблеми використання інтелектуального потенціалу та інтелектуальної власності в контексті побудови знаннєвого суспільства. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2006. № 3. С. 38-45.
100. Мальцев А. Ю. Огляд принципів глибокого навчання як динамічної теорії штучного інтелекту. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки*. 2021. Т. 32(71), № 6. С. 97-102.

101. Марков К. А. До питання співвідношення правової та моральної відповідальності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2012. Вип. 3. С. 82-87.
102. Марущак А. І. Вплив міжнародних процесів регулювання штучного інтелекту на інформаційне право України. *Інформація і право*. 2023. № 4(47). С. 55-63.
103. Матвєєва Ю. І. Права людини та верховенство права: значення в умовах війни. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2023. № 3. С. 102-113.
104. Машталяр О. М. Масове спостереження та розпізнавання обличчя за допомогою штучного інтелекту: правові виклики та перспективи регулювання в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 11. С. 317-320. URL: http://lsej.org.ua/11_2024/74.pdf (дата звернення: 26.03.2025).
105. Меліков Р. Г. Автономні системи озброєння та принцип розрізнення в міжнародному гуманітарному праві. *Право і суспільство*. 2021. № 6. С. 315-320.
106. Меліков Р. Г. Застосування автономних систем озброєння під час російсько-української війни: нові виклики міжнародному гуманітарному праву. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 619-622.
107. Меліков Р. Г. Міжнародно-правове регулювання використання автономних систем озброєння під час ведення бойових дій : дис. ... докт. філософ. Одеса, 2023. 205 с.
108. Мисенко О. Генеративний штучний інтелект з точки зору авторського права. URL: <https://blog.liga.net/user/amyisenko/article/51766> (дата звернення: 02.04.2025).
109. Митник А., Мороз І. Комерційна таємниця як об'єкт права інтелектуальної власності. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 42-46.

110. Михалєв А. С. Особливості інвестування в інтелектуальну власність. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/21495/1/Myhalev.pdf> (дата звернення: 28.03.2025).

111. Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення, 1961. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_763#Text (дата звернення: 11.02.2025).

112. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, 1966. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 26.03.2025).

113. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, 1966. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 26.03.2025).

114. Міліцина К. М. Еволюція критерію оригінальності в авторському праві України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2022. Вип. 95. С. 56-62.

115. Міністерство цифрової трансформації України. Дорожня карта з регулювання штучного інтелекту в Україні. *Bottom-Up Підхід*. 2023. URL: https://cms.thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/community/docs/%D0%94%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D1%8F_%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0_%D0%B7_%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%83%D0%BB%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%A8%D0%86_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96_compressed.pdf (дата звернення: 09.04.2025).

116. Москалик Р. Я. Права інтелектуальної власності та міжнародна торгівля: наслідки для країн, що розвиваються. URL: http://ierjournal.com/journals/6/2007_04_Moskalyk.pdf (дата звернення: 28.03.2025).

117. Набатова О. О. Постіндустріальна трансформація відносин власності. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2014. № 4 (19). С. 46-58.

118. Національна асоціація адвокатів України. НААУ проведе дискусію на тему: «Інтелектуальна власність як механізм розширення доступу до лікарських засобів в умовах пандемії». URL: <https://unba.org.ua/news/6521-naau-provede-diskusiyu-na-temu-intelektual-na-vlasnist-yak-mehanizm-rozshirenniya-dostupu-do-likars-kih-zasobiv-v-umovah-pandemii.html> (дата звернення: 28.03.2025).

119. Національний інститут стратегічних досліджень. Офіційно! Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. URL: <https://niss.gov.ua/news/novyny-nisd/nadannya-ukrayini-statusu-kandydata-na-chlenstvo-v-yes> (дата звернення: 08.04.2025).

120. Ніццька угода про міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків, 1957. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_066#Text (дата звернення: 11.02.2025).

121. Нужда Ю. Охорона традиційних знань та виражень культури: підходи ВОІВ. *Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності* : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю, присвяч. Міжнарод. дню інтелектуальної власності. Київ, 2024. С. 47-51.

122. Павлюк О. В. Цивільно-правова охорона об'єктів права інтелектуальної власності, створених із використанням технологій штучного інтелекту : дис. ... докт. філософії : спец. 081. Львів, 2024. 223 с.

123. Пазюк А. В. Міжнародне інформаційне право: теорія і практика : монографія. Дніпропетровськ : Середняк Т.К., 2015. 448 с.

124. Паламар С., Науменко Н. Штучний інтелект в освіті: використання без порушення принципів академічної доброчесності. *Освітологічний дискурс*. 2024. № 1(44). С. 68-83.

125. Панфілова Т. О., Хаустов В. К. Охорона прав інтелектуальної власності та норми і правила Світової організації торгівлі. *Економіка і прогнозування*. 2002. № 3. С. 39-57.

126. Парамонова О. Ю., Варава І. П. Місце штучного інтелекту в системі права. *Юридичний вісник*. 2023. № 3(68). С. 73-80.

127. Паризька конвенція про охорону промислової власності, 1883. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text (дата звернення: 10.02.2025).

128. Петрів О. Захист персональних даних у добу штучного інтелекту: міжнародні підходи та виклики / Центр демократії та верховенства права. 2023. URL: <https://cedem.org.ua/consultations/zahyst-personalnyh-danyh-u-dobu-shtuchnogo-intelektu-mizhnarodni-pidhody-ta-vyklyky/> (дата звернення: 25.03.2025).

129. Петрів О., Спесивцева О. Міжнародні підходи до розвитку ШІ та принципів відповідальності за використання: висновки для України. URL: https://analytics.intsecurity.org/wp-content/uploads/2025/08/CEDEM_AI_Development_UKR.pdf (дата звернення: 04.02.2026)

130. Пінчук О., Кохман О. Відповідальне використання штучного інтелекту: виклик для науки і освіти. *Міжнародна наукова конференція «Штучний інтелект у науці та освіті» (AISE 2024)* 1-2 березня 2024 року. Київ, 2024. С. 19-22.

131. Пічкурова З. В. Систематизація теоретичних положень та наукових поглядів на економічний зміст інтелектуальної власності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Економіка* : зб. наук. праць. 2013. Вип. 24. С. 215-219.

132. Плотніков О.В. Автономні системи озброєнь: перспективи міжнародно-правового регулювання та його імплементації в Україні. *Український часопис міжнародного права*. 2025. № 2. С. 55-57.

133. Плотніков О.В. Відокремлення європейського права від міжнародного права в практиці Суду Європейського Союзу. *Європейські студії і право*. 2013. № 1(7). С. 72-81.

134. Плотніков О.В. Вплив міжнародних судових органів на фрагментацію міжнародного права : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11. Одеса, 2013. 228 с.
135. Плотніков О.В. Етична проблема застосування штучного інтелекту в автономних системах озброєнь. *Права людини в період збройних конфліктів* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса, 2025. С. 109-111.
136. Плотніков О.В. Фрагментація міжнародного права: методологічний аспект. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. праць. Одеса, 2013. Вип. 67. С. 200-208.
137. Політика вирішення спорів щодо доменних імен в домені .UA, 2025. URL: <https://www.wipo.int/amc/uk/docs/uapolicyjan2025.pdf> (дата звернення: 28.03.2025).
138. Поліщук О., Дудченко В. Філософія штучного інтелекту в освітньому процесі. *Humanities Studies*. 2022. Вип. 13(90). С. 103-109.
139. Попова Н. О. Міжнародно-правове регулювання штучного інтелекту: сучасний стан та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 443-447. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2024/107.pdf (дата звернення: 27.03.2025). С. 446.
140. Послуги ВОІВ з вирішення спорів щодо доменних імен. 2025. URL: <https://www.wipo.int/amc/uk/domains/cctld/ua/> (дата звернення: 27.03.2025).
141. Права інтелектуальної власності та їх захист : навч.-метод. посіб. для здобувачів вищої освіти галузі знань спец. 08 «Право» / О.І. Харитонова, Г.О. Ульянова, С.В. Мазуренко [та ін.] ; НУ «ОЮА». Одеса, 2024. 121 с.
142. Право інтелектуальної власності: Академічний курс / за ред. О. Л. Підпригори, О. Д. Святоцького. Київ, 2002. 305 с.
143. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 29.03.2025). Ст. 1.

144. Про утворення робочої групи щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України від 17.07.2019 № 650. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.04.2025).

145. Проценко І. В. Структурні зрушення у міжнародній торгівлі послугами за умов глобалізації : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 234 с.

146. Рабінович П. М. Основоположні права людини: соціально-антропна сутність, змістова класифікація. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 2(73). С. 10-16.

147. Радутний О. Е. Ілюзія та реальність інформаційного суверенітету. *Інформація і право*. 2020. № 4(35). С. 22-38. С. 29.

148. Радутний О. Е. Штучний інтелект, інформаційна безпека та законотворчий процес (кримінально-правовий аспект). *Інформація і право*. 2018. № 1. С. 149-158.

149. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних). *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text (дата звернення: 26.03.2025).

150. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням асоціації «Дім авторів музики в Україні» щодо офіційного тлумачення положень пункту 7 частини першої статті 5 Закону України «Про судовий збір» у взаємозв'язку з положеннями пункту «г» частини першої статті 40 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 28.11.2013 № 12-рп/2013. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-13#Text> (дата звернення: 09.04.2025).

151. Світличний О. П. Право інтелектуальної власності : підручник. Київ : НУБІП України, 2016. 355 с.

152. Сенюта В. О. Природниче обґрунтування права інтелектуальної власності у Дж. Локка та Г. Гегеля. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: ПРАВО*. 2017. Вип. 44, т. 2. С. 177-180.

153. Сердюк Ю. Інтерпретація рішень штучного інтелекту: як забезпечити прозорість та зрозумілість для кінцевих користувачів. *Вимірювальна та обчислювальна техніка в технологічних процесах*. 2024. Вип. 3. С. 212-216.

154. Скалецька З. Міжнародний захист права інтелектуальної власності в умовах воєнного стану. *Академічні візії*. 2022. Вип. 14. С. 21-26.

155. Скіннер К. Людина цифрова. Четверта революція в історії людства, яка торкнеться кожного. Київ, Фабула, 2022. 272 с. Pavon J., González-Espejo J. An Introductory Guide to Artificial Intelligence for Legal Professionals. Alpen aan den Rijn: Kluwer Law International B.V., 2020. 207 p.

156. Слободяник К. В., Додонова В. І. Філософія штучного інтелекту – філософія майбутнього. *Wissenschaftliche Ergebnisse und Errungenschaften*. 2020. Band 4. С. 12-14.

157. Сова М. Деніжна С. Міжнародний досвід правового регулювання небезпеки штучного інтелекту в реаліях воєнного часу: етико-філософський аспект. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2024. № 1(27). С. 45-57.

158. Сошинська Я. Є. Креативні індустрії та штучний інтелект: напрямки взаємного впливу. *X Львівський міжнародний бібліотечний форум «Нова бібліотека – відповідальність кожного» : збірник матеріалів*. Київ, 2019. С. 23–25.

159. Спесивцева О. Право sui generis: як штучний інтелект адаптує під себе авторське право? *Юридична газета Online*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/pravo-sui-generis-yak-shtuchniy-intelekt-adaptue-pid-sebe-avtorske-pravo.html> (дата звернення: 23.01.2025).

160. Ставська С. Потенціал використання штучного інтелекту у вирішенні проблем екології і водокористування. *Матеріали XXIII Міжнародної науково-практичної конференції «Екологія. Людина. Суспільство»*, Київ, 2023. С. 241-243.

161. Статут Ради Європи Лондон, 5 травня 1949 року. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text (дата звернення: 06.04.2025).

162. Стефанишин Н. М., Схаб-Бучинська Т. Я. Штучний інтелект в системі об'єктів цивільних прав. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 3. С. 126-131.

163. Стокгольмський інститут дослідження міжнародного миру. Щорічний СІПРІ 2023: Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека. URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/SIPRI_2023_UKR.pdf (дата звернення: 25.03.2025).

164. Столярчук Я. М. Роль СОТ у глобальній універсалізації правових норм захисту інтелектуальної власності. *Стратегія розвитку України*. 2017. № 1. С. 29-33.

165. Стрельцов Л. Є. Охорона авторських прав на комп'ютерні програми в угоді ТРІПС. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2016. Februarie. С. 102-106.

166. Сурілова О. О., Ківалова Т. С. Обмеження засобів та методів ведення війни в системі сучасного міжнародного права. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 227-232.

167. Тарасюк В. М. Вплив штучного інтелекту на демократичні процеси в Україні та в світі. *Актуальні проблеми політики* : зб. наук. праць. Одеса, 2024. Вип. 74. С. 114-120.

168. Терещенко В. М., Бугайов А. Д. Алгоритми машинного навчання у контексті великих даних. *Штучний інтелект*. 2018. № 3. С. 80-86.

169. Тимошенко Є. А. Правове забезпечення застосування штучного інтелекту в Україні : дис. ... докт. філософ. Київ, 2024. 204 с.

170. Тицька Я. О. Міжнародно-правова модель договірної регулювання у сфері штучного інтелекту. *Право і суспільство*. 2025. № 5. С. 335–340.

171. Токарева К. С., Савліва Н. О. Особливості правового регулювання штучного інтелекту в Україні. *Юридичний вісник*. 2021. № 3(60). С. 148-153.

172. Турута О. В., Турута О. П. Штучний інтелект крізь призму фундаментальних прав людини. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: ПРАВО*. 2022. Вип. 71. С. 49-54

173. Туряниця В. В., Лета А. В. Право інтелектуальної власності як аспект сучасної глобалізації. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: ПРАВО*. 2024. Вип. 85. Ч. 4. С. 346-350.

174. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, 2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 09.04.2025).

175. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, 1994. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text (дата звернення: 12.02.2025).

176. УГСПЛ. Штучний інтелект та права людини: орієнтири та обмеження у контексті національної безпеки і оборони. Київ, 2024. URL: https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/Preview_AI_human_right_A4-1.pdf (дата звернення: 23.03.2025).

177. Ульянов О.І., Ульянова Г.О. Застосування штучного інтелекту в юридичній освіті. *Штучний інтелект у вищій освіті: ризики та перспективи інтеграції* : матеріали Всеукр.наук.-пед. підвищення кваліфікації, 1 липня - 11 серпня 2024 року. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 293-295.

178. Ульянова Г.О. Методологічні проблеми цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності від плагіату : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.03. Одеса, 2015. 433 с.

179. Уткіна М. С. Можливість віднесення творів, створених штучним інтелектом, до об'єктів інтелектуальної власності. *Правові горизонти*. 2019. Вип. 17(30). С. 42-46.

180. Федорова Н. Є., Бочаров М. Г. Захист інтелектуальної власності в умовах інформатизації суспільства. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2020. Т. 31(70), № 3. С. 7-11.

181. Федчук Т. І. Контроль дотримання норм міжнародного гуманітарного права при використанні зброї керованої штучним інтелектом. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 785-791. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/04/131.pdf> (дата звернення: 25.03.2025).

182. Фокін Я. Ф. Проблеми та перспективи адаптації законодавства України до норм ЄС під час збройної агресії. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2024. Вип. 12. С. 43-49.

183. Фоміна Н. Чи можуть твори, створені за допомогою ШІ, розраховувати на авторське право. *Юридична газета online*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/chi-mozhut-tvori-stvoreni-za-dopomogoyu-shi-rozrahovuvati-na-avtorske-pravo.html> (дата звернення: 22.11.2025).

184. Фундаментальний аналіз авторського права в різних юрисдикціях. Goldstein P., Trimble M. *International and Comparative Copyright Law: Cases and Materials*. Oxford: University Casebook Series, 2024. 414 p.

185. Харебава Т. В Україні, як і в багатьох інших країнах світу, законодавство не надає чітких відповідей на питання про авторство та права на твори ШІ. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/225383_avtorsk-prava-na-obkt-stvoreniy-shtuchnim-ntelektom (дата звернення: 22.11.2025).

186. Харебава Т. Експертна думка. Авторські права на об'єкт, створений штучним інтелектом. 2024. URL: [https://uba.ua/eng/news/ekspertna-](https://uba.ua/eng/news/ekspertna)

dumka-avtorsk-prava-na-obkt-stvorenijj-shtuchnim-ntelektom (дата звернення: 29.03.2025).

187. Харитонов Є.О. Вітчизняна концепція права власності перед викликами інформаційного суспільства. *Часопис цивілістики*. 2018. Вип. 29. С. 82–88.

188. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Проблема ІТ-права. *Інформаційні технології у судочинстві* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., яка проводиться в рамках тижня цивільного процесу (Одеса, 18 квітня 2017 р.). Одеса : Фенікс, 2017. С. 12-15.

189. Харитонova О.І. Правова природа права інтелектуальної власності. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. Одеса, 2008. Т. VII. С. 144-151.

190. Харитонova О.І., Харитонов Є.О. Цифрова людина, цифрова особа та цифрова особистість: до проблеми співвідношення. *Часопис цивілістики*. 2023. Вип. 49. С. 5-13.

191. Хартія Європейського Союзу про основоположні права. 2000. URL: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu/> (дата звернення: 28.03.2025).

192. Хаустова М.Г. Державна політика в сфері прав людини в епоху цифрових трансформацій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: ПРАВО*. 2022. Вип. 69. С. 328-333.

193. Центр демократії і верховенства права. В Україні анонсували запуск регуляторної «пісочниці» для розробників штучного інтелекту. 2023. URL: <https://cedem.org.ua/news/regulyatorna-pisochnytsia/> (дата звернення: 09.04.2025).

194. Цивільне право України: загальна частина / за ред. проф. І. А. Бірюкова, Ю. С. Заїки. Київ : Алерта, 2014. 518 с.

195. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 21.01.2025).

196. Цифрова стратегія ЄС. URL: <https://eufordigital.eu/uk/discover-eu/eu-digital-strategy/> (дата звернення: 04.04.2025).
197. Чалюк Ю. О., Довганик Н. М. Інтелектуальна власність як об'єкт захисту. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/662c5f95-3fdd-42b2-9797-48d75065f644/content> (дата звернення: 28.03.2025).
198. Чибісов Д.М. Охорона прав інтелектуальної власності в рамках Світової організації торгівлі : дис. ... кад. юрид. наук : спец. 12.00.11. Одеса, 2017. 272 с.
199. Чибісов Д. М. Правова природа Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: ПРАВО*. 2012. Вип. 19. Т. 2. С. 154-157.
200. Шевченко А. Є., Кудін С. В., Косілова О. І. Вплив штучного інтелекту на реалізацію прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Legal Bulletin*. 2023. № 8. С. 65-74.
201. Шендрик В. В. Предиктивна аналітика big data в діяльності Служби Безпеки України. *Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального аналізу в правоохоронній системі України* : зб. матеріалів наук. конф. Київ, 2024. С. 38-41.
202. Шолуха Н. Є. Комунікаційна модель естетики (Бруно Латур та Грем Гарман). *Вісник Харківської державної академії культури*. 2019. № 56. С. 68-75.
203. Яковенко Я. Ю., Білик М. Ю., Олійник Є. В. Штучний інтелект, big data і відповідальне споживання як імператив інноваційного розвитку бізнес-структуру в умовах формування цифрової економіки. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 60. С. 43-50.
204. Якубівська Ю. Є. Імплементація міжнародних норм у сфері інтелектуальної власності в національну практику в контексті підвищення ефективності інституційного середовища. *Ефективна економіка*. 2015. № 10. С. 19-23.

205. Якубівський І.Є. Проблеми набуття, здійснення та захисту майнових прав інтелектуальної власності в Україні : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.03. Львів, 2019. 520 с.

206. Якубівський І. Є. Цивільно-правовий режим об'єктів, згенерованих штучним інтелектом. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2024. Вип. 82, ч. 1. С. 355-361.

207. Янишівський М. М., Янишівський Т. Я. Політика Європейського Союзу у сфері штучного інтелекту: програмні документи, законодавство та практика Суду ЄС. *Публічне адміністрування та національна безпека*. 2023. № 6. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/administration2023/6/9026> (дата звернення: 10.04.2025).

208. Ярема О. Г. Зміст інформаційного суверенітету у контексті державного суверенітету. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 191-194. URL: http://lsej.org.ua/3_2022/43.pdf (дата звернення: 25.03.2025).

209. Яцишин М. Використання сили у кіберпросторі в рамках міжнародного права. *Інформація і право*. 2018. № 4(27). С. 22-32.

210. Acte de Berlin, 1908. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/278699> (дата звернення: 12.02.2025).

211. Anti-Counterfeiting Trade Agreement, 2011. URL: https://www.mofa.go.jp/policy/economy/i_property/pdfs/acta1105_en.pdf (дата звернення: 28.03.2025).

212. Ashykhmin I. M. The forum shopping doctrine and its application in international investment disputes. *Конгрес міжнародного та європейського права : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* Одеса, 2019. С. 72-75.

213. Assembly debate on 18 April 2024 (13th sitting) (see Doc. 15971, report of Committee on Legal Affairs and Human Rights, rapporteur: Ms Thórhildur Sunna Ævarsdóttir). Text adopted by the Assembly on 18 April 2024 (13th sitting). URL: <https://pace.coe.int/en/files/33517/html> (дата звернення: 06.04.2025).

214. Atkinson J., Collins P. Artificial Intelligence and Human Rights at Work / *Artificial Intelligence and Human Rights*. A. Quintaalla, J. Temperman (eds.). Oxford: Oxford University Press, 2023. P. 371-385.

215. Australia — Certain Measures Concerning Trademarks, Geographical Indications and Other Plain Packaging Requirements Applicable to Tobacco Products and Packaging (28 June 2018) WT/ DS435/ R, WT/ DS441/ R, WT/ DS458/ R, WT/ DS467/ R (Panel Report) and (9 June 2020) WT/ DS435/ AB/ R, WT/ DS441/ AB/ R (Reports of the Appellate Body). URL: https://www.worldcourts.com/wto/eng/decisions/2018.06.28_Australia.htm (дата звернення: 28.03.2025).

216. Babicka K., Giacomini C. Understanding the Scope of the Council of Europe Framework Convention on AI. *Opinio Juris*, 2025. URL: <https://opiniojuris.org/2024/11/05/understanding-the-scope-of-the-council-of-europe-framework-convention-on-ai/> (дата звернення: 05.04.2025).

217. Boden M. The Turing Test and Artistic Creativity. *Kybernetes*. 2010. № 39(3). P. 409-418.

218. Bonadio E., McDonagh L. Artificial Intelligence as Producer and Consumer of Copyright Works: Evaluating the Consequences of Algorithmic Creativity. *Intellectual Property Quarterly*. 2020. № 2. P. 112-141.

219. Bond T., Blair S. Artificial Intelligence & Copyright: Authorship without an Author. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*. 2019. № 16(6). P. 423-448.

220. CAHAI Policy Development Group. Human Rights, Democracy and Rule of Law Impact Assessment of AI systems. 2021. URL: <https://rm.coe.int/cahai-pdg-2021-05-2768-0229-3507-v-1/1680a291a3> (дата звернення: 05.04.2025).

221. CAHAI Secretariat. Towards Regulation of AI Systems. Global perspectives on the development of a legal framework on artificial intelligence (AI) systems based on the Council of Europe's standards on human rights, democracy and the rule of law' Compilation of contributions prepared by the CAHAI Secretariat

December 2020. URL: <https://rm.coe.int/prems-107320-gbr-2018-compli-cahai-couv-texte-a4-bat-web/1680a0c17a> (дата звернення: 05.04.2025).

222. CAHAI. Feasibility Study, 2020. URL: <https://rm.coe.int/cahai-2020-23-final-eng-feasibility-study-/1680a0c6da> (дата звернення: 05.04.2025).

223. CAHAI. Possible elements of a legal framework on artificial intelligence, based on the Council of Europe's standards on human rights, democracy and the rule of law. 2022. URL: <https://rm.coe.int/possible-elements-of-a-legal-framework-on-artificial-intelligence/1680a5ae6b> (дата звернення: 05.04.2025).

224. CAI 1st Plenary Meeting, April 4–6, 2022, Rome, Italy, Agenda item 8. Outline of the elements of an appropriate legal instrument. URL: <https://rm.coe.int/cai-2022-06-rev-list-of-decisions/1680a6d912> (дата звернення: 05.04.2025).

225. CAI Working Methods Relating to Coordination Strasbourg 1 April 2022 CAI(2022)05. URL: <https://rm.coe.int/cai-2022-05-working-methods-relating-to-co-ordination/1680a60938> (дата звернення: 05.04.2025).

226. CAI. OJ1 Strasbourg 10 January 2023. URL: <https://rm.coe.int/cai-2023-oj1-draft-agenda/1680a9b0fa> (дата звернення: 05.04.2025).

227. CAI. Revised Zero Draft [Framework] Convention on Artificial Intelligence, Human Rights, Democracy and the Rule of Law, 2023. URL: <https://rm.coe.int/cai-2023-01-revised-zero-draft-framework-convention-public/1680aa193f> (дата звернення: 05.04.2025).

228. Canada – Pharmaceutical Patents, European Communities v. Canada, Report of the Panel, WT/DS114/R. WTO Panel, March, 17, 2000. URL: https://www.worldcourts.com/wto/eng/decisions/2000.03.17_Canada.htm (дата звернення: 27.03.2025).

229. Case C-806/24 Summary of the request for a preliminary ruling pursuant to Article 98(1) of the Rules of Procedure of the Court of Justice. URL: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?jsessionid=B7FB3930DAB6A0FAFF4B6>

98408BB4C5F?text=&docid=294955&pageIndex=0&doclang=en&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=2113235 (дата звернення: 04.04.2025).

230. Charter of the United Nations, 1945. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (дата звернення: 25.03.2025).

231. Chloupek V., Taimr M. Czech Court denies copyright Protection of AI-Generated Work in First Ever Ruling. 2023. URL: <https://www.twobirds.com/en/insights/2024/czech-republic/czech-court-denies-copyright-protection-of-ai-generated-work-in-first-ever-ruling> (дата звернення: 03.04.2025).

232. Cohen G., Evgeniou T, Gerke S., Minssen T. The European artificial intelligence strategy: implications and challenges for digital health. *The Lancet Digital Health*. 2020. Vol. 2, Issue 7. P. 376-379.

233. Collins D., Vadi V. TRIPS and the Tradification of Intellectual Property. *Routledge Handbook on International Economic Law*. V. Vadi (ed.). London : Routledge, 2024. P. 385-411.

234. Commentary on: Johannes of Speyer's Printing Monopoly (1469). URL: https://www.copyrighthistory.org/cam/tools/request/showRecord.php?id=commentary_i_1469 (дата звернення: 12.02.2025).

235. Commission publishes the Guidelines on prohibited artificial intelligence (AI) practices, as defined by the AI Act, 2025. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/commission-publishes-guidelines-prohibited-artificial-intelligence-ai-practices-defined-ai-act> (дата звернення: 04.04.2025).

236. Committee on Artificial Intelligence (CAI). URL: <https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/cai> (дата звернення: 05.04.2025).

237. Committee on Artificial Intelligence. (CAI) Set up by the Committee of Ministers under Article 17 of the Statute of the Council of Europe and in accordance with Resolution CM/Res(2021) 3. URL: <https://rm.coe.int/cai-terms-of->

reference/1680a7b90b,%20para.%20(i)%20and%20(ii) (дата звернення: 06.04.2025).

238. Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment №. 17: The Right of Everyone to Benefit from the Protection of the Moral and Material Interests Resulting from Any Scientific, Literary or Artistic Production of Which He Is the Author (Article 15, Paragraph 1(c), of the Covenant), 12 January 2006, U.N. Doc. E/C.12/GC/17. URL: <https://www.refworld.org/legal/general/cescr/2006/en/39826> (дата звернення: 28.03.2025).

239. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Artificial Intelligence for Europe. COM/2018/237 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2018:237:FIN> (дата звернення: 04.03.2025).

240. Constitution of the United States of America, 1787. URL: <https://uscode.house.gov/static/constitution.pdf> (дата звернення: 10.02.2025).

241. Convention establishing the World Intellectual Property Organization, 1967. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20828/volume-828-I-11846-English.pdf> (дата звернення: 12.02.2025).

242. Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law, 2024. URL: <https://rm.coe.int/1680afae3c> (дата звернення: 05.04.2025).

243. Council of the European Union. Artificial intelligence (AI) act: Council gives final green light to the first worldwide rules on AI. 2024. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/05/21/artificial-intelligence-ai-act-council-gives-final-green-light-to-the-first-worldwide-rules-on-ai/?utm_source=brevo&utm_campaign=AUTOMATED%20-%20Alert%20-%20Newsletter&utm_medium=email&utm_id=320 (дата звернення: 03.04.2025).

244. Das M. The Impact of AI on Intellectual Property Law. Lawful Legal. 2024, December 23. URL: <https://lawfullegal.in/the-impact-of-ai-on-intellectual-property-law-2/> (дата звернення: 22.03.2025).

245. Deazley R. Commentary on the Stationer's Royal Charter 1557. URL: https://www.copyrighthistory.org/cam/commentary/uk_1557/uk_1557_com_972007121517.html (дата звернення: 12.02.2025).

246. Decision CM/Del/Dec(2019)1353/1.5 11 September 2019. URL: <https://rm.coe.int/cahai-2020-2021-rev-en-pdf/16809fc157> (дата звернення: 05.04.2025).

247. Decision concerning Artificial Intelligence CM/Del/Dec(2022)132/3ci the 132nd Session of the CoM 20 May 2022. URL: [https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:\[%220900001680a68fab%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:[%220900001680a68fab%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]}) (дата звернення: 05.04.2025).

248. Dent C. 'Generally Inconvenient': The 1624 Statute on Monopolies as Political Compromise. *Melbourne University Law Review*. 2009. Vol. 33. P. 415-453.

249. Dini G. B. The EU's Response to the Fragmented Emergence of Artificial Intelligence. *EU Foreign Policy in a Fragmenting International Order*. O. Costa, E. Soler I Lecha, M. C. Vlaskamp (eds.). London: Palgrave Macmillan, 2025. P. 207-231.

250. Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/29/oj/eng> (дата звернення: 02.04.2025).

251. Directive 2009/24/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the legal protection of computer programs (Codified version). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2009/24/oj/eng> (дата звернення: 28.03.2025).

252. Dornis T. W. The Training of Generative AI Is Not Text and Data Mining. *European Intellectual Property Law Review*. 2025. № 2. P. 20-48.

253. Draft articles on autonomous weapon systems – prohibitions and other regulatory measures on the basis of international humanitarian law (“IHL”). Submitted by Australia, Canada, Estonia, Japan, Latvia, Lithuania, Poland, the Republic of Korea, the United Kingdom, and the United States, 2024. URL: [https://docs-library.unoda.org/Convention_on_Certain_Conventional_Weapons_-_Group_of_Governmental_Experts_on_Lethal_Autonomous_Weapons_Systems_\(2024\)/CCW-GGE.1-2024-WP.10.pdf](https://docs-library.unoda.org/Convention_on_Certain_Conventional_Weapons_-_Group_of_Governmental_Experts_on_Lethal_Autonomous_Weapons_Systems_(2024)/CCW-GGE.1-2024-WP.10.pdf) (дата звернення: 25.03.2025).

254. Dusollier S. et al. Copyright and Generative AI: Opinion. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law*. 2025. Vol. 16, № 1. P. 121-127.

255. EC – Trademarks and Geographical Indications, Australia v. European Communities, Report of the Panel & Addenda, WT/DS290/R; WT/DS290/R/Add.1; WT/DS290/R/Add.2; WT/DS290/R/Add.3. WTO Panel, March 15, 2005. URL: https://www.worldcourts.com/wto/eng/decisions/2005.03.15_European_Communities_1.htm (дата звернення: 27.03.2025).

256. EC – Trademarks and Geographical Indications, United States v. European Communities, Report of the Panel & Addenda, WT/DS174/R; WT/DS174/R/Add.1; WT/DS174/R/Add.2; WT/DS174/R/Add.3. WTO Panel, Mar. 15, 2005. URL: https://www.worldcourts.com/wto/eng/decisions/2005.03.15_European_Communities_2.htm (дата звернення: 27.03.2025).
https://www.worldcourts.com/wto/eng/decisions/2005.03.15_European_Communities_2.htm

257. ECJ. C-393/09 - Bezpečnostní softwarová asociace, 2010. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-393/09> (дата звернення: 02.04.2025).

258. ECJ. C-5/08 - Infopaq International, 2009. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=c-5/08> (дата звернення: 02.04.2025).

259. ECtHR. Guide to the Case-Law of the European Court of Human Rights Data protection, 2024. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_data_protection_eng (дата звернення: 25.03.2025).

260. ECtHR. National security and European case-law. Report prepared by the Research Division. 2013. URL: <https://rm.coe.int/168067d214> (дата звернення: 06.04.2025).

261. EDPS. Opinion 20/2022 on the Recommendation for a Council Decision authorising the opening of negotiations on behalf of the European Union for a Council of Europe convention on artificial intelligence, human rights, democracy and the rule of law. URL: https://www.edps.europa.eu/system/files/2022-10/22-10-13_edps-opinion-ai-human-rights-democracy-rule-of-law_en.pdf (дата звернення: 06.04.2025).

262. Eisner R. S. Artificial Intelligence Licensing. URL: https://www.mayerbrown.com/-/media/files/perspectives-events/publications/2020/09/tb_fall20_ofnoteipt.pdf%3Frev=d36b9cccba8a48cf90a2d5e577c4ced1 (дата звернення: 22.01.2025).

263. Ethics guidelines for trustworthy AI, 2019. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai> (дата звернення: 03.04.2025).

264. EU prepares to push back on private sector carve-out from international AI treaty. URL: <https://www.euractiv.com/section/artificial-intelligence/news/eu-prepares-to-push-back-on-private-sector-carve-out-from-international-ai-treaty/> (дата звернення: 06.04.2025).

265. EU's AI ambitions at risk as US pushes to water down international treaty. URL: <https://www.euractiv.com/section/artificial-intelligence/news/eus-ai-ambitions-at-risk-as-us-push-to-water-down-international-treaty/> (дата звернення: 06.04.2025).

266. Eubanks V. Automating Inequality: How High-Tech Tools Profile, Police and Punish the Poor. New York: St. Martin Press, 2018. 272 p.

267. European approach to artificial intelligence. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/european-approach-artificial-intelligence> (дата звернення: 26.03.2025).

268. European Commission. Guidelines on Transparency under Regulation 2016/679 (wp260rev.01), 2016. URL: <https://ec.europa.eu/newsroom/article29/items/622227> (дата звернення: 24.03.2025).

269. European Commission. White Paper on Artificial Intelligence: A European approach to excellence and trust. URL: https://commission.europa.eu/publications/white-paper-artificial-intelligence-european-approach-excellence-and-trust_en (дата звернення: 04.04.2025).

270. Explanatory Report to the Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law, 2024. URL: <https://rm.coe.int/1680afae67> (дата звернення: 06.04.2025).

271. Feng F. et al. Machine learning to assess and support safe drinking water supply: a systematic review. *Journal of Environmental Chemical Engineering*. 2025. Vol. 13, Issue 1. P. 114-118.

272. Fenwick M. Jurcys P. Originality and the future of copyright in the age of generative AI. *Computer Law & Security Review*. 2023. № 51. P. 105-182.

273. Fisher J. W. Information from patents – the U.K. approach 1331-1986. *World Patent Information*. 1987. Vol. 9, Issue 2. P. 100-103.

274. Fjeld J. et al. Mapping Consensus in Ethical and Rights-based Approaches to Principles for AI. Harvard: Berkman Klein Center for Internet & Society Research, 2020. 72 p.

275. Franceschelli G., Musolesi M. Creativity and Machine Learning: A Survey. URL: <https://dl.acm.org/doi/10.1145/3664595> (дата звернення: 30.03.2025).

276. Gabriel M. AI Strategy for Europe. 2020. URL: <https://www.europeanfiles.eu/digital/ai-strategy-europe> (дата звернення: 04.03.2025).

277. Gaudamuz A. Artificial intelligence and copyright. *WIPO Journal*. URL: <https://www.wipo.int/en/web/wipo-magazine/articles/artificial-intelligence-and-copyright-40141> (дата звернення: 23.01.2025).
278. Geiger C. Intellectual Property before the European Court of Human Rights. *Intellectual Property and the Judiciary*. C. Geiger, C. A. Nard, X. Seuba (eds.). EIPIN Series. Vol. 4. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2018. P. 9-90.
279. Geller P. E. From Patchwork to Network: Strategies for International Intellectual Property. *Duke Journal of Comparative and International Law*. 1998. № 9. P. 69-77.
280. Georgiev K. The Journey, Not the Destination: How Data Guides Diffusion Models. URL: <https://openreview.net/forum?id=XXpH3D0TVP> (дата звернення: 29.03.2025).
281. Ginsburg J. C. International Copyright: From a Bundle of National Copyright Laws to a Supranational Code? *Journal of Copyright Society*. 2000. № 47. P. 265-285.
282. Global AI Governance: The Risks of Artificial Intelligence to International Peace and Security. URL: <https://unu.edu/conversation-series/global-ai-governance-risks-artificial-intelligence-international-peace-and> (дата звернення: 26.03.2025).
283. Goold P. Artificial Authors: Case Studies of Copyright in Works of Machine Learning. *Journal of Copyright Society of the U.S.A.* 2020. № 1. P. 427-470.
284. Granstrand O. The Economics and Management of Intellectual Property: Towards Intellectual Capitalism. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2000. 480 p.
285. Gromova E., Stamhuis E. Real-Life Experimentation with Artificial Intelligence / *Artificial Intelligence and Human Rights*. A. Quintaalla, J. Temperman (eds.). Oxford: Oxford University Press, 2023. P. 551-566.
286. Hague Agreement concerning the international registration of industrial designs, 1925. URL:

https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_269_2019.pdf (дата звернення: 11.02.2025).

287. Haliantych M. K., Shabalin A. V., Pozhodzhuk R. V., Shtefan O. O. The becoming and development of a system of protection of intellectual property rights in Europe and the USA. *The Asian International Journal of Life Sciences*. 2020. № 22(1). P. 1-18.

288. Hodgens v. Beckingham [2003] EWCA Civ 143. URL: <https://www.casemine.com/judgement/uk/5a8ff7a460d03e7f57eb0ad1> (дата звернення: 30.03.2025).

289. Holst L. et al. The Impact of the EU AI Act's Transparency Requirements on AI Innovation. *Wirtschaftsinformatik 2024 Research Paper*. URL: <https://aisel.aisnet.org/wi2024/92/> (дата звернення: 04.04.2025).

290. Hudson E. G. Literary Piracy, Charles Dickens and the American Copyright Law. *American Bar Association Journal*. 1964. № 50. P. 1157-1160.

291. Hueso L. C. The Council of Europe's Convention on Artificial Intelligence, Human Rights, Democracy and the Rule of Law. URL: <https://ceridap.eu/the-council-of-europes-convention-on-artificial-intelligence-human-rights-democracy-and-the-rule-of-law/?lng=en> (дата звернення: 06.04.2025).

292. Intellectual Property. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/intellectual-property/> (дата звернення: 21.01.2025).

293. ISPI. Clarifying the intersections among AI regulatory dynamics: CoE Convention and EU AI Act. 2024. URL: <https://www.ispionline.it/en/publication/clarifying-the-intersections-among-ai-regulatory-dynamics-coe-convention-and-eu-ai-act-183446> (дата звернення: 06.04.2025).

294. Jacob R. International Intellectual Property Litigation in the Next Millenium. *Case Western Reserve Journal of International Law*. 2000. № 32. P. 507-519.

295. Karapapa S. Transient uses and Temporary Copying. *Defences to Copyright Infringement: Creativity, Innovation and Freedom on the Internet*. S. Karapapa (ed.). Oxford: Oxford University Press, 2020. P. 112-137.

296. Kasap A. Copyright in Creative Artificial Intelligence (AI) Systems: A Twenty-First Century Approach to Authorship of AI-Generate Works in the United States. *Wake Forest Journal of Intellectual Property Law*. 2018. № 19(4). P. 335-390.

297. Keller P. LAION vs Kneschke: Building public datasets is covered by the TDM exception. Open Future Blog, 11 Oct. 2024. URL: <https://communia-association.org/2024/10/11/laion-vs-kneschke-building-public-datasets-is-covered-by-the-tdm-exception/> (дата звернення: 03.04.2025).

298. Kogan v Martin [2019] EWCA Civ 1645. URL: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/D-104-3612?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/D-104-3612?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true) (дата звернення: 30.03.2025).

299. Kostylo J. Commentary on the Venetian Decree of 1545 regulating author/printer relations. URL: https://www.copyrighthistory.org/cam/tools/request/showRecord.php?id=commentary_i_1545 (дата звернення: 13.02.2025).

300. Kostylo J. Commentary on the Venetian Senate's first Decree on Press Affairs. URL: https://www.copyrighthistory.org/cam/tools/request/showRecord.php?id=commentary_i_1517 (дата звернення: 13.02.2025).

301. Larsson S., Heintz F. Transparency in Artificial Intelligence. *Internet Policy Review*. 2020. № 9. P. 45-80.

302. Lass D. J. With Enough Human Contribution, AI-Generated Outputs May Be Copyright Protectable. *National Law Review*. February 6, 2025. URL: <https://natlawreview.com/article/enough-humancontribution-ai-generated-outputs-may-be-copyright-protectable> (дата звернення: 29.03.2025).

303. Lee E. Prompting Progress: Authorship in the Age of AI. *Florida Law Review*. 2024. № 76. P. 22-28.
304. Lemley M. How Generative AI Turns Copyright Law on Its Head. *Social Science Research Network*. 2023. № 1. P. 71-97.
305. LG Hamburg Kneschke gegen LAION e.V. Urteil vom 27.09.2024 - 310 O 227/23. URL: <https://openjur.de/u/2495651.html> (дата звернення: 03.04.2025).
306. Li S., Schütte B., Majewski L. Artificial Intelligence and Consumer Protection Rights / *Artificial Intelligence and Human Rights*. A. Quintaalla, J. Temperman (eds.). Oxford: Oxford University Press, 2023. P. 405-424.
307. Li v Liu (2023) Jing 0491 Min Chu № 11279 (27 November 2023) (Beijing Internet Court). URL: <https://english.bjinternetcourt.gov.cn/pdf/BeijingInternetCourtCivilJudgment112792023.pdf> (дата звернення: 30.03.2025).
308. Lim D. AI & IP: Innovation & Creativity in an Age of Accelerated Change. *Akron Law Review*. 20218. № 52. P. 813-880.
309. Lunney G. S. A Tale of Two Copyrights. *Akron Law Review*. 2025. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3544757 (дата звернення: 29.03.2025).
310. Machlup F., Penrose E. The Patent Controversy of the Nineteenth Century. *The Journal of Economic History*. 1959. Vol 1, № 1. P. 1-29.
311. Madrid Agreement Concerning the International Registration of Marks, 1891. URL: <https://www.wipo.int/treaties/en/registration/madrid/> (дата звернення: 11.02.2025).
312. Maltelero A. From group privacy to collective privacy: towards a new dimension of privacy and data protection in the big data era. *Group Privacy*. L. Taylor, B. Van Der Sloot, L. Floridi (eds.). Berlin: Springer Verlag, 2017. P. 94-119.

313. Margoni T., Kretschmeier M. A Deeper Look into the EU Text and Data Mining Exceptions: Harmonisation, Data Ownership and the Future of Technology. *GRUR International*. 2022. Vol. 71, Issue 8. P. 685–701.
314. Mark L. How Generative AI Turns Copyright Law on Its Head. *Science and Technology Law Review*. 2024. Vol. XXV. P. 21-44.
315. May C. Thinking, buying, selling: intellectual property rights in political economy. *New Political Economy*. 1998. № 3(1). P. 59-78.
316. McCarthy J. Programs with Common Sense. URL: <https://stacks.stanford.edu/file/druid:yt623dt2417/yt623dt2417.pdf> (дата звернення: 20.01.2025).
317. Mehrabi N. et al. A Survey on Bias and Fairness in Machine Learning. *ACM Computing Surveys*. 2021. № 54(6). P. 1-19.
318. Min A. Artificial Intelligence and Bias: Challenges, Implications and Remedies. URL: https://www.researchgate.net/publication/374232878_ARTIFICIAL_INTELLIGENCE_AND_BIAS_CHALLENGES_IMPLICATIONS_AND_REMEDIES (дата звернення: 21.01.2024).
319. Minsky M. Steps toward artificial intelligence. URL: <https://cogaffarchive.org/misc/minsky/minsky-steps.pdf> (дата звернення: 20.01.2025).
320. Molbæk-Steensig H., Quemy A. Judicial Independence and Impartiality: Tenure Changes at the European Court of Human Rights / *Artificial Intelligence and Human Rights*. A. Quintaalla, J. Temperman (eds.). Oxford: Oxford University Press, 2023. P. 581-614.
321. Morawska E. H. Council of Europe standards and activities related to AI: towards a Framework Convention on AI and human rights? *Artificial Intelligence and International Human Rights Law*. M. Balcerzak, J. Kapelańska-Pręgowska (eds.). Krakow, Nicolaus Copernicus University, 2024. P. 25-44.

322. Müller V. C. Philosophy of AI: a structured overview. *Cambridge handbook on the law, ethics and policy of Artificial Intelligence* / A. Smuha (ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 2025. P. 40-58.

323. Mully T., Griffiths J. Global Intellectual Property Protection and New Constitutionalism: Hedging Exclusive Rights. Oxford: Oxford University Press, 2022. 400 p.

324. *Naruto v. Slater*, 888 F.3d 418 (9th Cir. 2018). URL: <https://cdn.ca9.uscourts.gov/datastore/opinions/2018/04/23/16-15469.pdf> (дата звернення 30.03.2025)

325. *National Rugby League Investments Pty Ltd v Singtel Optus Pty Ltd* [2012] FCAFC 59; (2012) 201 FCR 147. URL: <https://jade.io/j/?a=outline&id=264077> (дата звернення: 30.03.2025).

326. OECD. Explanatory Memorandum on the Updated OECD Definition of an AI System. OECD Artificial Intelligence Papers. 2024. № 4. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/03/explanatory-memorandum-on-the-updated-oecd-definition-of-an-ai-system_3c815e51/623da898-en.pdf (дата звернення: 23.03.2025).

327. OECD. Recommendation of the Council on Artificial Intelligence. URL: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/oecd-legal-0449#mainText> (дата звернення: 05.04.2025).

328. Opinion 20/2022 on the Recommendation for a Council Decision authorising the opening of negotiations on behalf of the European Union for a Council of Europe convention on artificial intelligence, human rights, democracy and the rule of law. URL: https://www.edps.europa.eu/system/files/2022-10/22-10-13_edps-opinion-ai-human-rights-democracy-rule-of-law_en.pdf (дата звернення: 06.04.2025).

329. Pasquale F. *The Black Box Society – The Secret Algorithms that Control Money and Information*. Harvard: Harvard University Press, 2015. 320 p.

330. Pearlman R. Recognizing Artificial Intelligence (AI) as Authors and Inventors under U.S. Intellectual Property Law. *Rich Journal of Law & Technology*. 2018. № 24. P. 2-38.
331. Peter K. Y. The Global Intellectual Property Order and its Undetermined Future. *WIPO Journal*. 2009. № 1. P. 1-15.
332. Pila J., Torremans P. European Intellectual Property Law. Oxford: Oxford University Press, 2019. 497 p.
333. Prifti K., Quintavalla A., Tempterman J. Artificial Intelligence and Human Rights: Understanding and Governing Common Risks and Benefits / *Artificial Intelligence and Human Rights*. A. Quintaalla, J. Temperman (eds.). Oxford: Oxford University Press, 2023. P. 211-229.
334. Prifti K., Stamhius E., Heine K. Digging into the Accountability Gap: Operator's Civil Liability in Healthcare AI-systems / *Law and Artificial Intelligence: Information Technology and Law Series*. B. Custers, E. Fosch-Villaronga (eds.). The Hague: TMC Asser Press, 2022. P. 91-112.
335. Priora G. Copyright and Digital Teaching Exceptions in the EU: Legislative Developments and Implementation Models of Art. 5 CDSM Directive. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s40319-022-01179-6> (дата звернення: 03.04.2025).
336. Raso F. A. et al. Artificial Intelligence & Human Rights: Opportunities & Risks. *Berkman Klein Center Research Publication*. 2018. № 6. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3259344 (дата звернення: 23.03.2025).
337. Recommendation 2181. Need for democratic governance of AI. Adopted by the Standing Committee, acting on behalf of the Assembly, on 22 October 2020 (Doc. 15150, report of the Committee on Political Affairs and Democracy, rapporteur: Ms Deborah Bergamini). URL: <https://pace.coe.int/en/files/28804/html> (дата звернення: 05.04.2025).

338. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence, 2021. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/recommendation-ethics-artificial-intelligence> (дата звернення: 26.03.2025).

339. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) № 300/2008, (EU) № 167/2013, (EU) № 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng> (дата звернення: 03.04.2025).

340. Review Board of the US Copyright Office, Second Request for Reconsideration for Refusal to Register SURYAST (SR # 1-11016599571; Correspondence ID: 1-5PR2XKJ) (11 December 2023) SURYAST. URL: <https://www.copyright.gov/rulings-filings/review-board/docs/SURYAST.pdf> (дата звернення: 30.03.2025).

341. Rich M. Machine Learning, Automated Suspicion Algorithms and the Fourth Amendment. *University of Pennsylvania Law Review*. 2016. Vol. 164. P. 871-892.

342. Rodrigues R. Legal and Human Rights Issues of AI: Gaps, Challenges and Vulnerabilities. *Journal of Responsible Technology*. 2020. № 4. P. 100-105.

343. Ruse-Khan H. G., Kur A. Enough is Enough – The Notion of Binding Ceilings in International Intellectual Property Protection / *Intellectual Property in a Fair World Trade System. Proposals for Reform of TRIPS*. A. Kur, M. Levin (eds.). Westford: Edward Elgar Publishing, 2011. P. 359-97.

344. S. Š. v TAUBEL LEGAL, advokátní kancelář s.r.o., 2023. URL: https://msp.gov.cz/documents/14569/1865919/10C_13_2023_10/108cad3e-d9e8-454f-bfac-d58e1253c83a (дата звернення: 03.04.2025).

345. Saw C. L., Lim D. The Case for AI Authorship in Copyright Law. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=5108423 (дата звернення: 29.03.2025).

346. Searle J. R. Minds, brains and programs. *Behavioral and Brain Sciences*. 1980. Vol. 3, Issue 3. P. 417-424.
347. Sell S., May C. Moments in Law: Contestation and Settlement in the History of Intellectual Property. *Review of International Political Economy*. 2001. Vol. 8, № 3. P. 467-500.
348. Shahid M. Artificial Intelligence and LGBTQ+ Rights / *Artificial Intelligence and Human Rights*. A. Quintaalla, J. Temperman (eds.). Oxford: Oxford University Press, 2023. P. 222-234.
349. Sharma Y. Patentability of AI Inventions. URL: <https://blog.ipleaders.in/patentability-of-ai-inventions/> (дата звернення: 23.01.2025).
350. Shtefan A. Creativity and artificial intelligence: a view from the perspective of copyright. *Journal of Intellectual Property Law and Practice*. 2021. № 16(7). P. 720-754.
351. Silva A., Perkumiene D., Vrubleviciute S. Impact of Artificial Intelligence on Patent Law. *Humanities Studies*. 2023. Вип. 17(94). С. 163-172.
352. Sloot van der B. The Production and Control over Data in the AI-Era: The Two Failing Approaches to Privacy Protection / *Artificial Intelligence and Human Rights*. A. Quintaalla, J. Temperman (eds.). Oxford: Oxford University Press, 2023. P. 162-176. P. 167-168.
353. Šmuclerová M., Král L., Drchal J. AI Life Cycle and Human Rights: Risks and Remedies. / *Artificial Intelligence and Human Rights*. A. Quintaalla, J. Temperman (eds.). Oxford : Oxford University Press, 2023. P. 16-42.
354. Sobel B. Elements of Style: Copyright, Similarity and Generative AI. *Harvard Journal of Law & Technology*. 2024. № 38. P. 21-46.
355. Statement on the proposed Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence, Human Rights, Democracy and the Rule of Law, 2023. URL: https://unece.org/sites/default/files/2024-05/SR_EnvDefenders_Statement_CoE_FrameworkConvention_AI%20and%20Human%20Rights_08.05.2024.pdf (дата звернення: 06.04.2025).

356. Statute of Monopolies, 1623. URL: <https://www.legislation.gov.uk/aep/Ja1/21/3/contents> (дата звернення: 10.02.2025).
357. Temperman A. J., Quintavalla A. Artificial Intelligence and Human Rights. Oxford: Oxford University Press, 2023. 370 p.
358. Teubner G. Digital Personhood? The Status of Autonomous Software Agents in Private Law. *Ancilla Iuris*. 2018. № 1. P. 106-119.
359. The European Union in a globalised world: the "Brussels effect". URL: <https://geopolitique.eu/en/articles/the-european-union-in-a-globalised-world-the-brussels-effect/> (дата звернення: 04.04.2025).
360. Theodorou A., Wortham R. H., Bryson J. J. Designing and Implementing Transparency for Real Time Inspection of Autonomous Robots. *Connection Science*. 2017. № 29(3). P. 230-242.
361. Tomada L., Xenidis R. Artificial Intelligence and the Right to Property: The Human Rights Dimension of Intellectual Property / *Artificial Intelligence and Human Rights*. A. Quintavalla, J. Temperman (eds.). Oxford: Oxford University Press, 2023. P. 317-345.
362. Turing A.M. Computing Machinery and Intelligence. *Mind*. 1950. No 49. P. 433-460.
363. U.S. Code § 9401 – Definitions. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/15/9401> (дата звернення: 20.01.2025).
364. UNDP в Україні. Що таке цілі сталого розвитку? URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku> (дата звернення: 27.03.2025).
365. UNESCO. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence, 2021. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380455> (дата звернення: 05.04.2025).
366. UNESCO. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence, 2022. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/recommendation-ethics-artificial-intelligence> (дата звернення: 06.04.2025).

367. UNHCR. Artificial intelligence must be grounded in human rights, says High Commissioner, 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/statements/2023/07/artificial-intelligence-must-be-grounded-human-rights-says-high-commissioner> (дата звернення: 26.03.2025).

368. United States Copyright Office. Zarya of the Dawn (Registration # VAu001480196). URL: <https://www.copyright.gov/docs/zarya-of-the-dawn.pdf> (дата звернення: 29.03.2025).

369. United States—Standards for Reformulated and Conventional Gasoline, Report of the Appellate Body, 29 April 1996, WT/DS2/AB/R at pt. III.B. URL: https://www.worldcourts.com/wto/eng/decisions/1996.01.29_United_States.htm (дата звернення: 28.03.2025).

370. Wang H. Can AI Be as Creative as Humans? 2024. URL: <https://arxiv.org/abs/2401.01623> (дата звернення: 30.03.2025).

371. Warthron M. Artificial Intelligence and Freedom of Assembly // *Law and Artificial Intelligence: Information Technology and Law Series*. B. Custers, E. Fosch-Villaronga (eds.). The Hague: TMC Asser Press, 2022. P. 113-124.

372. White Paper on Artificial Intelligence – a European approach to excellence and trust. Brussels, 19.2.2020 COM(2020) 65 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0065> (дата звернення: 04.03.2025).

373. WIPO National Seminar on Intellectual Property for Faculty Members and Students of Ajman University, 2004. URL: https://www.wipo.int/edocs/mdocs/arab/en/wipo_ip_uni_dub_04/wipo_ip_uni_dub_04_1.doc (дата звернення: 13.02.2025).

374. WIPO. The WIPO Conversation on Intellectual Property and Artificial Intelligence. 2025. URL: https://www.wipo.int/about-ip/en/artificial_intelligence/conversation.html (дата звернення: 22.03.2025).

375. Work Programme 2025-2027 of the Digital Europe Programme (DIGITAL). URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/work->

programme-2025-2027-digital-europe-programme-digital (дата звернення: 04.04.2025).

376. World Intellectual Property Organization. What is intellectual property? URL: https://www.open.edu/openlearn/pluginfile.php/801396/mod_resource/content/3/Session%206%20WIPO%20What%20is%20intellectual%20property%20booklet.pdf (дата звернення: 21.01.2025).

377. Yanishivskyi M. Regulation of artificial intelligence in Ukraine in the framework of harmonization of legislation with EU legal norms. *Democratic Governance*. 2024. Vol. 17, № 1. P. 53-63. P. 55.

378. Yu R. The Machine Author: What Level of Copyright Protection is Appropriate for Fully Independent Computer-Generated Works? *University of Pennsylvania Law Review*. 2017. № 165. P. 1245-1281.

379. Yu R., Spina G. What's Inside the Black Box? AI Challenges for Lawyers and Researchers. *Legal Information Management*. 2019. № 19. P. 2-41.

380. Yuchong L., Quanghai L. A comprehensive review study of cyber-attacks and cyber security: Emerging trends and recent development. *Energy Reports*. 2021. Vol. 7. P. 8176-8186.

381. Ziller J. The Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence vs. the EU Regulation: two quite different legal instruments, 2024. URL: <https://ceridap.eu/the-council-of-europe-framework-convention-on-artificial-intelligence-vs-the-eu-regulation-two-quite-different-legal-instruments/?lng=en> (дата звернення: 06.04.2025).

382. Zolotar A. S. Using the Globalization Experience of the World's Leading Countries in the Field of Intellectual Property Protection in Ukraine. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2023. Вип. 1(57). С. 197-204.

383. Zornetta A., Cofone I. Artificial Intelligence and the Right to Privacy / *Artificial Intelligence and Human Rights*. A. Quintaalla, J. Temperman (eds.). Oxford: Oxford University Press, 2023. P. 121-135.

ДОДАТКИ**Додаток А****СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ****Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:**

1. Бугаєць А.С. До питання про визначення авторського права в епоху штучного інтелекту. *Актуальні проблеми правознавства*. 2026. № 4. С. 80-85. DOI: <https://doi.org/10.35774/app2025.04.080>
2. Бугаєць А.С. Рамкова конвенція Ради Європи зі штучного інтелекту: попередній аналіз. *Право і суспільство*. 2025. № 5, т. 2 С. 653-658. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.2.84>
3. Бугаєць А.С. Історичні аспекти становлення та розвитку права інтелектуальної власності в період до ХХ століття. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 4. С. 417-420. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-4/99>
4. Бугаєць А.С. Право інтелектуальної власності на твори, створені штучним інтелектом: перспективи міжнародно-правового та національного регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. С. 39-43. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.2.6>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Бугаєць А.С. Сучасні тенденції міжнародно-правового регулювання інтелектуальної власності. *Права людини в період збройних конфліктів* : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (31 жовтня 2025 р.) м. Одеса, 2025. С. 191-193. URL: <https://hdl.handle.net/11300/31703>
6. Бугаєць А.С. Розвиток штучного інтелекту та право інтелектуальної власності в нових реаліях. *Європейські орієнтири України: нові виміри у*

воєнний час : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. м. Одеса, 2025. С. 233-235. URL: <https://hdl.handle.net/11300/30596>

7. Бугаєць А.С. Право інтелектуальної власності на продукт, створений з використанням штучного інтелекту та міжнародне право: постановка проблеми. *Права людини в період збройних конфліктів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 75-річчю прийняття Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року та Міжнародному дню прав людини (м. Одеса, 1 листоп. 2024 р.). Одеса, 2024. С. 434-439. URL: <https://hdl.handle.net/11300/28712>

8. Бугаєць А.С. Регулювання прав на об'єкти інтелектуальної власності засобами міжнародного права. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 26 квіт. 2024 р.). Одеса, 2024. С. 673-675. URL: <https://hdl.handle.net/11300/28928>

Додаток Б**ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ**

Окремі положення, висновки дисертаційного дослідження доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції Національного університету «Одеська юридична академія». Результати дослідження оприлюднено у матеріалах доповідей на науково-практичних заходах:

1. Міжнародній науково-практичній конференції «Права людини в період збройних конфліктів» (м.Одеса, 31 жовтня 2025 р.) (особиста участь).
2. Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири України: нові виміри у воєнний час» (м. Одеса, 16 травня 2025 р.) (особиста участь).
3. Міжнародній науково-практичній конференції 75-річчю прийняття Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року та Міжнародному дню прав людини «Права людини в період збройних конфліктів» (м. Одеса, 1 листоп. 2024 р.) (особиста участь).
4. Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів» (Одеса, 26 квіт. 2024 р.) (особиста участь).

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор
Національного університету
«Одеська юридична академія»
проф. Олег ТОДОЩАК
2026 р.

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження аспірантки
кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія» Бугасць
Альони Сергіївни на тему: «Право інтелектуальної власності в епоху
штучного інтелекту: міжнародно-правове регулювання» в навчальну та
науково-дослідну діяльність Національного університету «Одеська
юридична академія»**

Комісія у складі: *голови* – проректора з наукової роботи Національного університету «Одеська юридична академія», професора М.Р. Аракеляна, *членів комісії* – начальниці навчально-методичного відділу Національного університету «Одеська юридична академія» Л.В. Кузнецової, декана факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія», доцента С.В. Стародубова, завідувачки кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції, професорки О.І. Харитонової, завідувача кафедри міжнародного та європейського права професора Х.Н. Бехруза склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Бугасць Альони Сергіївни на тему: «Право інтелектуальної власності в епоху штучного інтелекту: міжнародно-правове регулювання», на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право (галузь знань 08 – Право) використовується у навчальному процесі Національного університету «Одеська юридична академія» при викладанні навчальних дисциплін «Міжнародне право»,

«Міжнародне право прав людини», «Право інтелектуальної власності», «Штучний інтелект в професійній діяльності юриста», «Віртуальна (цифрова) особа», а також у науково-дослідній роботі студентів, аспірантів, науковців.

Так, були враховані положення дисертації, зокрема, щодо:

- трансформації сучасного міжнародно-правового регулювання права інтелектуальної власності із системи спеціалізованих міжнародних договорів у комплексний міжгалузевий міжнародно-правовий режим, що функціонує на перетині міжнародного торговельного права, міжнародного права прав людини та інформаційного права в умовах розвитку технологій штучного інтелекту;
- концепції основ міжнародно-правового регулювання права інтелектуальної власності в умовах розвитку штучного інтелекту, яка включає принципи міжнародного права та права прав людини, міжнародно-правові договірні та звичаєві норми, а також акти м'якого права у сфері штучного інтелекту;
- людиноцентричного підходу до розвитку міжнародно-правового регулювання права інтелектуальної власності, відповідно до якого баланс між правом інтелектуальної власності та його соціальною функцією має визначатися з урахуванням впливу технологій штучного інтелекту, цифрового середовища та міжнародних стандартів захисту прав людини;
- удосконалення наукових підходів до визначення структури міжнародно-правового регулювання права інтелектуальної власності через обґрунтування взаємозалежності системи Паризької та Бернської конвенцій, Угоди ТРІПС, режиму ТРІПС+ та міжнародного права прав людини;
- концепції регулювання штучного інтелекту, відповідно до якої розвиток технологій штучного інтелекту виступає фактором інтеграції міжнародного права прав людини, міжнародного права інтелектуальної власності, міжнародного гуманітарного права та актів м'якого права в єдиний міжнародно-правовий режим;

- особливостей розвитку права Європейського Союзу у сфері регулювання штучного інтелекту та права інтелектуальної власності.

Результати дослідження Бугаєць Альони Сергіївни відображаються у навчально-методичних матеріалах, міжнародних науково-практичних та науковій конференціях для слухачів магістратури та аспірантури, де в якості джерел рекомендовані до використання у навчальному процесі наступні наукові публікації:

Бугаєць А. С. До питання про визначення авторського права в епоху штучного інтелекту. Актуальні проблеми правознавства. 2026. № 4. С. 80-85. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/2218/2238>

Бугаєць А. С. Рамкова конвенція Ради Європи зі штучного інтелекту: попередній аналіз. Право і суспільство. 2025. № 5. Т. 2. С. 653-658. URL: https://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2025/5_2025/part_2/86.pdf.

Бугаєць А. С. Історичні аспекти становлення та розвитку права інтелектуальної власності в період до XX століття. Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 4. С. 417-420. URL: http://lsej.org.ua/4_2025/101.pdf

Бугаєць А. С. Право інтелектуальної власності на твори, створені штучним інтелектом: перспективи міжнародно-правового та національного регулювання. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право». 2024. Вип. 86. Ч. 2. С. 39-43. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/8-1.pdf>

Бугаєць А. С. Сучасні тенденції міжнародно-правового регулювання інтелектуальної власності. Права людини в період збройних конфліктів : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (31 жовтня 2025 р.). Одеса, 2025. С. 191-193. URL: <https://hdl.handle.net/11300/31703>

Бугаєць А. С. Розвиток штучного інтелекту та право інтелектуальної власності в нових реаліях. Європейські орієнтири України: нові виміри у воєнний час : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса, 2025. С. 191-193. URL: <https://hdl.handle.net/11300/30596>

- особливостей розвитку права Європейського Союзу у сфері регулювання штучного інтелекту та права інтелектуальної власності.

Результати дослідження Бугаєць Альони Сергіївни відображаються у навчально-методичних матеріалах, міжнародних науково-практичних та науковій конференціях для слухачів магістратури та аспірантури, де в якості джерел рекомендовані до використання у навчальному процесі наступні наукові публікації:

Бугаєць А. С. До питання про визначення авторського права в епоху штучного інтелекту. Актуальні проблеми правознавства. 2026. № 4. С. 80-85. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/2218/2238>

Бугаєць А. С. Рамкова конвенція Ради Європи зі штучного інтелекту: попередній аналіз. Право і суспільство. 2025. № 5. Т. 2. С. 653-658. URL: https://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2025/5_2025/part_2/86.pdf.

Бугаєць А. С. Історичні аспекти становлення та розвитку права інтелектуальної власності в період до XX століття. Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 4. С. 417-420. URL: http://lsej.org.ua/4_2025/101.pdf

Бугаєць А. С. Право інтелектуальної власності на твори, створені штучним інтелектом: перспективи міжнародно-правового та національного регулювання. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право». 2024. Вип. 86. Ч. 2. С. 39-43. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/8-1.pdf>

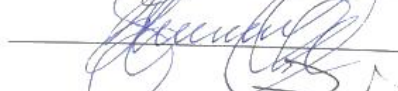
Бугаєць А. С. Сучасні тенденції міжнародно-правового регулювання інтелектуальної власності. Права людини в період збройних конфліктів : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (31 жовтня 2025 р.). Одеса, 2025. С. 191-193. URL: <https://hdl.handle.net/11300/31703>

Бугаєць А. С. Розвиток штучного інтелекту та право інтелектуальної власності в нових реаліях. Європейські орієнтири України: нові виміри у воєнний час : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса, 2025. С. 191-193. URL: <https://hdl.handle.net/11300/30596>

Бугасць А. С. Право інтелектуальної власності на продукт, створений з використанням штучного інтелекту та міжнародне право: постановка проблеми. Права людини в період збройних конфліктів : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 75-річчю прийняття Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року та Міжнародному дню прав людини (м. Одеса, 1 листоп. 2024 р.). Одеса, 2024. С. 434-439. URL: <https://hdl.handle.net/11300/28712>

Бугасць А. С. Регулювання прав на об'єкти інтелектуальної власності засобами міжнародного права. Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 26 квіт. 2024 р.). Одеса, 2024. С. 673-675. URL: <https://hdl.handle.net/11300/28928>

Використання зазначених результатів дозволило більш повно та ґрунтовано викласти матеріали вказаних навчальних курсів та надати здобувачам Національного університету «Одеська юридична академія» відомості про дослідження правових підстав, методик, технік та особливостей тлумачення міжнародного звичаєвого права міжнародними судами.

Голова комісії:		Мінас АРАКЕЛЯН
Члени комісії:		Людмила КУЗНЕЦОВА
		Сергій СТАРОДУБОВ
		Олена ХАРИТОНОВА
		Хашматулла БЕХРУЗ